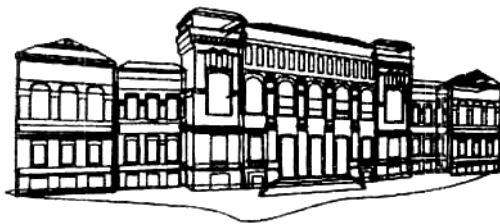

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
Частина 2.

м. Кропивницький, 17 квітня 2020 року

Кропивницький-2020

УДК 341

А – 69

Редакційна колегія:

Соболь Є. Ю. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Кондратенко В. М. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Чернік С. Д. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (відповідальна за випуск);

Трошкіна К. Є. – кандидат юридичних наук, викладач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (відповідальний секретар).

Матеріали друкуються в авторській редакції

Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 квітня 2020 року. Частина 2. Кропивницький, 2020. 136 с.

У збірнику подаються доповіді учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, в яких розглядаються актуальні проблеми історії, теорії держави і права, конституційного, цивільного, сімейного, адміністративного, кримінального та інших галузей права.

Рекомендовано до друку кафедрою державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 8 від 23.04.2020 р.).

©Автори статей, 2020.

© ЦДПУ імені В.Винниченка, 2020.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Михида С. П. – голова організаційного комітету, доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Кондратенко В. М. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Мех Ю. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків);

Митник А. А. – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (м. Кременчук);

Настюк В. Я. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України (м. Харків);

Скрипник В. Л. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (м. Кременчук);

Соболь Є. Ю. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Трошкіна К. Є. – кандидат юридичних наук, викладач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький);

Чернік С. Д. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький).

ЗМІСТ

Александрова О.О. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....6

Астрейко К.В. ІНСТИТУТ УСИНОВЛЕННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ.....9

Байбузан І.В. ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА В КРАЇНАХ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї.....12

Вернидуб С.С. ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА».....16

Гаврилюк Ю.В. МІЖНАРОДНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....18

Гладка Д.І. ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМ ПОДАТКОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....21

Донець В.В. ПОНЯТТЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ АВТОРСЬКИМИ ТА СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....29

Дубченко В.О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ В УКРАЇНІ.....34

Заверуха Ю.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....37

Капітан А.О. ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....41

Кеслер А.І. РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ.....44

Киричок В.С. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....47

Клюконос Р.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ІНВЕСТИЦІЙНИМ ДОГОВОРОМ.....49

Ковальова М.О. АНАЛІЗ СТАНУ ЗАКРІПЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЯХ КРАЇН ЄС МОЖЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ СУВЕРЕННИХ ПРАВ ДЕРЖАВИ МІЖДЕРЖАВНИМ УСТАНОВАМ.....52

Козир Н.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ МЛІЦІЇ ТА ОРГАНІВ КАРНОГО РОЗШУКУ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 30-х рр. ХХ ст.....55

Колісніченко М.О. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....60

Коротка О.О. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....63

Лунгул В.В. СУВЕРЕНІТЕТ НАРОДУ ТА СУВЕРЕНІТЕТ НАЦІЇ: ПОНЯТТЯ І СПІВВІДНОШЕННЯ.....66

Маєвський Д.М. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ БОРОТЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИНІСТЮ.....69

Мазуренко Д.Е. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ.....72

<i>Мирошниченко А.М.</i> ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ США ТА УКРАЇНИ.....	76
<i>Мицюк М.П.</i> ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ.....	79
<i>Огородник В.М.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ТА ФУНКЦІЙ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	81
<i>Олійник А.В.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ.....	83
<i>Пігарєва Ю.О.</i> ПРАВО АНГЛІЇ ДО НОРМАНСЬКОГО ЗАВОЮВАННЯ 1066 РОКУ.....	86
<i>Підплетній О.О.</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ В ТА ІНШИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ	89
<i>Пономаренко В.І.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ.....	94
<i>Пригодобна К.С.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ, НАРОДЖЕНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	98
<i>Пухальська Н.В.</i> ДО ПИТАННЯ ГЕНДЕРНИХ КВОТ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ.....	101
<i>Сайко Д.О.</i> ГЕНЕЗА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ПІРАТСТВОМ НА МОРІ.....	104
<i>Смірнов А.Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СПАЛЕННЯ СУХОГО ЛИСТЯ В УКРАЇНІ.....	107
<i>Саласенко Д.В.</i> МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРОКУРОРОМ ТА СЛІДЧИМ СУДДЕЮ.....	110
<i>Ткаченко Д.В.</i> ВІЙСЬКО ГЕТЬМАНЩИНИ ЗА УКРАЇНО-МОСКОВСЬКИМИ СТАТТЯМИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	115
<i>Шарпась Ю.В.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ.....	119
<i>Шевченко Я.О.</i> МОДЕЛІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА.....	123
<i>Шеремет О.О.</i> ПРАВОВА ОСВІТА: РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	126
<i>Штилька М.В.</i> ІНСТИТУТ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	129
<i>Юрченко А.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ.....	132

СЕКЦІЯ СТУДЕНТСЬКА НАУКА

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

*Олена Олександрівна Александрова,
студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Володимир Григорович Гриценко, доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Розвиток України в майбутньому, як незалежної, демократичної, стабільної, правової держави, потребує реформування всього державного механізму з метою підвищення рівня ефективного функціонування, відповідності потребам суспільства та вимогам сьогодення. Це вимагає як структурних перетворень, так і нових підходів до відокремлення й нормативного закріплення функцій та компетенції між усіма органами державної влади та місцевого самоврядування. За таким умов особливої актуальності набуває проблема формування та функціонування правоохоронної системи України, що забезпечує виконання законодавства на території держави.

У Концепції адаптації державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу [4] визначається, що діюча система державної служби має проблеми, які потребують подальшого вирішення і, перш за все, це стосується впровадження єдиної системи оцінювання та стимулювання роботи державних службовців. Найкращим діючим інструментом в межах ЄС для вимірювання прогресу/регресу діяльності правоохоронних органів з досягнення європейських стандартів є OESP/SIGMA, який застосовується щорічно в усіх країнах-кандидатах на вступ до Європейського Союзу та на добровільній основі у ряді країн західно-балканського регіону.

Н. Т. Гончарук зазначає, що відповідно до системи OESP/SIGMA, діяльність правоохоронних органів оцінюється за такими критеріями: 1) правовий статус державних службовців; 2) правомочність, відповідальність та підзвітність державних службовців; неупередженість та чесність правоохоронців; 3) ефективність в управлінні правоохоронцями, кадровий контроль; 4) професійність та стабільність державних службовців правоохоронних органів; 5) розвиток ресурсів державної служби у сфері європейської інтеграції [2, с. 277].

З цього випливає, що одним з пріоритетних напрямів національної політики євроінтеграції має стати підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів із застосуванням до кожного з них загальних і спеціальних критеріїв оцінювання. При цьому, враховується специфіка і кількість

персоналу в кожному правоохоронному органі і, звісно ж, відгуки громадян про їх діяльність.

А. В. Кірмач вказує на те, що існує два підходи до оцінки результатів службової діяльності правоохоронних органів: перший – це вільне та відкрите оцінювання (неофіційна оцінка), яка відбувається повсякденно, коли керівник схвалює чи критикує діяльність своїх підлеглих. Другий – це традиційний підхід, оцінювання у вигляді формального рейтингу чи оцінки, яка відображається в письмовій формі, обговорюється з підлеглими, розглядається наступним вищим керівником і зберігається в особовій справі службовця [3, с. 176].

Очевидно, що обидва підходи застосовуються практично паралельно, це обумовлює прояв суб'єктивного фактору при оцінюванні діяльності державних службовців, який за формальним критерієм не враховується. Проблемою реального здійснення, за зазначеними критеріями оцінювання діяльності правоохоронних органів та їх працівників в Україні, є те, що переважно такі суб'єкти працюють не для досягнення мети правоохоронної діяльності, а задля досягнення певних статистичних результатів – в кінцевому рахунку важливі справи залишаються поза увагою правоохоронців, а легкі – швидко і своєчасно вирішуються, і свідчать про «належний» рівень діяльності правоохоронців. На нашу думку, таку практику слід скасовувати за рахунок впровадження нових, європейських критеріїв оцінки діяльності правоохоронних органів.

Більшість вітчизняних науковців вважають, що наступним шляхом вдосконалення критеріїв оцінювання діяльності правоохоронних органів є перегляд критеріїв, за якими здійснюється атестація працівників цих органів. Такий шлях вдосконалення необхідний в першу чергу, адже від професійності, особистих якостей працівників правоохоронних органів залежить робота цього органу в цілому і виконання ним мети правоохоронної діяльності.

За визначенням А. В. Супрун, з метою підвищення ефективності діяльності керівного персоналу у сфері державної служби, найчастіше використовуються наступні методи оцінювання: порівняння з іншими керівниками та порівняння зі встановленими стандартами [6, с. 242]. Для того, щоб забезпечити підвищення ефективності діяльності керівного персоналу у сфері державної служби проводиться атестація, під час якої оцінюється робота, професійно-ділові та особистісні якості керівників, встановлюється їх службово-посадова відповідність встановленим вимогам.

Як вказує Г. Г. Зайцев, необхідно оцінювати досвід, рівень кваліфікації і особистісних якостей наявного керівного персоналу і резерву. Мета цієї роботи – оцінити, який керівний персонал є на даний момент в органі. Для цього кожен керівник повинен розглянути і оцінити діяльність та особистісні якості кожного з підлеглих йому працівників, в чій функції входить управління меншими трудовими колективами [5, с. 76].

На наш погляд, формування критеріїв оцінювання не може відбуватися без встановлення надійних, стабільних і позитивних інструментів заохочення працівників до здійснення своєї діяльності на благо кожної окремої людини, суспільства та держави. При цьому, варто використовувати комплексні методи такого стимулювання і відображати їх у сумарній оцінці-співвідношенні діяльності працівників правоохоронних органів і відповідно – правоохоронного органу в цілому.

Ю. П. Битяк вважає, що стимулювання праці державних службовців проявляється в належній оплаті, визначенні оптимальних посадових окладів і

преміальних винагород, заохоченні їх з боку безпосередніх керівників, вищих органів [1, с. 282].

Безумовно, з такою позицією важко не погодитися, але в свою чергу зауважимо, що в основу таких заходів заохочення повинна лягати професійна компетентність, досвід роботи, завантаженість і суспільна значимість посади, яку займає працівник правоохоронного органу. Звісно, при врахуванні показників кожного працівника, їх результати сумуються і відображають оцінювання діяльності всього правоохоронного органу як колективного суб'єкта в цілому.

Можна констатувати, що застосування заходів стимулювання та відповідальності особливо важливо в роботі правоохоронних органів, оскільки саме в їх діяльності існує тонка грань між дотриманням, забезпеченням прав людини і громадянина й між зловживанням своїм службовим становищем. При цьому, стимулювання та відповідальність допомагають встановити межі правомірної і неправомірної поведінки правоохоронця, спрямованість його дій на досягнення загальносоціальної або ж особистої мети.

Отже, з огляду на вище викладене, необхідно встановити відповідність заходів стимулювання та відповідальності в діяльності правоохоронних органів як окремих і самостійний шлях вдосконалення критеріїв оцінювання діяльності правоохоронних органів.

Таким чином, очевидно, що саме системний і комплексний підхід у реформуванні правоохоронних органів повинен забезпечити належний рівень охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина. Сучасні суспільно-політичні правові процеси, які відбуваються в суспільстві, не можуть не впливати на зміст функцій держави, їх роль, значення, а також на необхідність підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. І разом з тим, теорії менеджменту, які були вироблені в приватному секторі, сьогодні як ніколи стануть корисними для обґрунтування штатної, управлінської, координуючої діяльності правоохоронних органів. Взаємодія суб'єктів на всіх рівнях передбачає потребу належного оцінювання їх діяльності, а професійність та досвід, етичність та поінформованість повинні стати головними критеріями допуску на службу в правоохоронній системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: Монографія. Х., Право, 2005. 304 с.
2. Гончарук Н.Т. Управління керівним персоналом у сфері державної служби України: теорія та практика. Монографія. Д., ДРІДУ НАДУ, 2012. 592 с.
3. Кірмач А.В. Оцінювання діяльності державних службовців: європейський досвід правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 175-180.
4. Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу: Указ Президента України від 05.03.2004 №278/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/278/2004>
5. Управление персоналом в организации: Учебн.пособие для студ.высш.учеб.зав. / А.К. Саакян, Г.Г. Зайцев, В.Н. ин. Лашманова. Санкт-Петербург, М., Х., Минск: Питер, 2001. 176 с.
6. Супрун А. Зарубіжний досвід оцінювання діяльності персоналу у сфері державної служби. *Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць НАДУ при През.Укр.* 2003. № 4 (14). С. 240-247.

Катерина Валентинівна Астрейко,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Дмитрівна Чернік, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Держава захищає права та інтереси дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Виконання зазначеного обов'язку здійснюється через уповноважені органи, посадових осіб та відповідні установи з метою створення дієвих механізмів для всебічного розвитку дитини та забезпечення належного рівня життя. Зокрема, функціонують дитячі будинки, будинки сімейного типу, інтернати, а також інститути опіки та піклування, патронату. Важливу роль у захисті прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відіграє усиновлення.

Інститут усиновлення існує з давніх-давен. Його виникнення пов'язують із потребами людей: замінити сім'ю тим, хто її не має і заповнити відсутність власних дітей. Слід зазначити, що у різні періоди розвитку суспільних відносин усиновлення мало свої цілі, умови, порядок регулювання, а також майнові та немайнові наслідки прийняття дитини у власну сім'ю. Причиною таких змін є обставини визначені історичними, релігійними, соціальними, політичними умовами життя суспільства протягом його існування.

Про поняття «усиновлення» мова йде ще в дореволюційній літературі. Так, науковець В. Сергєєвич визначав, що «усиновлення – це спосіб встановлення союзу батьків і дітей» [9]. У літературі радянського періоду усиновлення розглядали як: 1) юридичний факт, акт усиновлення, 2) інститут сімейного права, 3) правовідносини [1, с. 199]. Наприклад, науковець Г. Матвєєв стверджував, що усиновленням називається юридичний акт, в силу якого між усиновленим (та його нащадками) і усиновлювачем (та його родичами) виникають ті ж самі права та обов'язки, як і між родичами за походженням [5, с.211].

На думку С. А. Муратової, усиновлення – це сімейні правовідносини між усиновлювачем та усиновленим, яке за змістом еквівалентно батьківському правовідношенню [6, с. 241].

Б. С. Антимонов і К. А. Граве розуміли усиновлення у вигляді «такого юридичного акту, в силу якого між двома особами (усиновлювачем та усиновленим) виникають правові (як особисті, так і майнові) відносини, що існують між батьками і дітьми» [1, с. 199].

А. Мітрікас стверджував, що усиновленням є акт, який породжує виникнення батьківських прав та обов'язків на підставі закону, коли в результаті усиновлення, з одного боку, припиняються правовідносини дитини з кровними батьками, а з іншого – виникає її правовий зв'язок з особами, які їх замінюють, тобто відбувається своєрідна передача всіх особистих і майнових прав від одних осіб до інших [2, с. 37].

Більш широке визначення запропонував В. Котюк, який вважає, що усиновлення – це сумісне (спільне) офіційне рішення (або індивідуально-правовий акт) громадян, які хочуть і можуть усиновити дитину, і компетентних державних органів, що надають можливість відповідно до чинного законодавства усиновити неповнолітніх дітей віком до 18 років, які втратили батьків (вони померли, невідомі, відмовились від них, або з інших причин діти залишилися без батьківського піклування і виховання), рішення про надання дітям статусу рідних дітей відповідно до чинного законодавства, звичаїв і традицій народу України, в інтересах усиновленого [4, с.14].

Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. у ст. 207 визначає, що усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України, що здійснюється в консульській установі або дипломатичному представництві України [11]. Подібне визначення мыслить й Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. [7].

Водночас, Закон «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. в ч. 6. ст. 24 передбачає, що усиновлення (удочеріння) є оформлена спеціальним юридичним актом (рішенням суду) передача на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки [8].

Традиційно, усиновлення розглядається як самостійний сімейно-правовий інститут, призначений для забезпечення належного сімейного виховання дітей, що залишилися без батьківського піклування. На сучасному етапі численні норми, що містяться в нормативних актах, присвячені усиновленню, різні за галузевою належністю й складають комплексний інститут законодавства в широкому сенсі (наприклад, відносини, що стосуються процедури усиновлення, більшою мірою відносяться до сфери адміністративного права, а відповідальність за деякі порушення щодо усиновлення – до кримінального права), та у вузькому сенсі (норми СК України та ЦК України, присвячені усиновленню, утворюють складний і багатогранний інститут сімейного права) [1, с. 199].

На переконання науковців, інститут усиновлення є значущим, оскільки, з одного боку, особи, які з тих чи інших причин не можуть мати власних дітей, мають змогу створити сім'ю, задовольнивши свої природні потреби піклуватися про дитину, виховувати її, реалізовувати себе не тільки як члени суспільства – громадяни, а й як батьки; з іншого, дитина, позбавлена батьківського піклування, отримує сім'ю, батьків і всі відповідні блага [10, с.354].

Слід погодитися з думкою Н. П. Косенко, що значення інституту усиновлення полягає в тому, що він покликаний забезпечити належне виховання та утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Шляхом усиновлення дитина, яка втратила батьків, улаштовується в іншу родину, одержує можливість сімейного життя й виховання в родинному середовищі, а в особі усиновителів здобуває людей, які в усіх відношеннях мають замінити їй батьків [3, с. 39].

На думку С. С. Журило, соціальне призначення інституту усиновлення полягає у дотриманні прав і законних інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, а також у можливості реалізації почуття материнства, батьківства потенційними усиновителями. Саме природне прагнення задовольнити ці почуття лежать в основі конкретних актів усиновлення.

Безумовно, норми інституту усиновлення не призначені тільки для врегулювання відносин за участю бездітних громадян; громадяни, які мають своїх дітей, також можуть бути усиновлювачами і нерідко стають ними [1, с.199].

Таким чином, головною і визначальною ідеєю інституту усиновлення є турбота про дітей, які втратили батьків або з тих чи інших причин позбавлені батьківського піклування, створення для них середовища, яке є характерним для сім'ї (любов, турбота про розвиток дитини, виховання, спілкування з дорослими, матеріальне забезпечення тощо).

Дослідження думок науковців дає нам можливість виявити різноманітні підходи до визначення поняття «усиновлення». Разом з тим, більшість науковців вважають, що усиновлення – це юридичний акт, в результаті якого між усиновлювачем та усиновленою дитиною виникають права і обов'язки, як між батьками та дітьми. Чинне законодавство розглядає це поняття лише, як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, здійснене на підставі рішення суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Журило С.С. Інститут усиновлення дітей: загальна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* Випуск 21. Частина II. Том 1. 2013. С.198-201.
2. Косенко Н.П. Поняття та значення усиновлення в національному законодавстві України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* № 4. 2013. С.33-40.
3. Косенко Н.П. Становлення та розвиток інституту усиновлення в сімейному законодавстві. *Юридична наука.* 2013. № 12. С.15-21.
4. Котюк В. Сироти – проблема будь-якої держави. *Закон і бізнес.* 1999. №25. С.14.
5. Матвеев Г.К. Советское семейное право: Учебник. М.: «Юридическая литература», 1978. 412 с.
6. Муратова С.А. Семейное право : учебник. 2-е изд., перерб. М. : Эксмо, 2006. 355 с.
7. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січ. 2005 № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2342-15/sp:head:max25> (дата звернення: 20.03.2020).
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 №2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20110710> (дата звернення: 20.03.2020).
9. Сергеевич В. Лекции и исследования по древней истории русского права. СПб., 1903. С.498.
10. Сімейне право України : підруч. за заг. ред. В. П. Мироненко. К. : Правова єдність, 2008. 477 с.
11. Сімейний кодекс України: Кодекс від 10 січ. 2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/ed20120408> (дата звернення: 20.03.2020).

**ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА В
КРАЇНАХ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'І**

Ірина Васи́лівна Байбузан,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Катерина Євгенівна Трошкіна, кандидат юридичних наук,
викладач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються активні глобалізаційні процеси в абсолютно усіх сферах життєдіяльності та суспільних відносин. Правові системи кожної окремої країни не залишаються осторонь таких процесів, не є винятком й Україна. Історичні традиції та особливості розвитку вітчизняного права зумовили утвердження нормативістського підходу до праворозуміння, одним із постулатів якого є визнання нормативно-правового акту основним джерелом права. Як наслідок, інші джерела права (правовий звичай, правова доктрина, міжнародний договір та інші) відігравали значно меншу, а інколи просто доповнюючу роль. Існування ж судового прецеденту тривалий час взагалі заперечувалося.

Судовий прецедент прийнято розглядати як джерело права переважно в контексті англосаксонської правової сім'ї. Такий підхід цілком зрозумілий, оскільки прецедент історично відігравав домінуючу роль у формуванні правової традиції вказаної правової сім'ї і залишається центральним джерелом права в Англії та в інших країнах, правові системи яких базуються на принципах загального права. Проте правовим системам країн континентального права цей феномен також притаманний, хоча форми прояву мають свою специфіку і відрізняються від його класичної англійської моделі. Безперечно, в системі джерел континентального права судовий прецедент не посідає те панівне місце, яке він має в сім'ї загального права. Однак було б необ'єктивно заперечувати прояви цього інституту в романо-германській правовій сім'ї, особливо сьогодні, в умовах інтенсивних процесів глобалізації та регіоналізації, в епоху існування Європейського Союзу і наднаціонального європейського права, яке формується практикою міжнародної судової інституції – Суду ЄС.

Проблема судового прецеденту у вітчизняній правовій системі досліджена у працях таких авторів: Т. Анакіної, Н. Гураленко, Б. Кухнюк, Н. Ніколенко, Н. Стецька, С. Шевчука та низки інших.

Тривалий час українські землі перебували у складі різних держав, що значним чином вплинуло на усі сфері суспільного життя, в т.ч. і на розвиток української правової системи. Великого значення на процеси розвитку та становлення української правової дійсності мав радянський період панування. Зупиняючись на темі джерел права та місця в системі джерел права судового прецеденту, варто сказати, що з різних причин теорія і практика соціалістичного типу права не визнавали і не визнають прецедентної форми права. Офіційна

доктрина стояла на такій позиції: за режиму соціалістичної законності судові і адміністративні органи повинні застосовувати право, а не створювати його. Юридичним джерелом соціалістичного права в основному були (і є) нормативно-правові акти, частково – колективні договори і санкціоновані державою звичаї [1, с.8].

Традиційно під судовим прецедентом розуміють судове рішення у конкретній справі, що використовується при вирішенні аналогічних справ, обставини яких будуть подібні за всіма параметрами. Це рішення, яке допомагає іншим суддям приймати рішення в майбутньому по аналогічній категорії справи.

У фаховій юридичній літературі виділяють декілька підходів у визначенні судового прецеденту – з позиції двох моделей судової правотворчості – англо-американської та континентальної. Без дослідження різниці між вказаними моделями проблема механічного використання терміну прецедент у вітчизняній і зарубіжній літературі залишається [2].

Варто зазначити, що в Україні прецедент часто ототожнюють з рішенням суду, що є необґрунтованим. Називаючи рішення суду прецедентним, в нього вкладається обмежений сенс: як неординарне рішення або рішення, яке раніше не зустрічалося в практиці судів. Виходячи з «класичного» розуміння, до прецедентів можна відносити судові рішення лише у тому випадку, коли під судовим прецедентом розуміють рішення суду з конкретної (індивідуальної) юридичної справи, що створює нову норму права і обов'язкове для судів під час розгляду аналогічних справ. Судовий прецедент повинен містити обов'язкові ознаки: індивідуальність, нормативність і загальнообов'язковість. За суттю ці три ознаки утворюють розуміння прецеденту як специфічного джерела права, властивого країнам загального права. Тому судовий прецедент необхідно розглядати у сукупності з його основними ознаками.

Д. Кухнюк зауважує, що, крім загальних ознак джерела права, серед яких об'єктивність, нормативність, обов'язковість, публічність, системність, ієрархічність, судовому прецеденту притаманні такі особливі риси: 1) він є результатом діяльності судової гілки влади та формується в процесі здійснення правосуддя; 2) особливість нормативності судового прецеденту полягає в тому, що він може як встановлювати певну правову норму, так і декларувати або тлумачити вже наявні норми; 3) обов'язковість окремого рішення для судді виникає тільки за умови подібності справи, що є на розгляді, зі справою, за якою є рішення вищого суду або його власне [3, с. 38–39].

С. Шевчук у свою чергу називає такі ознаки судового прецеденту: приймається в процесі здійснення правосуддя; нормативне значення має не акт судової влади в цілому, а саме та його частина, де міститься судовий прецедент; має загальнообов'язковий характер; їхня нормативна сила необхідна для забезпечення потреб правосуддя під час вирішення аналогічних справ та ґрунтується на правових позиціях, які формуються в процесі застосування й тлумачення норм права під час розгляду конкретної справи; забезпечуються державою через діяльність державної виконавчої служби; їх нормативний зміст встановлюється на підставі аналізу в судовому засіданні юридичних фактів та життєвих обставин у контексті застосування норм права; залежать від професійної правосвідомості суддів та рівня розвитку правової доктрини; в умовах романо-германської правової сім'ї мають додатковий характер щодо основних джерел права [4, с. 27].

Л. Ніколенко виділяє також інші ознаки судового прецеденту: відсутність можливості оскарження звичайним порядком; відповідне рішення має бути «сталом» для судів нижчих інстанцій; можливість вказівки судам на конкретне судове рішення, що має прецедентний характер. Така ситуація наявна, наприклад, у разі посилання Конституційного Суду України на практику Європейського суду з прав людини. Крім того, він зазначає, що «правотворча функція має бути законодавчо закріплена за судовими органами. Відсутність в українському праві офіційного визнання судових актів нормативними не дає можливості вважати їх формою права» [5].

На підставі аналізу фахової літератури із досліджуваної нами тематики, можна виділити такі основні ознаки судового прецеденту, які відрізняють його від інших джерел права та охарактеризувати їх співвідносно до вітчизняної правової системи: 1) судовий прецедент створюється лише вищим органом судової влади; 2) його створення потребує попередньо визначеної юридичної процедури; 3) судовому прецеденту належить обов'язковість застосування; 4) судовий прецедент офіційно публікується у спеціальних юридичних збірниках.

У той же час судовий прецедент не має офіційного законодавчого визнання. Для визначення ролі та місця судового прецеденту в системі формальних джерел права України важливе значення відіграє його законодавче закріплення. В умовах розвитку національної правової системи, особливо після підписання та ратифікації Конвенції про захист права людини та основоположних свобод від 4.11.1950, наша держава зобов'язана виконувати рішення Європейського суду з прав людини в будь-яких справах, в яких вона виступає стороною.

Про закріплення судового прецеденту як джерела права в Україні постало питання ще на початку 2000-х років після прийняття Закону України «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу» від 21.06.2001 р., яким була включена ст. 111-15, що визначає підстави для оскарження до Верховного Суду України постанов чи ухвал Вищого господарського суду України, серед яких такі як їх невідповідність рішенням Верховного Суду України чи Вищого суду іншої спеціалізації з питань застосування норм матеріального права та виявлення різного застосування Вищим господарським судом України одного й того самого положення закону чи іншого нормативно-правового акту в аналогічних справах. Дана стаття майже офіційно визнала судовий прецедент в якості джерела права.

Наступним кроком на шляху визнання судового прецеденту як джерела права стало прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. Ст. 17 вказаного Закону закріпила, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Суду як джерело права [6].

Розвиваючи ідею загальнообов'язковості рішень Суду для вітчизняної правозастосовчої практики, законодавець у ст. 1 згаданого Закону визначає, що виконанням рішень Європейського суду з прав людини є, по-перше, виплата стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; а по-друге, – вжиття заходів загального характеру.

Як зазначається у ст. 13 вказано вище Закону, заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням Європейського суду з прав людини, та

усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстав для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

Велике значення у поширенні судового прецеденту у правовій системі України має євроінтеграційний вектор розвитку України, котрий вимагає гармонізації правових положень із юридичними канонами Європейського правового простору, для якого судовий прецедент становить важливу частину. Зокрема, актуальність вирішення правового статусу судового прецеденту як джерела права підкреслюється також значенням прецедентної практики Європейського суду з прав людини. В Україні рішення Європейського суду є обов'язковими до виконання [6].

В Україні судовий прецедент визнається джерелом права в одному випадку – при застосуванні практики Європейського суду з прав людини.

Крім того, певні дослідники дотримуються позиції про те, що судова практика вже є джерелом права [7]. Так, до числа судових актів, що містять нормативні приписи, на їх думку, можуть бути віднесені:

- рішення Конституційного Суду України;
- нормативне тлумачення Пленуму Верховного Суду України та Вищих спеціалізованих судів;
- рішення судів загальної юрисдикції, що скасовують дію нормативних актів;
- рішення судів по аналогії закону та права, а також на основі норм права, що містять оціночні поняття;
- рішення Європейського суду з прав людини.

Отже, в Україні на сьогодні відбувається процес становлення правової системи держави стосовно реформи судової влади, якій надається особливе значення. Органи правосуддя повинні зайняти особливе місце в державі як органи захисту перш за все приватного та державного інтересу отримати самостійність у сфері здійснення своїх повноважень. Вченими і практиками України піднімається питання про необхідність участі судової влади у правотворчій діяльності в державі. Безумовно, важливо правильно визначити результати і процес такої діяльності судових органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Демків Р.Я. Правовий прецедент та його співвідношення з законом як основним джерелом права в Україні. *Митна справа*. 2015. № 3 (99). Частина 2. С.8 – 14.
2. Ніколенко Л.М. Щодо визначення судового прецеденту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 27(2). С. 11-15.
3. Кухнюк Д. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. С. 38–39.
4. Шевчук С. В. Нормативність актів судової влади: від правоположення до правової позиції. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 9. С. 23–27.
5. Ніколенко Л. Щодо можливості визнання судового прецеденту в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 263–264.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

7. Кирилюк Д. Чи визнається в Україні судовий прецедент? *Юстиніан*. 2006. №4 URL: <http://www.justinian.ua/article.php?id=2221>.

ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА»

Сергій Сергійович Вернидуб,

*студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Інна Павлівна Зеленко, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Тлумачення норм права у демократичній державі, має на меті виявлення змісту норм права для того, щоб забезпечити їх правильну, ефективну реалізацію відповідно до режиму законності. Тому одним із традиційних питань, яке вивчає юридична наука є тлумачення права. Це пов'язано з тим, що одним із етапів реалізації норм права є тлумачення. Воно є найважливішою умовою їх правильного розуміння і застосування. Складний процес право реалізації був би вкрай важким, а в деяких випадках взагалі неможливим, якщо б тлумачення не було. Багатовіковий правовий досвід, юридична практика підтверджує необхідність у тлумаченні [1, с. 42].

В юридичній літературі немає єдиного погляду на визначення цього терміна. Деякі вчені, наприклад О. Черданцев, вживають словосполучення «тлумачення права». Інші (А. Піголкін, Н. Гранат) не погоджуються з таким терміном, вважаючи, що тлумаченню підлягають не право чи система норм, а відповідний нормативно-правовий акт, і тому більш вдалим є термін «тлумачення закону» або «тлумачення нормативного акта». На користь такого підходу свідчить і той факт, що в тексті Основного Закону Української держави законодавець, визначаючи повноваження Конституційного Суду України, послуговувався словосполученням «офіційне тлумачення Конституції». Вагомим контраргументом проти вживання зазначеного юридичного терміна може слугувати як понад п'ятнадцятирічна практика діяльності Конституційного Суду України, що дозволила дати офіційне роз'яснення лише частині норм Конституції України, так і теза про те, що будь-яка інтелектуальна діяльність має свою мету та певні хронологічні межі. Але більшість науковців (В. Копейчиков, О. Скакун. Ю. Власов та ін.) вживають термін «тлумачення норм права», вважаючи, що важливішим у цьому разі є не формулювання терміна, а його зміст. Ми поділяємо цю думку і приєднуємося до висловлювання П. Недбайла, що термін «тлумачення норм права» є цілком придатним для практичної мети і увійшов у повсякденне користування так широко, що вже не викликає принципових зауважень щодо своєї сутності [2, с. 296].

Термін тлумачення має широке і вузьке значення. У широкому значенні (інтерпретація) – це пізнавальний процес, націлений на пояснення суті природних явищ суспільного життя. У галузі права термін «тлумачення» використовують як

під час пояснення, так і під час з'ясування змісту нормативно-правових актів [3, с. 167]. Тлумачити право – пізнавати й пояснювати його зміст, мету, соціальне призначення й практичну значущість. Тлумачення права – переклад його абстрактних приписів більш зрозумілою та доступною мовою конкретних понять і висновків [4, с. 128].

У юридичній енциклопедії під тлумаченням норм права розуміють «інтелектуально-вольову діяльність, спрямовану на з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої у нормі права, а також результати цієї діяльності» [5, с. 80].

З погляду П. Рабіновича тлумачення норм права – це «діяльність щодо з'ясування або роз'яснення з метою правильного її застосування та реалізації» [6, с. 153].

О. Скакун вважає, що тлумачення (інтерпретація) норм права – це розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, що пов'язана зі встановленням їх точного значення (змісту) [7, с. 434].

Також у юридичній літературі під тлумаченням норм права розуміють діяльність, спрямовану на з'ясування, осмислення дійсного змісту норм права з метою сприяння їх практичній реалізації, а також результат такої діяльності, що переважно виражається в інтерпретаційно-правовому акті [8, с.419-420].

Отже, тлумачення норм права – це інтелектуально-вольова діяльність, яка виражається у з'ясуванні й роз'ясненні точного змісту норм права, що направлена на їх практичну реалізацію, результат якої виражається у акті тлумачення норм права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Молибога М.П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики *Часопис Київського університету права*. 2010. №2. С. 42-46.
- 2.Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро, 2016. 480 с.
- 3.Ведерніков Ю.А. Теорія держави і права. Київ, 2005. 333 с.
- 4.Алексеев С. С. Общая теория права : учебник. Москва, 2008. 576 с.
- 5.Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ, 2004. Т. 6: Т-Я. 768 с.
- 6.Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави: [Навч. посібник]. Львів, 2007. 192 с.
- 7.Скакун О.Ф. Теорія права і держави: [Підручник]. Київ, 2011. 520 с.
- 8.Загальна теорія держави і права: [Підручник] / М.В. Цвік, О.В.Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків, 2011. 584 с.

МІЖНАРОДНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Юлія Володимирівна Гаврилук,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: **Олена Миколаївна Окопник**, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності,
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Основним призначенням сучасної національної та міжнародної правотворчості є не лише створення, відміна, зміна системи норм права, а формування узгоджених між собою норм права національному та міжнародному рівнях. Отже, можна зазначити, що безсумнівна роль національної та міжнародної правотворчості, проявляється в тому, що вони забезпечують стабільність та правопорядок у суспільстві за допомогою норм національного та міжнародного права; забезпечують правове регулювання всіх сфер життєдіяльності суспільства як в середині держави, так і на міжнародній арені; створюють соціально-ефективне, дієве національне та міжнародне правове поле; визначають зміст суспільних відносин та правовий статус як державних, так і недержавних інститутів, громадян; забезпечують та гарантують процес взаємодії держав, міжнародних організацій та інших міжнародних інституцій [8, с.45-46].

Із розвитком міжнародних відносин утворилася велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють відносини, які складаються між державами та громадянами. Сьогодні правотворчість є важливим елементом, що забезпечує функціонування утворення та реалізації правових норм. Науковець С. Гусаров визначає правотворчість, як організаційно оформлену процедурну діяльність державних органів зі створення правових норм чи з визнання правовими вже сформованих, діючих у суспільстві правил поведінки. Ураховуючи державний характер правотворчої діяльності, варто розрізняти такі поняття, як «правотворчість» і більш широке та багатоаспектне поняття «правоутворення» (формування права). Процес правоутворення, як відомо, являє собою цілісний механізм, який об'єднує в собі всі форми і засоби виникнення, розвитку й зміни права. Правильне розуміння та інтерпретація на теоретичному рівні проблеми правоутворення сприяє формуванню загальних засад правотворчості, на основі яких створюються відповідні правові норми, що призводить до кінцевого результату правотворчої діяльності [3, с.55].

О. Нігрєєва визначає, що міжнародна правотворчість як будь-який правотворчий юридичний процес полягає у розробленні, зміні та відміні норм міжнародного права та має здійснюватися виключно уповноваженими суб'єктами із застосуваннями певних правил та прийомів юридичної техніки [5, с.164-166].

Дослідниця О. Оверчук акцентує, що держави, створюючи міжнародні організації, розробляючи їх статути, наділяючи їх тим чи іншим обсягом прав і обов'язків, в свою чергу, походять від цілей і завдань майбутніх організацій, тієї ролі, яку вони їм відводять в міжнародному житті. Так, наділяючи ООН найбільш широким обсягом міжнародної правосуб'єктності в порівнянні з іншими

міжнародними організаціями, держави-засновники поклали на неї велике коло складних і відповідальних завдань і цілей в справі підтримання миру і міжнародної безпеки, політичного, економічного, культурного співробітництва та в багатьох інших галузях міжнародних відносин [6].

О. Бровко звертає увагу на те, що процес міжнародної правотворчості як діяльності, що спрямована на створення норм міжнародного права відповідними суб'єктами, має свої особливості та зазнає значних змін протягом останніх років. Такі зміни є свідченням того, що право як явище соціальної дійсності має реагувати на виклики сьогодення, оскільки право, а особливо міжнародне право, має динамічний характер, що дозволяє йому залишатись актуальним та належним чином регулювати суспільні відносини. Окрім тих звичаєвих норм, що стосуються усіх суб'єктів міжнародного права, існують звичаєві норми, що застосовуються у певному географічному регіоні [2, с.134].

Я. Берназюк підкреслює, що правовою основою участі міжнародних організацій та установ у правотворчому процесі в Україні є Конституція України, яка визнає міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, частиною національного законодавства, а також відповідні міжнародні договори. Приєднання України до чинного або укладення нового договору з міжнародним суб'єктом є підставою для виникнення певних міжнародних зобов'язань, виконання яких часто потребує від держави розробки та прийняття національних законодавчих актів, проведення реформ тощо. Тому участь міжнародних організацій у правотворчому процесі передусім спрямована на забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань. Міжнародні організації, як правило, долучаються до участі у правотворчому процесі на стадії розробки та опрацювання законопроекту шляхом здійснення експертизи, проведення консультацій на підтримку відповідних реформ, а також приймають участь у здійсненні контролю за реалізацією прийнятого законодавства [1, с.29].

Вчений О. Левченко вказує на те, що вплив норм міжнародного права, міжнародних інститутів, органів та організацій (міжнародної правової політики) на формування, функціонування, ефективність національного права, тобто на ефективне регулювання суспільних відносин у державах перехідного типу. Вважаємо, що такі процеси реально існують і розвиваються по висхідній лінії та є в цих умовах об'єктивно закономірними. Це проявляється в такому: у формуванні, визначенні змісту й шляхів розвитку правової політики в Україні та ціннісних орієнтирів українського права; пріоритетах і темпах його розвитку; здійсненні експертизи проектів найважливіших нормативно-правових актів, що приймаються в державі; фінансуванні та лобіюванні нормативно-правових актів, які виражають і пропагують західні світоглядні, економічні, політичні, правові та духовні цінності, часто без урахування національно-історичних традицій і підвалин суверенних держав; усіякому прямому чи прихованому перешкоджанні, у тому числі і в юридичних формах відстоювання національних інтересів з боку держав перехідного типу [4, с.88]. Глобалізаційні процеси включають в себе інтеграцію та уніфікацію нормативно-правових актів. З однієї сторони – це є позитивним, адже законодавча база України реформується за європейськими зразками. Але проявляється негативна сторона, а саме: втрата автентичного правотворчого процесу в Україні.

Науковець О. Гарнопольська, пропонує такі напрями вдосконалення сучасної законотворчості, які сприятимуть запобіганню появи прогалин та свосчасному їх усуненню: у першу чергу, необхідно змінити існуючу практику

законотворчості на стадії підготовки проекту закону, для прикладу – розробка проекту групою вчених-юристів та практиків. Також доцільно було б створення ефективного соціально-правового прогнозування, яке б докладно вивчало суспільні потреби, громадську думку щодо необхідності зміни чи перетворення правового регулювання; по-третє, для досягнення чіткості, однозначності та лаконічності юридичної мови доцільним було б створити єдиний термінологічний словник законодавства; по-четверте, для удосконалення правотворчого процесу слід було б прийняти закони «Про закони і законодавчу діяльність» (в якому врахувати міжнародні принципи правотворчої діяльності) та «Про нормативно-правові акти»; по-п'яте, діючим способом запобігання прогалинам також була б розробка єдиної державної програми законотворчості, щось на зразок стратегії розвитку, в якій кожному із суб'єктів визначено компетенцію згідно із правовим статусом та місцем в державному апараті; по-шосте, необхідним є своєчасне прийняття нових і внесення змін до чинних нормативно-правових актів; по-сьоме, налагоджений автоматизований облік чинних нормативно-правових актів також сприятиме швидкому виявленню, а згодом і усуненню прогалин [7, с. 13].

На нашу думку, міжнародна правотворчість – це форма правотворчого процесу, яка здійснює утворення системи правових норм, які регулюють суспільні відносини та санкціонується державою і закріплюється у вигляді нормативно-правового акту. Глобалізаційні процеси впливають на міжнародну правотворчість утворюючи умови для інтеграції та уніфікації правових норм в міжнародному праві, проте у зв'язку з цим з'являються ряд проблем для держав, які не мають достатнього правового рівня регулювання та реалізації нормативно-правових актів. Для України важливим є розроблення такого правотворчого процесу, який враховував правову свідомість та культуру українського права і мав по етапне впровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берназюк Я. О. Міжнародні організації та установи як учасники правотворчого процесу в Україні. *ScienceRise. Juridical Science*. 2017. № 2. С. 26-30.
2. Бровко О. Міжнародний звичай у контексті міжнародного правотворчого процесу. Співвідношення між загальним та локальним звичаєм. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 98 (1). С. 134-136.
3. Гусаров С. М. Поняття та сутність правотворчості в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 38-46.
4. Левченков О. І. Вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на ефективність регулювання суспільних відносин в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 83-90.
5. Нігрєєва О. Правотворчість у контексті джерел міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 157-162.
6. Оверчук О. М. Актуальне питання до проблеми механізму міжнародної правотворчості
URL:
http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:y_uiGaBPjocJ:scholar.google.com/&hl=uk&as_sdt=0,5 (дата звернення: 19.03.2020 року).
7. Тарнопольська О. М. Удосконалення правотворчого процесу як засіб запобігання прогалин у законодавстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 2. С. 11-14.

8. Чаплиук О.І. Функціональні аспекти національної та міжнародної правотворчості: питання теорії та практики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. №6-3. Т.1. С.43-46.

ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМ ПОДАТКОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Дар'я Ігорівна Гладка,
студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: Віталій Михайлович Юрах, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Податкові правовідносини займають особливе місце в системі правовідносин. Це обумовлене важливою публічною функцією податків та специфікою податкових процедур, які відбуваються перманентно. Спорі та конфлікту, які системно виникають в сфері фіскальної діяльності обумовлені, з одного боку специфічною природою податкової системи нашої країни, складністю та неоднорідністю податкових норм та низьким рівнем податкової культури в суспільстві. Податкові зобов'язання, що мають конституційне забезпечення (стаття 67 Конституції України) [1], не завжди сприймаються як істинні та безповоротні. Як наслідок виникають претензії з боку фіскальних органів до платників податків. Останні у свою чергу наділені правом оскаржити рішення, дії та бездіяльність податкових органів. Так і виникають податкові спорі. Для належного вирішення спору, на нашу думку, важливо визначити природу податкового зобов'язання.

Центральним інститутом податкового права є інститут податкового зобов'язального права (інститут податкового зобов'язання). Через реалізацію його норм розкриваються соціальна цінність і кінцеві цілі усієї системи податкового регулювання [2, с. 301]. Він, у свою чергу, складається із загальної і спеціальної частин. Загальна частина містить відповідно загальні положення щодо податкових зобов'язань, спеціальна – субінститути, що регулюють податкові зобов'язання з окремих видів податків і зборів. Загальна частина цього інституту містить матеріальні норми-приписи, за допомогою яких законодавець моделює структуру податкових зобов'язальних відносин двох основних типів: простого типу – «платник податку (збору) – бюджет», і складного типу «платник податку (збору) – податковий агент – бюджет». Д.В. Винницький виділяє ще й третій тип «банк (кредитна) установа – бюджет». Ця думка знаходить свою підтримку і в роботах вітчизняних вчених. «Не зв'язок платника податків і банку, а відносини банку і бюджету необхідно вважати публічно-правовими податковими правовідносинами... Такий підхід до цього питання, по-перше, вирішує проблему розбіжності у часі моменту списання грошових коштів з моментом виконання податкового зобов'язання, по-друге, – вимагає включення банківських установ до числа суб'єктів податкових правовідносин,

правовідносини, які виникають при сплаті податків, складаються з двох окремих зобов'язань різних суб'єктів: платник податків зобов'язаний подати до банку платіжне доручення на сплату податку, банк зобов'язаний виконати таке доручення шляхом перерахування коштів до відповідного бюджету чи державного цільового фонду» [3].

Податкові норми, що встановлюють взаємні права й обов'язки цих суб'єктів щодо нарахування, утримання і сплати податків до бюджету, є матеріально-правовими. Дискусійним є питання щодо віднесення до матеріально-правових норм тих приписів, що регламентують порядок обчислення суми податкового зобов'язання. Думається, ці норми слід все ж таки вважати матеріальними і ось чому. По-перше, було домовлено, що матеріальні норми визначають обсяг суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів правовідносин. Сума податку вказує на об'єм публічного обов'язку платника податку перед державною скарбницею. Складність полягає в тому, що у багатьох випадках встановити цю суму не просто, адже не завжди законодавцем ставка податку встановлюється у твердих сумах до бази оподаткування, через недосконалість податкового законодавства труднощі виникають при точному визначенні бази оподаткування, із цих та багатьох інших причин невідворотним є допущення помилок при визначенні суми податкового зобов'язання чи умисне спотворення такої цифри платником податку. Тому, залежно від тих чи інших підстав, така сума може визначитися як самим платником податку чи податковим агентом, так і контролюючим органом. Уявляється можливим у цьому випадку для обґрунтування матеріально-правового характеру цих норм використати аналогію із цивільним (господарським) правом. Тут варто провести паралелі між такими поняттями як «ціна договору» – «сума податкового зобов'язання» та «порядок визначення ціни договору» – «порядок визначення суми податкового зобов'язання». Практика вирішення господарських спорів і діюче законодавство (ч. 4 ст. 632 ЦК України) виходить із того, що якщо в договорі встановлено порядок (алгоритм) визначення ціни (вартості) договору, у т.ч. в залежності від зовнішніх подій чи дій будь-кого з контрагентів, такі умови договору вважаються встановленням ціни договору [4]. Так само можна вважати, що законодавець, установивши порядок визначення суми податкових зобов'язань (через визначення суб'єкта, на якому лежить обов'язок його обрахування), встановив і його розмір. Крім того, власне порядок визначення суми податкових зобов'язань є єдиним для всіх і він являє собою алгоритм арифметичних операцій (як правило, це операція множення ставки податку на базу оподаткування). У ст. 14.1.39. Податкового кодексу України грошове зобов'язання платника податків визначено як сума коштів, яку платник податків повинен сплатити до відповідного бюджету як податкове зобов'язання та / або штрафну (фінансову) санкцію, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також санкції за порушення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності [5]. Правові норми, що регламентують застосування непрямих методів при визначенні суми податкових зобов'язань, включають матеріально-правовий обов'язок податкових органів щодо можливості застосування таких методів, а також процесуальні норми-приписи, які описують, ким і в якому порядку приймається рішення про застосування непрямих методів.

Особливістю податкового права (зокрема субінститутів податкових зобов'язань з окремих видів податку) є те, що основне правило поведінки, а саме

обов'язок по сплаті податків конкретизується у численних нормах-приписах, що групуються за ознакою характеристики окремих елементів юридичної конструкції «механізму оподаткування» чи елементів «юридичного складу податку». Матеріально-правовий характер норм-приписів, що встановлюють більшість із них, не викликає особливих запитань. Це норми, що визначають платників податку, об'єкт (базу) оподаткування, ставку податку, пільги з оподаткування. Безпосередньо у кожній окремій із цих груп правових норм не міститься правило поведінки, воно виводиться логічним шляхом з відповідних норм, що встановлюють кожний з елементів юридичного складу податку і відповідної норми про обов'язок платника сплачувати податки, що поєднує їх в одне ціле. Всі норми-приписи, що тією чи іншою мірою впливають на розмір податкового зобов'язання, є матеріально-правовими, тому до них відносяться і норми, що встановлюють право на застосування податкового кредиту.

На окрему увагу заслуговують норми, що встановлюють податкові, звітні періоди і строк сплати податку. Стосовно звітнього періоду, який встановлює строк і періодичність подання податкової звітності – норми, що встановлюють обов'язок по веденню податкового обліку і поданню податкової звітності є матеріально-правовими. Ті ж норми-приписи, що встановлюють строки подання звітності чи періодичність її подання – є процесуальними, оскільки вони не стосуються сутнісних елементів правила поведінки, а встановлюють додаткові умови його реалізації залежно від умов часу. Не так однозначно вирішується питання про податкові періоди (строк сплати податку). У цьому випадку, думається, слід розрізняти ці елементи щодо різних податків залежно від об'єктів оподаткування. Для реальних податків (податків з майна) визначення податкового періоду безпосередньо пов'язане із сумою податкового зобов'язання за рівних умов щодо ставки податку (чим менше податковий період – тим більшою є сума податку, що сплачується за бюджетний рік), воно впливає на міру участі платника податку у формуванні централізованого фонду держави. Тому такі норми-приписи можуть бути віднесені до матеріально-правових (хоча це твердження є далеко не безспірним: правомірно уявити, що логіка законодавця впливає перш за все з визначення загальної суми податку, що має бути сплачена платником податку із відповідної одиниці оподаткування (одиниці майна) за бюджетний рік, а встановлення податкового періоду (розподіл цієї суми за податковими періодами) є питанням похідним, питанням процедурним і диктується перш за все задачами бюджетного регулювання). Для особистих податків (податків з доходів, податків на прибуток) встановлення податкового періоду (строку сплати податку) є питанням процедури (оскільки сума податку з прибутку, сплачена за рік, буде дорівнювати сумі податку, сплаченого за усі податкові періоди в межах року, якими б вони не були за тривалістю (місяць, квартал, півріччя)), тому й норми-приписи, що їх встановлюють, є процесуальними. Строк сплати податку є «питанням процедури» лише щодо податкових правовідносин, але відіграє значну роль для бюджету відповідного рівня з метою планомірного регулярного поповнення його доходної частини. Отже, приписи, що вказують на термін, за який формується податкова база (податковий період) [6, с. 83], не можуть бути однозначно визначені як процесуальні, хоча є більш близькими до них.

Податкове деліктне право (як інститут підгалузі податкового права) містить норми, що регулюють охоронні відносини, які виникають унаслідок скоєння податкових правопорушень платниками податків, особами, що сприяють виконанню податкового обов'язку або самими уповноваженими державними

органами. Цей інститут складається з матеріальних норм-приписів, які закріплюють склади податкових правопорушень і міри податкових стягнень (штрафні санкції, пеня), у т.ч. порядок їх нарахування. Оскільки правовий режим примусового стягнення штрафних санкцій той самий, що й для стягнення простроченого податкового зобов'язання, якщо суб'єктом правопорушення є платник податку (якщо суб'єкт правопорушення – уповноважений державний орган – правовий режим сплати штрафу тотожній із поверненням надміру сплаченого податку), процедурний порядок його реалізації регламентується тими ж процесуальними нормами-приписами, що й порядок реалізації останнього.

Наведений аналіз підтверджує поширену в науковій літературі характеристику про багатогранність правової природи податкових зобов'язань та про необхідність досліджень його норм, як в процесі управлінської діяльності податкових органів, так і в ході здійснення господарської діяльності платниками податків, а за умови виникнення податкового спору, й під час розгляду цих спорів у судах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Винницький Д.В. Российское налоговое право: проблемы теории и практики. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2003. 384 с.
3. Берназюк Я. Участь банків у виконанні платниками податку конституційного обов'язку по сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів). *Право України*. 2004. № 1. URL: <http://lawbook.by.ru/magaz/PravoUkr/0401/09.htm>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13. Ст. 112.
6. Податкове право: Навч. посіб. / Г.В. Бех, О.О. Дмитрик, Д.А. Кобильник та ін.; За заг. ред. К.: Юрінком Інтер, 2003. 400 с.

ГЕНЕЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОГО (ФІРМОВОГО) НАЙМЕНУВАННЯ

Євгеній Ігорович Гненний,

*студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Катерина Євгенівна Трошкіна, кандидат юридичних наук,
викладач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Значення комерційного найменування як засобу індивідуалізації учасників господарського обороту і як самостійного об'єкта права інтелектуальної власності з кожним роком зростає. Цей процес пов'язаний передусім із розвитком конкурентних відносин на ринках товарів і послуг. Сьогодні комерційне

(фірмове) найменування розглядають, з одного боку, як один з важливих елементів стратегії розвитку суб'єкта господарювання, що може привабити споживачів, збільшити обсяги продажу та оптимізувати розвиток виробництва. З іншого – воно є найбільш невизначений об'єктом інтелектуальної власності, а питання щодо його правової охорони та захисту й досі не знайшли нормативного врегулювання через відсутність спеціального закону.

Сучасний стан нормативно-правового регулювання комерційних позначень слід розпочати із міжнародним норм у досліджуваній сфері. Міжнародно-правові акти встановлюються загальні засади правової охорони, які деталізуються у національному законодавстві окремих держав.

У науковій літературі стверджують, що необхідність створення міжнародної системи зобов'язань щодо охорони прав інтелектуальної власності загалом (комерційних найменувань зокрема) виникла значною мірою у зв'язку з такими факторами, як нездатність суб'єктів прав інтелектуальної власності у багатьох країнах світу самостійно забезпечити захист прав на створені ними об'єкти, а також те, що вони не могли отримувати, зберігати або надавати інформацію, затримки передання справ до суду і винесення остаточного судового рішення, неможливість отримання попередніх судових наказів про вилучення майна або термінових засобів судового захисту, надмірне відшкодування заподіяної шкоди та занадто суворі кримінальні покарання [1, с.177].

Інститут комерційного (фірмового) найменування досліджували у своїх працях такі науковці, як І. Кривошеїна, С. Іщук, А. Кодинець, Г. Михайлюк.

Першою міжнародно-правовою угодою, метою якої стала уніфікація правил щодо об'єктів промислової власності, є Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 року. Вказаний міжнародний акт спрямований на максимальне спрощення процедури надання міжнародної правової охорони об'єктам промислової власності за заявками, поданими у країнах-учасницях. Комерційні (фірмові) найменування є одним з об'єктів промислової власності, як і винаходи, корисні моделі, промислової зразки, знаки для товарів і послуг та інші об'єкти (ст. 1 Конвенції) [2].

У цій Конвенції промислова власність розуміється у широкому значенні, тому поняття промислової власності розповсюджується не тільки на промисловість і торгівлю, але й на інші галузі виробництва і добувної промисловості. Відповідно комерційні (фірмові) найменування є одним з об'єктів промислової власності, як і винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаків для товарів і послуг та інші об'єкти, про ще прямо вказано у ст. 1 Конвенції. Станом на сьогодні доцільно розмежовувати промислову власність (до якої відносимо винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, тобто об'єкти патентного права) та правові засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів, послуг (до яких відносимо комерційне найменування, знаки для товарів і послуг, зазначення походження товару та інші комерційні позначення). Тому у вузькому розумінні промислову власність ототожнюють виключно з патентним правом, а в широкому розумінні – промислова власність включає в себе як патентне право, так і правові засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів, послуг. З цього приводу слушно вказує В. Мартин, що комерційне найменування є самостійним об'єктом інтелектуального права, який жодним чином не можна ототожнювати із найменуванням юридичної особи, яке також виступає засобом її індивідуалізації, чи іншими її позначеннями [3].

На думку І. Кривошеїної, принцип національного режиму, який передбачено Паризькою конвенцією, означає, що відносно охорони промислової власності кожна країна-учасниця повинна надавати таку ж саму охорону громадянам інших країн-членів, яку надає своїм власним громадянам. Ідентичний національний режим надається громадянам країн, що не є учасниками Паризької конвенції, якщо вони мають місце проживання у країні-члені чи мають промислове або торгове підприємство у такій країні. Звідси випливає, що іноземні фірмові найменування у країнах-членах Союзу повинні охоронятися на підставі принципу національного режиму. А це, у свою чергу, означає, що держава не зобов'язана надавати на своїй території більшу охорону зареєстрованим іноземним фірмовим найменуванням, ніж незареєстрованим національним фірмовим найменуванням, якщо у такій країні реєстрація права на фірмові найменування не має правовстановлюючого характеру [4, с.11].

Комерційним (фірмовим) найменуванням у Паризькій конвенції присвячено 5 статей. Зокрема, у ст. 9 зазначено про арешт при ввезенні продуктів, що незаконно споряджені товарним знаком чи фірмовим найменуванням. Так, на будь-який продукт, що незаконно споряджений фірмовим найменуванням, накладається арешт при ввезенні до тих країн Союзу, в який цей знак чи фірмове найменування мають право на законну охорону. Так само арешт накладається і у країні, де накладається і у країні, де було здійснене незаконне маркування, або у країнах, куди був ввезений продукт.

На початку ХХ ст. виявилось, що охорона зазначень походження від фальшивого або такого, що вводить в оману, використання є недостатньою. Крім того, виникла потреба охорони і заохочення місцевих, традиційних способів виробництва.

Перший законодавчий акт, який передбачав охорону найменування місць походження також був прийнятий у Франції 6 травня 1919 р. [5, с. 218]. Відповідно до цього закону, найменування місця походження є назва країни, району або місцевості, що служить для позначення товару, який походить із цієї країни, району або місцевості та якість і особливості якого визначаються виключно або головним чином географічним середовищем, включаючи природні умови і людські фактори. Тобто, на відміну від зазначення походження товару для правової охорони якого необхідним був лише факт справжнього виробництва товару у межах відповідної території, охорона згідно закону 1919 р. надавалася лише таким товарам, які походять з конкретного району і які зобов'язані своїми специфічними якістьями місцю свого походження.

Наступним міжнародним актом, що стосується комерційного (фірмового) найменування, є Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 р. Вона спрямована сприяти охороні інтелектуальної власності (літературні, художні твори, промислова власність) у світі. Ст. 2 Конвенції декларує, що поняття «інтелектуальна власність» містить права, що стосуються, серед іншого, комерційних найменувань та комерційних позначень.

У 1967 р. було прийнято Типовий (Модельний) закон Всесвітньої організації інтелектуальної власності для країн, що розвиваються «Про товарні знаки, комерційні найменування та недобросовісну конкуренцію». Ст. 1 Типового закону ВОІВ визначає комерційне найменування як ім'я або позначення, що відрізняє комерційне підприємство від інших суб'єктів (фізичної чи юридичної

особи); пропонує перелік позначень, які не можуть охоронятись як комерційні найменування, використання яких є незаконним.

Ще одним важливим документом у досліджуваній сфері, який встановлює правовий режим комерційного (фірмового) найменування, є Андський пакт (Картахенська угода 1993 р.), учасницями якої є країни Латинської Америки – Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу та Венесуела. Відповідно до вказаного Пакту, комерційне найменування – це будь-яке позначення, що ідентифікує економічну діяльність, підприємство чи торговельний заклад. Окрім того, закріплено положення, що підприємство чи заклад можуть мати більше, ніж одне комерційне найменування. Комерційне найменування може складатися із корпоративного зазначення підприємства чи закладу, його ділової назви чи іншого зазначення, внесеного до реєстру торговців чи торговельних підприємств [6].

У 1994 р. прийнято Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС), метою якої стала розробка та узгодження принципів створення нормативно-правової бази для лібералізації міжнародних торгових відносин, встановлення стандартів захисту прав інтелектуальної власності та порядок їх правозастосування. Саме на положеннях Угоди ТРІПС засновано більшість міжнародних договорів у цій сфері. Угода ТРІПС переважно регулює відносини, пов'язані з винаходами, промисловими зразками, торговельними марками, зазначеннями походження товару, топографіями інтегральних мікросхем і нерозкритою інформацією. Що стосується комерційних (фірмових) найменувань, то дана угода прямо не передбачає таких положень, хоча і містить положення щодо торговельних марок, географічних зазначень походження товару. Як вказується у фаховій літературі, Угода ТРІПС лише певною мірою стосується відносин, пов'язаних із фірмовими найменуваннями. Це випливає на підставі ст. 2 Угоди, згідно із якою стосовно частин 2, 3 та 4 цієї Угоди, члени мають дотримуватися ст. 1-12 та ст. 19 Паризької конвенції про охорону промислової власності. А відповідно до ст. 1 Паризької конвенції до промислової власності включаються, окрім інших об'єктів, і фірмові найменування [7, с. 12].

Історія розвитку законодавства про комерційні, фірмові найменування в Російській імперії, до складу якої певний час входила й Україна, бере свій початок зі звичаїв та норм законодавства про засоби індивідуалізації комерсантів. До XIX ст. комерційні, фірмові найменування і торговельні марки практично не розділялись, як не розділялись і засоби індивідуалізації суб'єктів та об'єктів (фірмові найменування та комерційні позначення). Комерційне, фірмове найменування у XIX ст. розглядалось як назва торговельного підприємства з точки зору відокремленого торговельного господарства. Воно мало на меті індивідуалізацію юридичної особи подібно тому, як ім'я та прізвище індивідуалізує фізичну особу. Комерційне, фірмове найменування було приналежністю торговельного підприємства, і в той же час асоціювалась із торговим іменем купця.

Цікавим є дореволюційний етап розвитку права на комерційні, фірмові найменування. Практично усе дореволюційне право, яке було покликане регулювати відносини щодо фірмового найменування, зводилося до регламентації вимог, що висувалися до змісту комерційного, фірмового найменування у двох конкретних випадках: при відкритті торгового дому «на правила товариства повного чи на вірі» та при створенні акціонерних компаній [8, с. 149]. У першому випадку за змістом закону вимагалось включення до комерційного, фірмового

найменування імен усіх повних товаришів. Це правило було запозичене з германського торговельного права і отримало назву «принцип істинності фірми».

До набрання чинності 1 січня 2004 року ЦК України і ГК України питання прав інтелектуальної власності на комерційне найменування, зокрема, питання його захисту регулювалися Положенням про фірму, затвердженим постановою ЦВК і РНК СРСР від 22 червня 1927 року у тій частині, в якій воно не суперечило законам України (згідно з Постановою ВР України від 12 вересня 1991 року «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів Союзу РСР»).

Окрім того, правове регулювання комерційних найменувань в період з 1991 р. в Україні регулювався наступними нормативно-правовими актами. У Законі України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. використовувався термін «найменування товариства». Відповідно до ст. 2 вказаного Закону найменування товариства мало містити зазначення виду товариства, для повних та командитних товариств – прізвища (найменування) учасників товариства, а також інші необхідні відомості. У Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. йдеться також про фірмові найменування. Згідно зі ст. 4 згаданого Закону неправомірним є використання без дозволу уповноваженої на те особи фірмового найменування. У Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. вживається найменування юридичної особи. Відповідно до ст. 23 останнього згаданого нормативного акта юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву. У Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 р. говориться про комерційні найменування. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. містить поняття комерційного (фірмового) найменування.

В Україні протягом вже досить тривалого часу в наукових колах точаться дискусії щодо необхідності прийняття відповідного нормативного акта, який міг би забезпечити однакове розуміння інституту фірмового найменування. Тим не менш, поки такий акт не прийнято.

Таким чином, наявність ефективної правової охорони права інтелектуальної власності є важливою умовою динамічного розвитку інноваційної економіки будь-якої країни. Комерційне (фірмове) найменування є окремим об'єктом інтелектуального права, належить до правових засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання. На сьогодні в Україні відсутній спеціальний закон, що регулює відносини, пов'язані з використанням комерційних (фірмових) найменувань. Цей факт негативно впливає на обсяг правової охорони досліджуваного об'єкта інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки / за заг. ред. О.Д.Святоцького. К., 2003. 286 с.
2. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
3. Мартин В.М. Комерційне найменування: поняття, види та особливості правової охорони. *Торговельні марки, комерційні найменування та інші засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання: проблеми правозастосування*: Збірник матеріалів Круглого столу (Львів, 30 листопада 2016 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2016. С. 42 – 55.
4. Кривошеїна І.В. Фірмове найменування: регулювання та правова охорона за законодавством України: автореф. дис. К., 2007. 18 с.

5. Основи інтелектуальної власності. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. 578 с.
6. Андрощук Г.О. Правова охорона фірмових найменувань. *Концепція розвитку законодавства України: матеріали наук.-практ. конф.*, травень 1996 р. Київ, 1996.
7. Кривошеїна І.В. Фірмове найменування: регулювання та правова охорона за законодавством України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.юрид. наук: 12.00.03. К., 2007. 18 с.
8. Бузанов В. Ю. Генезис фирмы в российском праве (исторический очерк). *Журнал российского права*. 2002. № 6. С. 145–151.

ПОНЯТТЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ АВТОРСЬКИМИ ТА СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Владислав Вікторович Донець,

*студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Катерина Євгенівна Трошкіна, кандидат юридичних наук,
викладач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Історія авторського права нерозривно пов'язана з пошуком і постійним удосконаленням форми управління авторськими правами. Необхідність захисту авторських прав, збору і виплати авторської винагороди, розуміння того, що широке використання авторських творів ускладнює індивідуальний контроль автора за цими процесами, робить його практично неможливим, вимагало від авторів створення структур, які б забезпечували ефективне управління їх правами. Тому вже перші організації з управління авторськими правами (товариства, асоціації тощо), які створювалися за ініціативи авторів, включали в себе зазначені функції, передбачали створення мережі агентів, які б забезпечували виконання цих функцій. Такі функції органів управління авторськими правами вдосконалювалися та стали основою сучасних організацій управління авторськими правами.

Питання колективного управління авторськими і суміжними правами в останні десятиліття набули особливої актуальності у зв'язку зі стрімким розвитком нових технологій, завдяки яким розширилися можливості масового використання творів і об'єктів суміжних прав. З огляду на це, реалізація виключних майнових авторських (суміжних) прав стає все більш ускладненою.

З урахуванням розмаїття форм використання об'єктів авторського права та суміжних прав, а також суб'єктів та місця їх використання об'єктивно виникає ситуація, за якої у автора відсутня будь-яка можливість дізнатися, коли, хто і яким чином використав його твір. Як відомо, багато видів об'єктів авторського

права не мають кордонів – одну і ту саму пісню можуть слухати не тільки у різних містах, але і у різних країнах, на різних континентах.

Сформульовані теоретичні висновки стосовно ролі організацій колективного управління авторськими та суміжними правами у відносинах щодо використання об'єктів інтелектуальної власності ґрунтуються на результатах досліджень таких фахівців, як М. Брагинский, О. Жилінкова, П. Бувері, С. Бондаренко, С. Гришаєв, І. Близнаєв, О. Черкашина.

Під колективним управлінням авторськими і суміжними правами (у широкому сенсі) мається на увазі система управління, відповідно до якої власники згаданих прав передають створеним для цього організаціям право ведення переговорів про умови, відповідно до яких їхні твори, виступи чи творчість, що має промислове застосування, будуть експлуатуватися різними користувачами; надання дозволів, а також контроль за їх використанням, збір відповідної винагороди і його розподіл між правовласниками.

Слід підкреслити, що термін «колективне управління» не несе ніякого ідеологічного навантаження, а має на увазі організаційну і економічну специфіку відповідного способу реалізації авторських і суміжних прав. Цей термін широко використовується, наприклад, в законодавчих актах Європейського Співтовариства, в матеріалах ВОІВ, в науковій літературі [1, с.200-201].

Органами ВОІВ та ЮНЕСКО підкреслювалася необхідність і важливість колективного управління як третього шляху між здійсненням виняткових прав на індивідуальній основі і примусовими ліцензіями. Надання ліцензій, особливо в тих випадках, коли кількість правовласників велика, вимагає прийняття законодавчих заходів, які полегшать узгодження умов ліцензій, а також заходів щодо їх виконання переважно у формі колективного управління правами. Ось що з цього приводу говорив один з найвизначніших фахівців в області інтелектуальної власності Арпад Богш (колишній генеральний директор ВОІВ): «Колективне управління авторським правом і суміжними правами стає все більш і більш важливим засобом здійснення цих прав в умовах надзвичайно швидкого розвитку техніки. Беручи до уваги його зростаюче значення, питанню колективного управління має бути приділено більше уваги як на міжнародному, так і на національному рівні. Необхідно виробити гарантії, які застосовувалися б з метою правильного функціонування систем колективного управління і дали б упевненість у тому, що ці системи не приведуть до замаскованих примусовим ліцензій або до необґрунтованої колективізації прав».

Статтю 41 Конституції України передбачено право громадянина самостійно розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. До цього поняття «розпоряджатися результатами своєї діяльності» можна віднести й право суб'єктів первинних прав – авторів, виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм або їхніх правонаступників передати своє майнове право в управління іншій особі [2].

Згідно з ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» можливі три способи управління майновими правами [3]:

- особисто;
- через свого повіреного;
- через організацію колективного управління.

Перший з наведених способів, тобто управління майновими правами особисто, не має в Законі подальшого розкриття і тому, на нашу думку, є нічим

іншим, як виключним правом суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на використання власних об'єктів права.

Управління майновими правами через повіреного регламентовано ст. 46 Закону як таке, що здійснюється на підставі укладеного договору – доручення між суб'єктом авторського права і/або суміжних прав та особою – повіреним. Повірений діє у межах переданих йому зазначеним договором повноважень [4].

Третій спосіб управління майновими правами авторів – через організації колективного управління.

Основними ознаками «управління на колективній основі» є такі:

1. Повноваження стосовно колективного управління базується на основі договорів з авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав, укладених у письмовій формі (ч.3 ст. 48 Закону), щодо права на передачу будь-яким особам невиключних прав на використання об'єктів права (ч.5 ст. 32 Закону) та принципах досягнення згоди між сторонами щодо всіх істотних умов договору про передачу прав на використання.

2. Виключається можливість використання безпосередньо організаціями колективного управління будь-яким способом об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, доручених їм для управління.

3. Передбачається право організацій колективного управління резервувати на своєму рахунку суми незапитаної винагороди з подальшим їх використанням, згідно із Законом (ч.3 ст.49 Закону).

4. Передбачається право загальних зборів членів організацій колективного управління виносити рішення, що стосується договорів управління правами суб'єктів права (п. «г» ч.7 ст. 48 Закону).

5. Не виключається право управляти майновими правами осіб (абзац 32 ст. 1 Закону), які не передавали таких повноважень, хоча механізм набуття ОКУ такого права Законом не визначений.

Отже, можна зробити висновок, що у більшості випадків автори і суб'єкти суміжних прав не самі реалізують свої правомочності, а передають свої права іншим особам. При цьому можливі ситуації, коли автор чи інший володілець прав не може реально проконтролювати використання свого твору. В даному випадку йдеться про використання твору на телебаченні, радіостанціях тощо. В такому випадку Законом України передбачено створення спеціальних посередників – організацій, що здійснюють управління майновими правами на колективній основі.

15 травня 2018 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [5].

Варто зазначити, що безпосередня причина прийняття вказаного закону була наступною. Тривалий час несправедлива і непрозора діяльність українських ОКУ була однією з причин присвоєння Україні найнижчого статусу «Пріоритетної іноземної країни» згідно з «Спеціальним звітом 301», підготовленим Офісом торгового представника США та Міжнародним альянсом інтелектуальної власності (ІПА). 27 грудня 2017 р. уряд США надав парламенту України 120 днів на прийняття закону, який би вдосконалив чинну процедуру виплати роялті [6]. Вже в кінці квітня 2017 р. США ввели санкції проти України, призупинивши безмитне ввезення на американську територію 155 видів товарів з України в рамках Генералізованої системи преференцій.

Це, а також необхідність імплементації норм Директиви Європейського парламенту і Ради 2014/26/ЄС «Про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайн використання на внутрішньому ринку» від 26 лютого 2014 р. [7] стало поштовхом до прийняття Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав».

26 березня 2019 р. Мінекономрозвитку оголосило про початок відкритого конкурсу для визначення акредитованих ОКУ. За результатами першого етапу акредитації організацій у сфері розширеного колективного управління були відібрані перші дві організації: Громадська спілка «Українська ліга авторських та суміжних прав» та Громадська спілка «Український музичний альянс». На сьогодні таких організацій – 17.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» колективне управління – діяльність зі збору, розподілу та виплати правовласникам доходу від прав, що здійснюється в інтересах більше ніж одного правовласника на умовах та з дотриманням принципів, передбачених цим Законом [5].

Сам термін «колективне управління» майновими авторськими та суміжними правами законом не визначений. Окремі автори звертають увагу на певну некоректність цього терміна. На думку Ж. Завальної, термін «колективне» дає підстави вважати, що управління здійснюється колективом осіб, а права не можуть бути об'єктом управління, а тому доцільно замінити назву розділу IV Закону України «Про авторське право і суміжні права» на «Представництво автора (інших осіб, які мають авторське право)» [8, с.94-95].

З таким поглядом важко погодитися, оскільки недоцільним є зміна правового терміну, який усталений в правовій доктрині, вітчизняному та зарубіжних законодавствах. Проте висловлені зазначені автором зауваження відображають необхідність нормативного визначення даного терміна. Поняття колективного управління майновими авторськими та суміжними правами має визначальне значення при кваліфікації цього способу здійснення прав інтелектуальної власності.

У цьому зв'язку заслуговує на підтримку ідея щодо доцільності розуміння колективного управління в різних значеннях – як діяльність, правовий інститут, правовідносини і суб'єктивне право.

ВОІВ під колективним управлінням, у значенні діяльності, розуміє комплекс дій, спрямованих на укладення договорів на використання творів з користувачами та збір і розподіл винагороди, а також інших дій, що пов'язані зі здійсненням прав від імені суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав.

Слід зазначити, що такий підхід загалом відповідає вітчизняному законодавству у сфері колективного управління авторськими та суміжними правами, оскільки сутнісна ознака цієї правової конструкції ґрунтується на вчинення комплексу дій, спрямованих на укладення договорів на використання творів з користувачами та збір і розподіл винагороди, а також інших дій, що пов'язані зі здійсненням прав від імені суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав.

Прихильник такого підходу М. Фічор визначає колективне управління як відслідковування використання творів авторів, ведення переговорів з можливими

користувачами, видачу їм ліцензій за відповідну винагороду, за певних умов збір такої винагороди і розподіл її між праволодільцями [9].

На відміну від концепції діяльності, розуміння колективного управління як суб'єктивного права ґрунтується на визначенні притаманних управителю повноважень з управління на колективній основі.

У цьому зв'язку колективне управління авторськими та (або) суміжними правами як суб'єктивне право небезпідставно пропонується розглядати як різновид розпорядження майновими авторськими і суміжними правами шляхом вчинення колективним управителем (організацією колективного управління) визначених повноважень щодо збору з користувачів творів і розподілу винагороди від імені та в інтересах довірителя (суб'єкта авторських прав і/або суміжних прав) з метою створення колективним управителем найсприятливіших для довірителя умов використання об'єктів авторського і (або) суміжних прав, з урахування обмежень і на умовах, визначених письмовим договором про колективне управління творами та/або об'єктами суміжних прав [10, с.68].

В юридичній літературі нерідко поєднуються перші два підходи (концепції діяльності та суб'єктивного права). Як приклад такого підходу може бути наведено дисертаційне дослідження П. Калениченко «Охорона авторського і суміжних прав в музичному шоу-бізнесі України, в якому обґрунтовується пропозиція визначити в Законі України «Про авторське право і суміжні права» колективне управління як діяльність організацій колективного управління з представництва суб'єктів авторського та (або) суміжних прав щодо здійснення їх прав, збирання, розподілу й виплати винагороди, належної суб'єктам авторського та (або) суміжних прав [11, с.76].

Певні змістовні особливості притаманні поняттю інституту колективного управління авторськими та суміжними правами.

Колективне управління авторськими та (або) суміжними правами як правовий інститут являє собою систему правових норм, що регулюють відносини, які виникають між організацією колективного управління, праволодільцями та користувачами, і пов'язані зі створенням організацій колективного управління та здійсненням ними своєї діяльності [12].

Таким чином, колективне управління авторським правом і суміжними правами необхідно тоді, коли здійснення таких прав в індивідуальному порядку – у зв'язку з масовістю та іншими обставинами, що відносяться до використання творів – практично неможливо або економічно не вигідно. Воно повинно застосовуватися як альтернатива введення до закону положень про примусові ліцензії в тих випадках, коли це можливо.

Правова база щодо створення, контролю за діяльністю та ліквідацією організацій колективного управління в Україні фактично розроблена, про що свідчить прийняття у 2018 році спеціального законодавчого акту у досліджуваній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Близнак І.А. Авторское право и смежные права : учебник / И.А.Близнак, К.Б.Леонтьев ; под ред. И.А.Близнака. М. : Проспект, 2009. 416 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
3. Про авторське права та суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-ХІІ URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3792-12>.

4. Ступак С. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав в Україні. *Інтелектуальний капітал*. 2002. №4. С.6-12.
5. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15.05.2018 № 2415-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19>.
6. 2017 Special 301 Report [Electronic resource] / Office of the United States Trade Representative URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/Reports/2018%20Special%20301.pdf>.
7. Про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайн використання на внутрішньому ринку: Директива Європейського парламенту і Ради 2014/26/ЄС від 26.02.2014 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-14.
8. Завальная Ж.В. Видавничий договір як вид авторського договору : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2002. С.94-95.
9. Коллективное управление авторским правом и смежными правами: Исследование и рекомендации по созданию и деятельности организаций по коллективному управлению правами. ВОИС, Женева, 1990. С. 9-10.
10. Майданник Р.А. Колективне управління майновими авторськими і суміжними правами в Україні (цивільно-правові аспекти). *Цивілістичні читання з проблем права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О.А.Підпригори* (18 квітня 2007 р.): зб. наук. доп. та статей. К.: Лазуріт-Поліграф, 008. С.63-80.
11. Калениченко П.А. Охорона авторського і суміжного прав у музичному шоу-бізнесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2008.
12. Ступак С. Становлення суспільної практики з колективного управління майновими правами в Україні. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 8. С. 40 – 45.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ В УКРАЇНІ

Владислав Олександрович Дубченко,
студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: Тетяна Миколаївна Мілова, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Ключову роль у здійсненні державного управління та регулювання відіграє законодавча діяльність. Ця діяльність є однією з основних функцій держави, вона полягає у розробці та прийнятті законів, створенні та удосконаленні норм права, які регулюють суспільні відносини.

Одна з провідних ролей у здійсненні законодавчого процесу належить саме суб'єктам законодавчої ініціативи, які беруть безпосередню участь у підготовці законопроектів.

Варто зазначити, що дослідження проблематики суб'єктів законодавчої ініціативи займалося чимало як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед яких: О. Богачова, С. Болдирев, А. Георгіца, В. Гошовська, Н. Задирака, В. Зайчук, В. Колесников, О. Копиленко, Д. Ковриженко, А. Олійник, А. Піголкін, З. Погорелова, М. Развадовська, А. Ришелюк, І. Словська, Ю. Тихомиров, О. Юшик та інші.

Однак, у сучасній науці адміністративного права все частіше зустрічаються обґрунтовані позиції вчених-правників стосовно розширення кола суб'єктів законодавчої ініціативи. Саме тому вважаємо доцільним дослідити питання суб'єктів законодавчої ініціативи в Україні.

Варто почати з того, що ст. 93 Конституції України визначено, що право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України [2].

Незважаючи на те, що зазначені суб'єкти є рівними у частині змісту й обсягу наданого їм Конституцією України права законодавчої ініціативи, однак, кожен із них у сфері законотворчої діяльності має різні можливості [3, с. 73].

Так, слід почати з того, що відповідно до норм Основного Закону Президент України виступає суб'єктом законодавчої ініціативи. У законодавчому процесі має такі повноваження:

- підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
- має право вето щодо прийнятих законів із подальшим поверненням їх на повторний розгляд до парламенту зі своїми вмотивованими та сформульованими пропозиціями.

Варто зауважити, що Президент України на основі й на виконання Конституції та законів України видає укази та розпорядження, що є обов'язковими на всій території нашої держави.

Слід зазначити, що учасниками законотворчої діяльності на рівні підготовки законопроектів та інших документів можуть виступати радники Президента, наукові консультанти, відповідні структурні підрозділи Адміністрації Президента України. Отже, голова держави, маючи апарат, який здійснює законопроектну роботу, володіє реальними важелями впливу на законодавчий процес [3, с. 73].

Також суб'єктами права законодавчої ініціативи визначені народні депутати України, які, як свідчить вітчизняна практика законотворення, є найактивнішими учасниками законодавчого процесу.

У ст. 12 Закону України «Про статус народного депутата України» мова йде про те, що народний депутат має право законодавчої ініціативи, яке реалізується у формі внесення до Верховної Ради України: законопроекту; проекту постанови; іншої законодавчої пропозиції [7]. Слід зауважити, що стосовно народних депутатів визначені і правові основи діяльності як окремих народних депутатів так і їх об'єднань серед яких: комітети, тимчасові спеціальні комісії, тимчасові слідчі комісії, фракції (групи) тощо.

Відповідно до норм ст. 12 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» законопроектна функція цих суб'єктів полягає в: розробці проектів законів, інших актів Верховної Ради України; попередньому розгляді та підготовці висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб'єктами

законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України; доопрацюванні за дорученням Верховної Ради України окремих законопроектів за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях тощо [5].

Ще одним суб'єктом законодавчої ініціативи виступає Кабінет Міністрів України (уряд). Відповідно до норм ст. 27 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» уряд вносить проекти законів на розгляд Верховної Ради України відповідно до вимог Регламенту Верховної Ради України, а також має право відкликати внесеній ним на розгляд парламенту проект закону [4].

Також, слід зауважити про виключне право Кабінету Міністрів України на внесення проекту закону про Державний бюджет України і розробку загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку нашої держави.

Варто звернути увагу на те, що Кабінет Міністрів України і Президент України наділені правом укладати міжнародні договори України та вносити до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи проект закону про ратифікацію міжнародного договору України [6].

У юридичній літературі існує думка про необхідність розширення кола суб'єктів законодавчої ініціативи. Вчені-правники вважають, що варто до цього переліку включити Верховний Суд України [1, с. 58]. Однак, ми таку позицію не розділяємо, і вважаємо, що це вступає в конфлікт з концепцією поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову. На нашу думку, головна мета діяльності судової гілки влади полягає у здійсненні ролі арбітра в спорах, що можуть виникають між законодавчою та виконавчою гілками.

Також вчені пропонують наділити правом законодавчої ініціативи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (уповноважений). З цим твердженням ми погоджуємося, і вважаємо, що дійсно виходячи з специфіки діяльності уповноваженого, а саме парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України, до ст. 93 Конституції України варто включити цього суб'єкта.

Отже, ми здійснили загальну характеристику суб'єктів законодавчої ініціативи, що визначені на рівні Конституції України, і дійшли висновку, що процес взаємодії законодавчого органу з суб'єктами, що наділені правом законодавчої ініціативи спрямований не тільки на розроблення та прийняття законів, що регулюють найважливіші суспільні відносини, але й на вдосконалення вже існуючого законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гусаров С. М. Суб'єкти законодавчої ініціативи в Україні. *Наше право*. 2015. № 6. С. 54-60.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 27-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Лебедь Н. В. Суб'єкти законотворчої діяльності. *Державне управління*. 2013. № 2. С. 72-76.
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. ст.222.
5. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року. № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. ст.134.
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. ст.540.

7. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року. № 2790-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. ст. 17.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Юлія Віталіївна Заверуха,

*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Олена Миколаївна Окопник, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Поняття «інвестиційна діяльність» дуже всебічне і багатогранне. Цим пояснюється відсутність його єдиного узагальненого визначення. Тому, на нашу думку, слід використовувати історичний підхід для характеристики еволюції теорії про інвестиційну діяльність.

Перші ідеї осмислити суть інвестицій і з'ясування ролі держави в економічному процесі пов'язані з іменами античних філософів Платона (427 – 347 рр. до н.е.) і Арістотеля (384 – 322 рр. до н.е.). У своїх роботах вони надають великого значення економіці – як умінню ефективно управляти господарством, мистецтву адміністративного управління – важливої складової держави, що забезпечить зростання добробуту [1].

У вітчизняний науково-практичний обіг термін «інвестиційна діяльність» увійшов з початком розбудови незалежної України, однак до теперішнього часу серед науковців і практиків відсутня єдність щодо тлумачення його сутності. Інвестиційна тематика досить широко представлена у зарубіжних та вітчизняних наукових публікаціях. Відомими є праці А. Пересади, О. Анісімової, В. Барда, І. Бланка, Л. Гончаренка, В. Федоренка та ін.

В Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року «інвестиційна діяльність» визначена, як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [8].

Для проведення аналізу сучасного стану інвестиційної діяльності в Україні варто, в першу чергу, зосередити увагу на показниках, що її характеризують.

За даними Держстату надходження прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в Україну у січні-червні 2019 року склали 1259,5 млн. дол. США. Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Станом на 01.07.2019 найвагоміші обсяги надходжень були спрямовані до підприємств промисловості – 33,3% та установ і організацій, що здійснюють оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 16,6%. До основних країн-інвесторів належать: Кіпр – 29,4% , Нідерланди – 22,0%, Велика Британія – 6,1%, Німеччина – 5,2%, Швейцарія – 4,9%, Австрія – 3,4% [6].

Через нерозвиненість фондового ринку в Україні більшість інвестицій здійснюється у капітальній, а не у фінансовій формі. Вагомим зрушень у напрямі масштабовного розширення інвестиційної діяльності в нашій країні не відбулося.

На динаміку інвестиційної діяльності в Україні негативно впливає нестабільність законодавчої бази, не тільки тієї, яка регулює інвестиційні процеси, але і суміжної – регулювання банківської діяльності, оподаткування, ринку цінних паперів. Також суттєвим чинником є відсутність бажання вітчизняних інвесторів вкладати гроші у власну економіку, що є важливим показником для іноземних інвесторів.

Однак, не зважаючи на вказані негативні фактори, Україна залишається інвестиційно-привабливою країною як для внутрішніх, так і для зовнішніх інвесторів.

Зокрема, на думку науковця К.С. Малько, передумовами формування в Україні сприятливого інвестиційного клімату є [5]: вигідне географічне положення по відношенню до світових стратегічних ринків Європи та Азії; природно-ресурсний потенціал; рівень розвитку промислового виробництва; висококваліфікована та конкурентоспроможна робоча сила; несформований ринок товарів; незадоволений попит населення.

На сьогодні права система України включає велику кількість законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в інвестиційній сфері. Основою нормативно-правового регулювання в зазначеній сфері є закони. Першим кроком щодо врегулювання відносин в інвестиційній діяльності стало прийняття Верховною Радою України законів України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 року [7] та «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року [8].

Особливістю вітчизняного інвестиційного законодавства є те, що окремі аспекти в інвестиційній сфері, окрім зазначених нормативно-правових актів, регулюються також нормами господарського, податкового, валютного, банківського, фінансового, митного, цивільного й земельного законодавства тощо [4].

Розвиток регіонів в Україні залежить від ефективності організації інвестиційної діяльності. Особливо актуальною ця проблема постає на регіональному рівні у зв'язку з нерівномірністю інвестиційного розвитку регіонів та їх привабливістю. В умовах нестабільної економічної та політичної ситуації змінюється інвестиційна привабливість регіонів України. Це сприяє залученню потенційних інвесторів і підвищує інвестиційну привабливість регіону для внутрішніх та зовнішніх інвесторів в пріоритетні галузі регіону.

Кіровоградщина є пріоритетним регіоном для залучення інвестицій, тому що має вдале географічне положення, потужну багатогалузеву промисловість, родючі сільськогосподарські угіддя, розгалужену транспортну систему.

Перевагами регіону можна вважати родючі чорноземи, завдяки яким регіон посідає 4-те місце в Україні, і на основі цього розвивається виробництво сільськогосподарської продукції. Також регіон приваблює для інвестування з точки зору видобувної промисловості, на території області значні запаси мінерально-сировинних ресурсів. Економіка області має виражений аграрно-індустріальний характер. Особливістю розвитку ситуації в інвестиційній сфері Кіровоградської області за 2010 – 2016 рр. є те, що більша частина інвестиційних вкладень (65–75%) в економіку області фінансувалась з власних коштів підприємств та організацій: у 2010 р. – 1953517 тис. грн., у 2012 – 3334377 тис.

грн. та у 2015 р. – 2729192 тис. грн. [9].

Також значну частку інвестицій в основний капітал становили кредити банків та інші позики (4–15%). У 2015 р. – 102596 тис. грн., у 2016 р. – 412123 тис. грн. та у 2017 р. – 110686 тис. грн.

2016 року структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування дещо змінилася, збільшився відсоток надання банківських кредитів та позик. Найбільша частка бюджетних коштів порівняно з іншими роками була виділена у 2017 р., більше всього коштів наданих місцевими бюджетами було у 2015 р. Фінансування інвестицій за видами економічної діяльності народного господарства в Кіровоградській області протягом 2015 – 2017 рр.: найбільші обсяги інвестицій зосереджені на підприємствах промисловості, будівництва, в організаціях, що здійснюють діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів [9].

Щодо обсягу внесених прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку області з початку інвестування становив 4,7 млн. дол. США, що на 46,6% менше обсягів інвестицій на початок 2014 р. З країн ЄС внесено 62,1 млн. дол. США інвестицій, з інших країн світу – 22,6 млн. дол. США (26,7%). У 2014 р. була позитивна тенденція до залучення іноземних інвестицій в економіку області (табл. 2.9) [8]. Станом на 1 жовтня 2016 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, вкладених в економіку області, становив 69,2 млн. дол. США та збільшився на 8,5% порівняно з початком 2016 р. В економіку області у 2015 р. вклали капітал інвестори 34 країн світу, на загальну суму 64,4 млн. дол. США, серед яких провідні партнери: Велика Британія – 18,5 млн. дол. США, Нідерланди – 15,1 млн. дол. США, Російська Федерація – 10,5 млн. дол. США та Кіпр – 10,0 млн. дол. США [4].

У 2018 р. в економіку області іноземними компаніями вкладено 1 млн. дол. США прямих інвестицій. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, вкладених в економіку області, станом на 31 грудня 2018 р., який надійшов від інвесторів з 34 країн світу, становив 64,4 млн. дол. США та зменшився на 21,4% порівняно з початком 2018 р. (з них: з країн ЄС – 72,1%, з інших країн світу – 27,9%). Прямі іноземні інвестиції у розрахунку на одну особу склали 64,4 дол. США. Взагалі провідними країнами-інвесторами в області є: Велика Британія – 18,5 млн. дол. США, Нідерланди – 15,1 млн. дол. США, Російська Федерація – 10,5 млн. дол. США Кіпр – 10 млн. дол. США. На ці країни припадало 83,7% загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Проте географія її зв'язків постійно розширюється. Обсяг прямого іноземного інвестування в Кіровоградську область становив 65,6 млн. дол. США на 01.10.2009р., це складає 0,2% від загальнодержавного показника, і таким чином, ставить Кіровоградщину на останнє, 26-те місце за прямим іноземним інвестуванням по Україні. Сьогодні цей показник становить 126,2 млн. дол. США [9].

Вагомі обсяги інвестицій освоєні на будівництві об'єктів Новокозятинівського родовища, ЗАТ «Завод модифікованих жирів», ПП «Віктор і К», ліній зв'язку, торговельних підприємств; реконструкції об'єктів електроенергетики, залізничного транспорту, ДП «Східний гірничо-збагачувальний комбінат»; придбання обладнання ЗАТ «Радій» та сільськогосподарськими підприємствами [6].

Для підвищення інвестиційної привабливості області створено інвестиційний веб-портал «Центральноукраїнський інвестиційний портал».

Створено і функціонує Агенція регіонального розвитку Кіровоградської області [6].

Для покращення інвестиційного клімату Кіровоградської області та активізації процесів інвестування за необхідне вважаємо розробити чітку стратегію регіонального розвитку з визначенням пріоритетів стратегічних інвестиційних та інноваційних вкладень, за рахунок яких можна підняти економіку області; розвивати інститут місцевих облигацій внутрішньої державної позики, просувати серед населення культуру фінансових інструментів та фондового ринку, сприяти зростанню довіри до надійності фінансових стосунків з місцевою владою; розширювати регіональне співробітництво області, сприяти поширенню інтернет-торгівлі товарами місцевого виробництва та іншим методам поширення інформації про місцевих виробників та місцеві ресурси; розвивати туристичну привабливість регіону, розширювати презентацію Кіровоградського регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Базилович В.Д., Гльїн В.В. Метафізика економіки: монографія. Київ: Знання, 2007. 718 с.
- 2.Батура О.В. Іноземні інвестиції в системі становлення ринкової економіки України: монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. 179 с.
- 3.Державне регулювання. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 01.02.2020).
- 4.Захарін С.В. Проблеми і перспективи інтеграції України до міжнародного інвестиційного ринку: монографія. Об'єднаний інститут економіки НАН України. Київ, 2004. 166 с.
- 5.Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні: навч. посіб. / Київ: Кондор, 2005. 406 с.
- 6.Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukstat.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 7.Про захист іноземних інвестицій на Україні: Закон України від 10.09.1991р. № 1540а-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12>.
- 8.Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991р. № 1560-ХІІ. Дата оновлення 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
- 9.Прямі інвестиції (акціонерний капітал та боргові інструменти) в Кіровоградській області URL: http://www.kr.ukrstat.gov.ua/?r=stat/2018/06/zed/stat_inf_oper_zed_3 (дата звернення: 03.03.2020).

**ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПЕНСІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

*Анна Олександрівна Капітан,
студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Іванівна Поляруш, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

В умовах сьогодення система пенсійного забезпечення є важливою та необхідною складовою економіки будь-якої країни. Вона забезпечує матеріальний захист населення за рахунок самих робітників, працевластуваних та держави у випадку втрати працездатності.

Будь-яка пенсійна система підпадає під вплив низки факторів, зокрема, економічних, інвестиційних, демографічних, соціальних та правових [13]. При цьому її завдання, мета та цілі є невіддільними від принципів державного управління у сфері пенсійного забезпечення.

Проблему принципів пенсійного забезпечення піднімали на сторінках своїх досліджень такі науковці, як М. Бойко, О. Буряченко, Б. Гаврилишин, М. Ждан, В. Жернаков, І. Загорулько, М. Мйфат, М. Стадник, В. Ширант.

Різні науковці, аналізуючи принципи пенсійного забезпечення та пенсійної системи, зосереджували свою увагу на різних групах принципів, зокрема, на принципах, на основі яких здійснюється державне управління пенсійними системами [2, с.27], принципах організації пенсійних систем [6], принципах побудови пенсійної системи [10, с.51], тощо. Однак, усі ці групи принципів характеризують різні підходи до вивчення принципів державного управління пенсійної системою [3, с.36].

Вагомі здобутки багатьох науковців дали поштовх по розробці та збільшенню теоретичних положень пенсійного забезпечення. Проте, на сьогоднішній день не в повній мірі є дослідженими питання визначення та змісту принципів правового регулювання пенсійних правовідносин.

Дефініція принципів права пенсійного забезпечення вимагає дослідження загальнотеоретичних положень щодо поняття «принципів права» загалом [3, с.36].

Так, Б. Гаврилишин зазначає, що принцип вживається в значенні основних ідей, керівних положень. Теорія права тлумачить принципи як керівні начала та основні ідеї, які уособлюють сутність, основоположний зміст і стратегію розвитку норм права всередині всієї системи права [4, с. 652].

Усі принципи можна класифікувати за різними критеріями. Так, за сферою дії принципи бувають:

- загально правові (властиві всім галузям права);
- міжгалузеві (характерні для декількох галузей права);
- галузеві (розкривають зміст конкретної галузі права);

- внутрішньогалузеві (посднують у собі основні характеристики підгалузей та окремих інститутів конкретної галузі [11, с.307].

Принципи пенсійного забезпечення слід віднести до внутрішньогалузевих через те, що пенсійне право є керівним інститутом права соціального забезпечення.

Принципами пенсійного забезпечення, на думку В. Жернакова, є положення, які зосереджені в нормах права пенсійної сфери та мають ознаки відносин, що складають предмет пенсійного права [8, с. 21-22].

Світовий досвід та економічна теорія надають можливість виокремити основні принципи, на яких будується пенсійна система. Такими принципами є:

- принцип обов'язковості бути учасником системи;
- принцип законності (гарантує діяльність пенсійної системи на основі законодавчої бази певної країни);
- принцип прозорості (кожен учасник системи пенсійного забезпечення має право вільного доступу до інформації про її діяльність);
- принцип стабільності (пенсіонери отримують стабільний дохід у вигляді пенсійних виплат періодично в обумовлений термін);
- принцип справедливості (пенсійні виплати призначаються та виплачуються згідно з чинним законодавством);
- принцип відповідальності держави за організацію пенсійного забезпечення (державна гарантія пенсійних виплат);
- принцип достойного рівня забезпечення у випадку непрацездатності (законодавчо закріплений достойний рівень фінансового забезпечення);
- принцип диверсифікації (внесення інвестиційних коштів у різні види цінних паперів, а також збільшення переліку послуг з метою зменшення ризику);
- принцип загальнодоступності (усі громадяни можуть у вільному доступі отримувати інформацію про пенсійну систему та її використання) [9, с.254].

На думку російської дослідниці Г.Довженкової, принципами пенсійного забезпечення є такі:

- принцип гарантування кожному громадянину реалізації права на пенсію у випадку втрати працездатності (у зв'язку з досягненням пенсійного віку, настання інвалідності та в інших, передбачених законом випадках);
- принцип обов'язкового державного пенсійного страхування кожного працюючого по трудовому договору (контракту);
- принцип відповідності трудової пенсії кожного застрахованого тривалості страхування та його заробітку;
- принцип цільового використання коштів обов'язкового державного пенсійного страхування, спрямованих на пенсійне забезпечення застрахованих за правилами і нормами, встановленими законом [5, с.27-28].

У своєму дисертаційному дослідженні М. Ждан, окрім перерахованих вище принципів пенсійного забезпечення, вказує на такі, як: принцип багатомності видів пенсійного забезпечення; принцип диференціації умов пенсійного забезпечення; принцип здійснення пенсійного забезпечення державними органами [7, с.50].

Охарактеризуємо зазначені вище принципи. Так, принцип багатомності видів пенсійного забезпечення полягає у тому, що пенсійна система України складається як із загальнообов'язкового державного, так і добровільного недержавного пенсійного забезпечення.

Солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування передбачає виплату таких страхових пенсій: за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника, за вислугу років. Певні категорії осіб, визначені законом, можуть отримувати додаткову пенсію – за особливі заслуги перед Україною.

Загальнообов'язкова ж накопичувальна пенсійна система передбачає довічну пенсію з установленими періодами, одноразову виплату, довічну пенсію подружжя, довічну обумовлену пенсію [11, с.309].

Щодо принципу диференціації умов пенсійного забезпечення, то слід погодитися із думкою вченого М. Бойко [1, с.9-10], який наголошує, що даний принцип полягає в тому, що умови призначення пенсійних виплат є неоднаковими і залежать від низки підстав:

а) сфери, характеру і умов, виду та тривалості трудової діяльності (пенсії за віком на пільгових умовах працівникам, які працювали за Списком № 1 та № 2, пенсії за вислугу років);

б) від статі (зокрема, зниження жінкам стажу роботи і віку);

в) правового статусу особи (передбачені різні вимоги до пенсійного віку та страхового стажу для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, багатодітним матерям, учасникам та інвалідам війни, інвалідам по зору I групи, членам сімей загиблих військовослужбовців та іншим особам);

г) причини настання інвалідності чи смерті (настання інвалідності чи смерті особи внаслідок трудового каліцтва, професійного захворювання) [1, с.11].

Розміри пенсійного забезпечення також розмежовуються залежно від:

а) тривалості страхового стажу (вислуга років);

б) розміру заробітку, з якого нараховується пенсія;

в) характеру, сфери і виду діяльності (деякі категорії працівників можуть отримувати підвищений розмір пенсійних виплат);

г) суми внесків до накопичувального фонду та недержавних пенсійних фондів;

д) тяжкості інвалідності та деяких інших обставин [11, с. 310].

Таким чином, принципи, які задовольняють нормотворчість у розвитку пенсійної системи, реалізацію права та єдність правопорядку в цілому, дозволяють краще зрозуміти сенс певних норм законодавства та відіграють важливу роль для їх роз'яснення. Окрім зазначеного, як вважає А. Ширант [12, с.64], принципи, які є критеріями правомірності чинного законодавства, можуть бути використані для оцінки його змісту.

Отже, результативність розвитку системи пенсійного забезпечення безпосередньо залежить від чіткого визначення та наповнення конкретним змістом мети, завдань та принципів її державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Бойко М. Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навч. посіб. К.: Атіка, 2006. 102 с.

2.Бородіна Н. Державне регулювання у сфері пенсійного забезпечення – розвиток та основні положення. *Економіст*. 2010. № 11. С. 26–29.

3.Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. ... канд. наук з держ. управл. Одеса, 2018. 252 с.

4.Гаврилишин Б. Д. Економічна енциклопедія [уклад.: Б. Д. Гаврилишин, С. В. Мочерний, А. О. Усенко]. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 828 с.

5. Довженкова Г. Д. Право соціального забезпечення: Конспект лекцій. М.: Юрайт-Іздат, 2007. 187 с.
6. Європейський кодекс соціального забезпечення : Кодекс, Міжнародний документ. від 16.04.1964. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_329. (дата звернення: 19.03.2020).
7. Ждан М. Д. Особливості реалізації права на пенсію науковими (науково-педагогічними) працівниками: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 179 с.
8. Жернаков В. В. Диференціація пенсійного забезпечення та перспективи законодавчого регулювання соціальної політики в Україні. *Вісн. Акад. праці і соц. відносин федер. проф. України* : наук. зб., 2006. № 4(37). С. 20–27.
9. Загорулько І. Б. Системи пенсійного забезпечення: поняття, принципи та функції. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2005. № 15. С. 248-256.
10. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування / Б. О. Зайчук, О. Б. Зарудний, С. Б. Березіна, В. Т. Александров. Київ : АВТ, 2006. 284 с.
11. Стадник М. П. Принципи пенсійного забезпечення в Україні. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64461/58-Stadnik.pdf?sequence=1>.
12. Ширант А. А. Принципи пенсійного забезпечення : монографія. К. : ДЦА, 2012. 192 с.
13. Якимів А. І. Формування і розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні. Львів: Афіша. 2003. 448 с.

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Артем Ігорович Кеслер,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Іванівна Поляруш, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Безробіття – одна з характеристик ринку праці усіх економічно розвинутих країн світу. Саме через цю призму слід розглядати проблему підвищення життєвого рівня, подолання бідності в державі. Сучасний стан розвитку економіки ставить підвищені вимоги до якості робочої сили, її конкурентоспроможності. В результаті інтенсифікації виробництва, трансформації професій, впровадження у виробництво нових засобів, матеріалів, інноваційних технологій підвищуються вимоги до професійних якостей працівника, рівня його знань та навичок. Поряд з тим спостерігається збільшення професійно-кваліфікаційного дисбалансу, зниження цінності та престижності професійної освіти, перенасиченість ринку праці спеціалістами з вищою освітою та дефіцит робітничих кадрів.

Питання організації діяльності державної служби зайнятості України у сенсі надання соціальних послуг і застосування принципів менеджменту відображені в наукових розробках вітчизняних учених І. Гнібіденка, В. Васильченка, П. Василенка, А. Казановського, Ю. Маршавіна, М. Руженського та інших. Досвід інноваційних методів управління організаціями, що надають послуги, у тому числі і соціальні, викладений у роботах вітчизняних і зарубіжних учених і дослідників В. Журавської, С. Кравченка, М. Судакова, О. Таршиної, С. Кук, П. Нівена, М. Никоса, Д. Прайса, Е. Хансен, П. Шварца. Інформацію про процеси реорганізації в державних службах зайнятості регулярно розміщують на інформаційних інтернет ресурсах Міжнародного бюро праці та Європейської комісії [1, с.40].

Державна служба зайнятості – державна установа, яка на засадах соціального страхування надає на безоплатній основі широкий спектр послуг громадянам, що звертаються у пошуках роботи, та роботодавцям щодо забезпечення їх робочою силою. При цьому, рівень задоволення результатами роботи Державної служби зайнятості залишає бажати кращого. Якість обслуговування безробітних, які звертаються за допомогою до Державної служби зайнятості, потребує удосконалення, а спосіб і рівень налагодження співпраці з роботодавцями – зміни підходу. Крім того, робота служби далеко не відповідає стандартам розвинутих країн.

Служба зайнятості за роки свого існування пройшла певні етапи становлення та розвитку на ринку праці. За цей час створено на страхових засадах систему соціального захисту населення від безробіття, систему соціального партнерства; систему кадрового забезпечення та підвищення кваліфікації кадрів служби зайнятості, розроблено та впроваджено сучасні інформаційні технології; створено матеріально-технічну базу для надання соціальних послуг населенню та роботодавцям відповідно до сучасних технологій.

Сьогодні діяльність державної служби зайнятості спрямована на:

- удосконалення єдиної технології надання соціальних послуг незайнятому населенню та роботодавцям;
- удосконалення єдиної інформаційно-аналітичної системи;
- посилення страхових принципів виплати допомоги з безробіття [3];
- додаткові стимули роботодавцям для працевлаштування безробітних;
- підвищення кваліфікації кадрів служби зайнятості [2].

Послуги, що надаються центрами зайнятості стандартизовані, а їх організація на місцях здійснюється за принципом уніфікації. Тут у режимі «online» кожен відвідувач чи працівник центру може знайти всю інформацію щодо потреби в тих або інших фахівцях, перспективу комплектації кадрами того чи іншого підприємства, повну інформацію про послуги, вимоги роботодавців до працівників, які шукають роботу. Діяльність центру підпорядкована Єдиній технології обслуговування незайнятого населення України, в рамках якої організована робота всіх центрів зайнятості [4, с. 332-333].

Головна мета запровадження таких технологій полягає у створенні умов для ефективного, оперативного задоволення потреб шукачів роботи та роботодавців – тобто, створення сучасної культури надання державних соціальних послуг. Засобами ЄІАС (єдиної інформаційно-аналітичної системи) створена найбільша в Україні, уніфікована оперативна база даних про потребу в працівниках, пропозиції робочої сили і можливості професійного навчання в країні. Єдиний інформаційний простір про вакансії та пропозицію робочої сили

по всій країні дозволяє на базовому рівні розширити зону пошуку для кожного клієнта не тільки в межах району, області, а й держави в цілому. Можливості ЄІАС дозволяють при доборанні претендентів на роботу враховувати будь-які особливості конкретного виробництва і вимоги роботодавців. Можна аналізувати стан працевлаштування громадян та укомплектування вакансій не тільки в межах певної адміністративно-територіальної одиниці, а й в єдиному інформаційному просторі по всій Україні.

Основні напрямки реформування Державної служби зайнятості стосуються внесення змін до Регламенту роботи центрів зайнятості щодо задоволення потреб клієнтів, зокрема:

- зміна тривалості часу та підвищення якості в обслуговуванні клієнтів;
- проведення заходів з профілювання безробітних;
- визначення переліку послуг щодо кожного профілю та впровадження його в роботу;
- забезпечення супроводу осіб при працевлаштуванні та після нього з використанням підходу кейс-менеджменту;
- надання послуг з пошуку та підбору персоналу на замовлення роботодавців на засадах рекрутингу;
- запровадження опитувань (анкетувань) роботодавців щодо їх потреби в кадрах та якості соціальних послуг державної служби зайнятості;
- організація роботи представників філій в об'єднаних територіальних громадах з питань надання соціальних послуг, в тому числі з пошуку роботи;
- використання сучасних інформаційних технологій при пошуку роботи та працевлаштуванні;
- проведення навчання фахівців Служби щодо запровадження в роботу нових стандартів надання соціальних послуг [5].

Отже, у 2017 році розпочато реформування державної служби зайнятості, метою якого є її модернізація та розвиток як сервісної установи сучасного формату з новим підходом щодо обслуговування шукачів роботи та роботодавців відповідно до їх потреб. Результатом реформування Служби має стати її перетворення у сучасну сервісну службу з оновленими підходами у наданні послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Длугош О., Дмитрів-Заруденко В. Досвід реформування закордонних служб зайнятості з метою підвищення задоволення клієнтів і забезпечення якості надання послуг. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 1. С. 38-42.
- 2.Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
- 3.Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
- 4.Маршавін Ю. М., Ляміна Л. Є., Фокас Л. М. Єдина технологія надання соціальних послуг центрами зайнятості України. К.: ІПК ДСЗУ, 2012. 465 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF>.
- 5.Про стан реформування та перспективи розвитку державної служби зайнятості: Постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 15.12.2017 р. № 153. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/postanova_no_153.pdf.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Віталій Сергійович Кирячок,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Іванівна Поляруш, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

В умовах незалежності України, її становлення як демократичної держави, бажання бути повноправним членом Європейського Союзу, посилюються зовнішні загрози національній безпеці, тому дане питання є актуальними. Його вирішення тісно пов'язане з необхідністю теоретичної розробки вказаного явища, з потребами у прийнятті якісних управлінських рішень, прогнозуванні у попередженні загроз. Особливо ці проблеми торкаються національної економіки.

Законом «Про національну безпеку України» у ст. 1 дається таке визначення національної безпеки: «...захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз»[1]. Концепція національної безпеки України на основі Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямовані на захист національних інтересів та безпеки суспільства, особистості, держави від загроз, які можуть виникнути.

Проблемам економічної безпеки України присвячені праці сучасних учених: О. Ареф'єва, І. Бінько, О. Власюк, Т. Гордієнко, С. Ілляшенко, Т. Кузенко, Х. Мандзіновської, В. Мунтіян, В. Пастернак, С. Покропивного, О. Прокопчук, Н. Сисоліна, Г. Таранушенко, В. Ткачук, В. Третяк, К. Утенкова, Л. Шевченко, С. Шкарлет, В. Шлемко та інші. Проте, ще ціла низка питань залишається частково розробленою.

В структурі національної безпеки важливе значення має економічна безпека, оскільки вона тісно пов'язана зі стабільним та динамічним розвитком національної економіки, її ефективністю та конкурентоспроможністю на внутрішньому та світовому ринках.

У світовій практиці термін «економічна безпека» був вперше використаний Ф. Рузвельтом в програмах виходу з Великої депресії (1929-1933 рр.) в США. Під ним розумілися рівновага і стійкість економіки.

У сучасній науковій літературі існує багато визначень вказаного вище поняття. Дослідниця К. Устенкова систематизувала усі існуючі в українській науковій літературі визначення його і констатувала, що воно має досить складну внутрішню структуру, що підтверджується багатовекторністю поглядів щодо її визначення вченими [2, с. 138]. Під економічною безпекою держави слід розуміти здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також здатність національної економіки зберігати та

поновлювати процес суспільного відтворення і достатній оборонний потенціал у кризових ситуаціях.

У науковій літературі є три важливі складові економічної безпеки: економічна незалежність, стабільність та збалансованість національної економіки, здатність до саморозвитку та прогресу, які необхідно підтримувати завдяки високій продуктивності праці та капіталу, високій ефективності виробництва в країні, високому рівню якості продукції та послуг, їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках [3, с. 389].

Головне, що визначає економічну безпеку, – це здатність національної економіки забезпечити її самостійний розвиток, стабільність громадянського суспільства, достатню обороноздатність держави в різних умовах. Потрібно вести постійний моніторинг та оцінювати рівень загроз економічній безпеці.

Аналізуючи норми законодавства України у сфері національної безпеки, ми можемо виділити реальні та потенційні загрози економічній безпеці: критичний обсяг державного зовнішнього та внутрішнього боргу; значне скорочення валового внутрішнього продукту, зниження інвестиційної та інноваційної діяльності та науково-технічного та технологічного потенціалу; ослаблення системи державного регулювання та контролю в економіці; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки; відсутність ефективних програм запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; повільні темпи розширення внутрішнього ринку; збільшення частки іноземного капіталу в стратегічних галузях економіки; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій; відсутність активної політики енергозбереження; «затіннення» національної економіки, тощо [1].

Основні напрями державної політики щодо національної безпеки в економічній сфері визначено в прийнятому у 2018 р. Законі України «Про національну безпеку України»:

- дотримання міжнародного права, участь в інтересах України в міжнародних зусиллях щодо підтримання миру та безпеки, міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки;
- сприяння збалансованому розвитку внутрішньої та зовнішньої безпеки національної валюти державного сектору, її стабільності, захисту інтересів вкладників на фінансовому ринку;
- прискорення прогресивних структурних та інституційних змін в економіці, покращення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів;
- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства та держави для забезпечення зростання та якості життя населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, освітній, правовий простір, членство в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівних і взаємовигідних відносин з іншими державами;
- державна політика у сфері національної безпеки та оборони спрямована на забезпечення військової, зовнішньої політики, урядової, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібер безпеки України.

У Стратегії національної безпеки у п. 4.9. зазначається, що забезпечення економічної безпеки України має здійснюватися шляхом економічних реформ. У той же час, основним змістом економічних реформ є створення умов для

подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної і Східної Європи - членів ЄС, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в ЄС [4].

Оскільки безпека держави у всіх її формах реалізується за рахунок відповідного державного фінансування, яке базується на встановленому валовому внутрішньому продукті, найважливішою його частиною є економічна безпека [5, с. 232]. Вона характеризується станом національної економіки, що дозволяє підтримувати опір внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечує конкурентоспроможність держави, її незалежність від зовнішнього середовища та економічного добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. №2469-УІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.
2. Устенкова К.О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету ім. Н.В. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.»*. 2019. Вип. 9. С.133-144.
3. Національна економіка: Підручник./ За ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. 2-ге вид. К.: Каравела; Піча Ю.В., 2008. 428 с.
4. Про стратегію національної безпеки: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-15>.
5. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посіб. для студентів ВНЗ. К.: Кондор, 2009. 552 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ІНВЕСТИЦІЙНИМ ДОГОВОРОМ

Роман Юрійович Ключонос,

студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету історії та права

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Олена Миколаївна Окопник, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності,
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» основним правовим документом, що регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода), який ми будемо іменувати інвестиційним договором [6]. Інвестиційний договір є правовою формою взаємовідносин між інвестором та іншими учасниками інвестиційної діяльності.

Відповідно до статті 629 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) договір є обов'язковим для виконання сторонами [9]. На нашу думку, виконання договору – це вчинення або утримання від вчинення певних дій, які одна сторона відповідно до договору зобов'язана здійснити на користь другої сторони. У

правовій науці виокремлюють такі поняття щодо виконання договору: невиконання, належне виконання або неналежне виконання договору. Виконання договору може бути належним, коли одна сторона вчиняє дії, які вона зобов'язана вчинити, в точній відповідності з умовами договору та вимог законодавства, і неналежним, коли одна сторона, виконуючи свої обов'язки, з якихось причин відхиляється від вимог договору або закону, наприклад здає об'єкт будівництва після закінчення визначеного в договорі терміну, чи не в тому місці, надає послугу.

Від неналежного виконання слід відрізнити невиконання договору, тобто такий стан речей, коли одна сторона навіть не приступила до виконання своїх обов'язків, так що сторони на дату виконання зобов'язання за договором залишаються в положенні, що існував до укладення договору. Належне виконання договору припиняє існування договірної зобов'язання. У разі неналежного виконання зобов'язання трансформується і виникають інші права та обов'язки, пов'язані із застосуванням заходів відповідальності (обов'язок відшкодувати збитки, виплатити неустойку і т.п.).

Зважаючи на ст. 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутністю таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться [9]. Проаналізувавши правову літературу, звертаємо увагу на те, що питання щодо виконання договірних зобов'язань останнім часом неодноразово ставали предметом дослідження багатьох вчених. Так, Т. В. Бондар у своїй роботі основну увагу приділила саме дослідженню договірних зобов'язань як найбільш поширеного виду зобов'язань, що опосередковують економічні відносини обміну, визначають динаміку цивільно-правових відносин [1, с. 12].

С.В.Сарбаш розглядає виконання зобов'язання як правоприпиняючий (ремісійний) двосторонній правочин, що включає в себе волевиявлення сторін, спрямоване на виконання зобов'язання, останній не породжує ніяких нових прав і обов'язків сторін по відношенню одна до одної (тобто не створює вимоги і боргу) і його правовим ефектом є отримання права на об'єкт (для випадків коли зобов'язання передбачає передачу або створення прав) і припинення зобов'язання виконанням [8, с. 81].

У той же час В.А. Белов визначає поняття виконання зобов'язання як спеціалізовану категорію, що має дуже вузьке, можна сказати технічне значення, яке втрачається негайно за межами зобов'язального права. Спроба її співвідношення з одним із видів юридичних фактів – правомірних дій (юридичним вчинком, одностороннім правочином або договором) приречена на неталан з тієї причини, що поняття виконання зобов'язань виділено і протиставлено іншим юридичним фактам – правомірним діям по зовсім іншим критеріям, ніж правочини і юридичні вчинки [3, с. 702].

Отже, виконання у повній мірі зобов'язання, що виникло на підставі договору, як результат здійснення прав і обов'язків полягає в тому, що згідно ст. 599 ЦК України [9] виконання зобов'язання, проведене належним чином, є однією з підстав припинення зобов'язань.

Інвестиційний договір вважається виконаним належним чином, якщо при цьому дотримані певні умови. Зокрема, а) зобов'язання виконане самим учасником інвестиційних відносин (боржником, виконавцем). Однак у зобов'язаннях, що не носять особистого характеру, допускається їх виконання

третьою особою за дорученням боржника; б) всі умови договору виконані в чітко визначений термін.

Дострокове виконання звичайних зобов'язань допускається тоді, коли це не заборонено законом, умов договору, істотою зобов'язання. Дострокове виконання зобов'язань допускається в разі, коли така можливість передбачена договором, законом, звичаєм ділового обороту, істотою зобов'язання.

Якщо строк виконання зобов'язання не визначений, воно підлягає виконанню в розумний термін; зобов'язання, що виникло на підставі договору, виконане у визначеному місці.

Якщо місце виконання зобов'язання не може бути визначено, діє загальне правило, яке передбачає, що зобов'язання повинні бути виконані в місці проживання боржника, виконання грошового зобов'язання боржника відбувається в місці проживання кредитора, а зобов'язання передати нерухоме майно в місці знаходження майна; в) у повній мірі виконана мета, з якою укладено інвестиційний договір. Зокрема, це може бути отримання прибутку та/або досягнення екологічного чи соціального ефекту.

Отже, погоджуємось з науковцями, і вважаємо за необхідність рекомендувати сторонам інвестиційного договору визначати у договорі ризики невиконання або неналежного виконання його умов. Це дасть можливість встановити договірну відповідальність за невиконання або неналежного виконання умов договору як передбачений законом або договором захід примусового впливу на правопорушника. У разі порушення своїх зобов'язань (невиконання або неналежного виконання), тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання, за інвестиційним договором сторони несуть відповідальність, визначену таким договором та чинним законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 272 с.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики. под общ. ред. В. А. Белова. М. Юрист, 2009. 993 с.
4. Дякович М.М. Припинення цивільного правовідношення як спосіб захисту. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 153-156.
5. Луць В.В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору. *Приватне право*. 2013. № 1. 26–27 с.
6. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. Дата оновлення 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/card2#Card>.
7. Розізнана І.В. Концепція відповідальності за порушення договірних зобов'язань в цивільному праві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Том 1. Вип. 1. С. 179–185.
8. Сарбаш С.В. Исполнение договорного обязательства. М.: Статут, 2005. 636 с.
9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/card2#Card>

**АНАЛІЗ СТАНУ ЗАКРІПЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЯХ КРАЇН ЄС
МОЖЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ СУВЕРЕННИХ ПРАВ ДЕРЖАВИ
МІЖДЕРЖАВНИМ УСТАНОВАМ**

Марина Олексіївна Ковальова,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Лілія Тарасівна Рябовол, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Державний суверенітет розглядають як юридичну властивість, що характеризує верховенство, єдність і неподільність державної влади всередині країни та її незалежність на міжнародній арені, правову, політичну, економічну, соціальну самостійність.

У процесі глобалізації значення суверенітету зазнає змін, оскільки велику роль починають відігравати міждержавні, наднаціональні організації, які суттєво впливають на діяльність держав-членів. Міжнародні відносини й досі здійснюються в рамках Вестфальської системи, яка проголосила принцип суверенітету держав як суб'єктів міждержавних відносин. Так, у ст. 2 Статуту ООН зокрема зазначено ця організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її членів.

Суверенітет наразі є основною ознакою правосуб'єктності держави. Його обмеження, як правило, пов'язується з примусом, однак, деякі фахівці вказують на можливість добровільного обмеження суверенних прав держави на користь міждержавних організацій в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Основи вчення про суверенітет у своїх працях заклали Ж. Боден, Т. Гоббс, Є. Ваттель, Г. Еллінек, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Г. В. Ф. Гегель, Г. Гроцій, Н. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо. Вагомий внесок у розробку цієї проблематики зробили такі вітчизняні вчені, як: Ю. Барабаш, О. Батанов, В. Ковтун, М. Орзіх, В. Погорілко, О. Скрипнюк, Ю. Годика, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, І. Яковюк та ін.

Метою нашого дослідження є вивчення стану законодавчого закріплення обмеження суверенітету в законодавстві європейських країн.

Сам термін «суверенітет» походить від французького «souverain», що перекладається як «незалежний» чи «правитель» [6, с. 193]. Першим юридичним джерелом, в якому цей термін знайшов своє закріплення, був Вестфальський мирний договір 1658 р., який закріпив суверенність держав, принципи верховенства влади та форми конфесії (віри) в межах їх територіальних кордонів, що, однак, не забороняло ведення війн між країнами, що підтверджувало їх незалежність і самостійність. Як констатує Н. Баришнікова, фактично відтоді в міжнародному праві закріпилося поняття права сильнішого та принцип невтручання у внутрішні справи інших суверенних держав [2, с. 108].

Фахівці практично суголосні у визначенні поняття «державний суверенітет». Наведемо, до прикладу, наукову позицію з цього приводу Н. Пархоменко, згідно з якою, державний суверенітет – юридична властивість, що характеризує верховенство, єдність і неподільність державної влади всередині країни та її незалежність на міжнародній арені, правову, політичну, економічну, соціальну самостійність [7, с. 114].

Слід зазначити, що поряд із безпосередньо державним суверенітетом, виокремлюють також народний та національний суверенітет, однак, у контексті дослідження статусу держави в її зовнішніх відносинах варто оперувати поняттям саме «державний суверенітет». Зокрема, це пояснюється у тим, у таких відносинах власне держава представляє інтереси і народу, і нації. В. Шаповал акцентує, якщо в національному праві термін «суверенітет» пов'язується насамперед з процесом і результатами владарювання, здійснюваного державними органами і посадовими особами, то у міжнародному праві він уживається у зв'язку з правосуб'єктністю держави. Сучасне міжнародне право є проявом міждержавних відносин, здійснюваних на основі державного суверенітету [8, с. 684].

У результаті дослідження поняття державного суверенітету в міжнародному праві В. Кубальський встановив, що, дотримання принципу поваги державного суверенітету вимагає від суб'єктів міжнародного права, аби вони утримувалися від прямого втручання, підривної діяльності та всіх форм непрямого втручання у внутрішні або зовнішні справи будь-якої держави. Ця заборона закріплена й конкретизована в таких актах ООН, як: Декларація щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, захисту їх незалежності та суверенітету (1965 р.), Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН (1970 р.), Декларація про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав тощо [5].

Виокремлюють два аспекти державного суверенітету: внутрішній (внутрішньополітичний) – суверенітет держави у межах країни; зовнішній (зовнішньополітичний) – здатність держави бути незалежним і рівним суб'єктом у відносинах з іншими державами. Передача державою частини своїх суверенних прав міжнародним, наднаціональним утворенням означає, фактично, певне добровільне обмеження зовнішнього суверенітету. Розглянемо, чи передбачається й дозволяється таке обмеження законодавством зарубіжних країн.

Згідно з ч. 1 ст. 24 Конституції ФРН, «Федерація може законом передавати свої суверенні права міждержавним установам». Відповідно до ч. 2 тієї ж статті, «Для забезпечення миру Федерація може включитися в систему взаємної колективної безпеки, тим самим Федерація погодиться на обмеження своїх суверенних прав, яке має призвести до встановлення і забезпечення мирного та довгого порядку в Європі і між народами всього світу» [4]. Конституційний суд ФРН в «Маастріхтському рішенні» (1993 р.) щодо передачі Німеччиною додаткових повноважень Європейському Союзу зазначив, що в наслідок такої передачі Німеччина не зазнала яких-небудь обмежень свого суверенітету, які були б несумісні з положеннями Конституції ФРН. При цьому, Конституційний суд наголосив, що держави-члени ЄС залишаються засновниками Договору про Європейський Союз і можуть припинити своє членство в ньому в односторонньому порядку [1, с. 52].

Можливість передачі певного обсягу суверенних прав держави передбачено й основними законами деяких інших європейських держав. Так, передача окремих суверенних прав міждержавним установам дозволено, згідно зі ст. 9 Конституцією Австрії. Відповідно до ст. 88-1 своєї Конституції, Франція бере участь в Європейських Співтовариствах з метою спільної реалізації деяких своїх повноважень, а згідно зі ст. 88-2, погоджується на передачу окремих повноважень інститутам Європейського економічного і валютного союзів. Швеція може передати право приймати деякі рішення Європейським Співтовариством, згідно з Главою 10 Конституції цієї держави. У Конституції Нідерландів також йдеться про передачу міжнародній організації законодавчих, виконавчих і судових функцій згідно з міжнародним договором. У ст. 90 Конституції Польщі зазначено, що держава може передати міжнародній організації (органові) на підставі міжнародного договору компетенцію органів державної влади в окремих справах, при цьому, акцентовано, що згода на ратифікацію такого договору може бути виражена на загальнодержавному референдумі або двома третинами складу обох палат парламенту [3, с. 198-199].

У ч. 3 ст. 28 Конституції Греції зазначено, що держава може піти на обмеження свого національного суверенітету в той мірі, в якій це диктується важливими національними інтересами і якщо це обмеження не стосується прав людини і основ демократичного режиму, і здійснюється на основі принципу рівності і при дотриманні взаємності. Це можливо на добровільній основі шляхом видання закону, який приймається більшістю голосів всіх членів Палати депутатів [4].

Слід зазначити, що деякі держави (Бельгія, Португалія, Фінляндія), як свідчить аналіз їхніх конституцій, регламентуючи відносини з ЄС, не містять положень про делегування своїх суверенних прав чи повноважень цій наднаціональній організації [3, с. 199].

Переважно конституції європейських держав, держав-членів Європейського Союзу містять положення, згідно з якими, дозволяється передача своїх суверенних прав міждержавним установам, однак, з одночасним закріпленням гарантій, що їхній суверенітет (незалежність і рівноправність у міжнародних відносинах) при цьому не буде порушено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2012. 245 с.
2. Барішнікова Н. С. Глобальні структури за умов ерозії Вестфальської системи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23(2). С. 107–112.
3. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. К., 2012. 336 с.
4. Конституції зарубіжних держав / Сост. проф. В. В. Маклаков. 2-е изд., испр. і доп. М. : Издательство БЕК, 2011. 584 с.
5. Кубальский В. Н. Поняття державного суверенітету в міжнародному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 132. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/3177/2852> (дата звернення: 08.10.2019).
6. Немченко І. В. Поняття «суверенітет» в англійській політичній думці першої половини XVII ст. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С. 193-197, URL: <http://www.apdp.in.ua/v50/32.pdf> (дата звернення: 08.10.2019).

7. Пархоменко Н. М. Суверенітет держави: соціально-політична сутність та юридичний зміст. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право»*. 2011. Вип. 14. С. 113–121.

8. Шаповал В. М. Суверенітет державний. Юридична енциклопедія: в 6. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П–С. 2003. С. 684–685.

УЧАСТЬ ПОНЯТИХ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Месаліна Вадимівна Козинна,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Анна Олександрівна Драгоненко, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Реформування кримінальної юстиції з огляду на подальшу гуманізацію охорони прав і свобод людини, відповідно до вимог міжнародних актів та зобов'язань України, має на меті вдосконалення та розвиток діяльності органів досудового розслідування задля швидкого, повного та неупередженого слідства та судового розгляду. Через те, що останнім часом, кримінальне процесуальне законодавство зазнало певних змін, інститут понять потребує додаткового вивчення, стосовно окремих аспектів участі понять у слідчих діях та їх ролі при цьому.

Будь-яке розслідування у кримінальному провадженні, включає в себе проведення слідчих дій, які є його невід'ємною частиною. Відповідно до кримінального процесуального законодавства, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст. 234 КПК України). Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Залежно від об'єкта, обшук поділяється на три види: 1) обшук приміщень (житла чи іншого володіння особи); 2) обшук службових і виробничих приміщень підприємств, установ, організацій; 3) обшук місцевості (саду, городу, подвір'я, ділянок лісу, поля та ін.); обшук особи [5, с. 592].

В зазначеній слідчій дії законодавством встановлено обов'язкову участь понять. Участь понять є гарантією правильного безпосереднього сприйняття при провадженні слідчих дій обставин та фактів, що мають значення для кримінального провадження, їх належного фіксування у процесуальних документах.

Доцільність запрошення понять до участі в проведенні обшуку полягає в наступному:

- 1) вони забезпечують процесуальні гарантії прав особи у кримінальному судочинстві;
- 2) виключається можливість фальсифікацій з боку працівників правоохоронних органів;
- 3) їх наявність має важливе дисциплінуюче значення для слідчого та прокурора;
- 4) підвищується надійність достовірності отриманих доказів;
- 5) забезпечується участь народу у здійсненні правосуддя;
- 6) гарантується дотримання правильності фіксації факту, змісту та результатів процесуальних дій;
- 7) під час судового розгляду понять може стати свідком однієї зі сторін кримінального провадження тощо [3, с. 213].

Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, понятій є учасником кримінального провадження. Понятій – це фізична особа, яка є незацікавленою в результатах кримінального провадження, що залучається до участі у слідчих діях з метою засвідчення своїм підписом відповідності записів у протоколі виконаним діям [1].

Незацікавленість понятого полягає у відсутності у нього власного процесуального інтересу в кримінальному провадженні. Відповідно, якщо такий інтерес наявний це є підставою для відмови від його залучення як понятого [2].

Понятій повинен відповідати таким процесуальним вимогам як: бути повнолітнім, бути грамотним, аби прочитати протокол і підписати його, бути незацікавованим в результатах кримінального провадження та не мати фізичних і психічних вад, з яких він не може особисто підписати протокол.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також інші особи, зацікавлені в результатах кримінального провадження [4, с. 156].

Відповідно до п. 2 ч. 7 ст. 223 КПК процедура обшуку житла чи іншого володіння особи, обшук самої особи повинні відбуватися за обов'язкової участі не менш ніж двох осіб (понятих). Причому учасникам процесу обов'язково мають роз'яснити їхні права та обов'язки [1]. Однак законодавцем у КПК України не передбачено обов'язкове запрошення понятих до проведення таких слідчих дій, як обшук приміщень, котрі не вважаються житлом чи іншим володінням особи. Відтак, для удосконалення кримінального процесуального законодавства та усунення прогалини у правовому врегулюванні вищезазначеного питання вважаємо необхідним передбачити кримінальну процесуальну норму, яка б регулювала питання участі понятих під час обшуку обшук приміщень, які не є житлом чи іншим володінням особи.

Таким чином, участь понятих у кримінальному провадженні можна вважати, по-перше, однією з гарантій забезпечення прав і свобод учасників процесу (поняті, беручи участь в проведенні процесуальних дій, представляють громадянське суспільство), а по-друге, – додатковою процесуальною гарантією законності і об'рунтованості досудового розслідування, оскільки контроль понятих за діями співробітників правоохоронних органів обмежує можливості фальсифікації доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 5 квітня 2020).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

3. Криміналістика. Академічний курс: Підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко; Мін-во освіти і науки України; Акад. адвокатури України. К. : Юрінком Інтер, 2011. 495 с.

4. Хахуцяк О.Ю. Статус понятого у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 154–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_4_17 (дата звернення: 6 квітня 2020 р.).

5. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки документів у кримінальному провадженні / С.В. Петков, Я.О. Васильчук, Л.А. Гарбовський, А.В. Григоренко та ін. К. : «Центр учбової літератури», 2016. 736 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ МІЛІЦІЇ ТА ОРГАНІВ КАРНОГО РОЗШУКУ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 30-х рр. ХХ ст.

Наталія Миколаївна Козир,

*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Інна Павлівна Зеленко, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Згорання НЕПу у кінці 20-х рр. ХХ ст. супроводжувалося створенням жорстко централізованої командно-адміністративної системи управління всіма сторонами життя суспільства. Ці процеси не оминули і сфери правоохоронної діяльності. Характерно, що реорганізація міліцейських структур, як і інших компонентів правоохоронної системи УСРР, відбувалася за безпосередніми директивами союзного керівництва, які були обов'язковими до виконання для органів влади радянської України.

Так, 15 грудня 1930 р. Постановою ЦВК і Раднаркому СРСР було ліквідовано народні комісаріати внутрішніх справ союзних республік. У тексті постанови це рішення пояснювалось «загостренням класової боротьби всередині суспільства, необхідністю у зв'язку з цим введення жорсткої дисципліни, а також надання більшої самостійності в управлінні органам по боротьбі зі злочинністю та охороні громадської безпеки і революційного порядку» [2, с. 100]. Але найбільш вірогідна причина ліквідації НКВС, на думку В. Т. Окіпнюка, і це підтвердили подальші події, полягала в прагненні партійно-радянського керівництва СРСР максимально централізувати всю систему каральних органів [5, с. 139].

Відповідно до зазначеної постанови був ліквідований і НКВС УСРР, до складу якого входила тоді і міліція. Одночасно з першою постановою ЦВК і Раднарком СРСР прийняв ще одну – «Про керівництво органами Об'єднаного

державного політичного управління (ОДПУ) діяльністю міліції та карного розшуку».

Таким чином, головним карним органом у радянській моделі правоохоронної системи стало Об'єднане державне політичне управління СРСР, а в Україні – Державне політичне управління. Саме ці структури перетворились на основний інструмент репресій, що розгорнулися в УСРР на початку 30-х рр. ХХ ст. В усіх обласних центрах діяли «трійки», а прокуратура фактично не виконувала своєї основної функції – нагляду за дотриманням законності [1, с. 20].

На виконання союзних постанов ВУЦВК та РНК УСРР також здійснили ряд організаційно-розпорядчих кроків по реформуванню структури правоохоронних органів в Україні. Так, постановою 28 грудня 1930 року при Раді народних комісарів УСРР створювалось Головне управління міліції і карного розшуку. На Головне управління покладалося загальне керівництво міліцією та карним розшуком на території республіки.

29 грудня 1930 р. ВУЦВК та РНК УСРР прийняли постанову «Про порядок підпорядкування органів міліції та карного розшуку органам Державного політичного управління УСРР». ДПУ та його місцеві органи отримали широкі повноваження з керівництва міліцією та карним розшуком. ДПУ доручалося оперативне керівництво діяльністю міліції та карного розшуку; інспектування і контроль всієї їх діяльності; призначення, переміщення та звільнення керівного складу міліції та карного розшуку [6, с. 64].

3 лютого 1931 р. ОДПУ СРСР видало наказ №62 «Про укомплектування органів міліції і кримінального розшуку співробітниками ОДПУ». Відповідні накази були видані і на рівні керівництва ДПУ УСРР (від 6 січня 1931 р. та 18 лютого 1931 р.). Ці нормативні акти повністю передали органам державної безпеки функції проведення кадрових призначень керівного складу органів міліції та розшуку [5, с. 140–141].

У регіонах при виконавчих комітетах місцевих рад як самостійні підрозділи були створені відділи міліції карного розшуку, які підпорядковувались президіям відповідних виконкомів рад. Разом з тим, відповідно до зазначеної Постанови, вони повинні були здійснювати свою роботу під безпосереднім керівництвом місцевих органів ДПУ. Одночасно у Постанові ставилося завдання поліпшення «політико-морального» стану кадрів, їх матеріального забезпечення, дисципліни в рядах міліції карного розшуку та укріплення боєздатності цих органів [3, с. 649–657].

Підпорядкування органів міліції та карного розшуку органам державної безпеки – ОДПУ СРСР та ДПУ УСРР свідчило про посилення централізації керівництва радянською правоохоронною системою. Базові підрозділи міліції карного розшуку опинилися у підпорядкуванні своїх вищих міліцейських органів, виконавчих комітетів рад, місцевих структур ДПУ та вишого керівництва ДПУ УСРР то ОДПУ СРСР.

Фактично була створена єдина загальносоюзна система органів радянської міліції під повним контролем ОДПУ СРСР. Нормативно-правову базу формування та діяльності міліцейських підрозділів, їх функціоналу, прав та обов'язків працівників міліції тощо було закладено першим в історії СРСР Положенням про робітничо-селянську міліцію, яке затвердила Рада народних комісарів СРСР 25 травня 1931 р. Відповідно до загальної тенденції посилення командно-адміністративної системи тут закріплювався принцип централізму в управлінні міліційними структурами. З цього часу підрозділи карного розшуку

організаційно об'єдналися з міліцією в єдину структуру державних органів [6, с. 66].

23 квітня 1932 року РНК УСРР затвердила Статут Головного управління робітничо-селянської міліції при РНК УСРР, а 20 листопада 1932 року – Статут обласного управління робітничо-селянської міліції. Вони зобов'язували працівників міліції та карного розшуку вести ретельний облік злочинності, вивчати причини, що її породжують, удосконалювати методи своєї роботи [4, с. 26].

Міліція перейшла до структури ОДПУ. На цей карально-політичний орган покладалося загальне керівництво роботою управлінь робітничо-селянської міліції союзних республік, що було затверджено постановою ЦВК та Раднаркому СРСР від 27 грудня 1932 р.

Утвердження сталінського тоталітарного режиму у першу чергу здійснювалось шляхом повної централізації репресивно-каральної системи. 10 липня 1934 р. постановою ЦВК СРСР було створено загальносоюзний Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС). До відання НКВС передавались органи державної безпеки і міліція. У союзних республіках також відновлювались народні комісаріати внутрішніх справ, ліквідовані у 1930 р. Але тепер вони підпорядковувались не республіканському політичному керівництву, а НКВС СРСР, фактично перетворившись на його підрозділи на місцях [2, с. 101]. Постановою ЦВК УСРР від 10 липня 1934 р. в Україні також створено Народний комісаріат внутрішніх справ, жорстко підпорядкований НКВС СРСР.

Загальна централізація влади, зосередження всіх адміністративних механізмів на рівні Союзу досягли максимального рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Бенько О. О. Державно-правові аспекти політичного терору в Україні (1917–1953 рр.). К., 1994. 228 с.
- 2.Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. К., 1994. Кн. 1. 424 с.
- 3.История милиции Украинской ССР: 1917–1937 гг. В документах и материалах. Т. 1 / Под ред. Михайленко П. П. К., 1969. 883 с.
- 4.История советской милиции. Хронологический справочник / Мулукаев Р. С., Скилягин А. Т. Л., 1976. 107 с.
- 5.Окіпнюк В. Реформа каральних органів УСРР (1930–1934 рр.): причини, передумови, юридичний зміст, наслідки. *Радянські органи державної безпеки в Україні (1918–1991 рр.): історія, структура, функції*: Матеріали круглого столу, 19 грудня 2013 р., м. Київ. К., 2014. С. 134–156.
- 6.Тимченко А.П. Правовые основы организации и деятельности милиции Украины в 1917–1941 гг. Луганск, 1998. 85 с.

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Мирослава Олегівна Колісниченко,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Олена Миколаївна Окопник, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності,
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Відповідно до позиції П. П. Михайленка, суспільно-політичні перетворення, які відбуваються в нашій державі, стратегічна лінія на розбудову правової європейської держави визначають необхідність докорінної зміни відносин між поліцією та громадянами. Протягом тривалого періоду нашої історії поліція (раніш міліція) сприймалася громадськістю як репресивний державний орган. І для цього, на жаль, були певні підстави, адже акцент у діяльності міліції робився на захисті державних інтересів, що було закріплено й у нормах кримінального права. Охорона ж законних прав та інтересів людини вважалася другорядним питанням, що певною мірою призводило до відчуженості у відносинах між колишньою міліцією та суспільством [2, с. 47].

Згідно Закону України «Про національну поліцію» основними завданнями Національної поліції України (далі – НПУ) є: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [4, с. 13].

Удосконалення системи управління та оптимізація діяльності Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України потребує здійснення глибокого аналізу того, які служби, підрозділи центрального апарату МВС України, тих центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується МВС України, слід розвивати, які реорганізовувати, які створити, від яких відмовитися. Багато в чому це залежить від системного бачення викликів та загроз, що існують у сфері національної безпеки та оборони, стану злочинності, ситуації з громадською безпекою, думки громадян тощо. Удосконалення системи управління та оптимізація діяльності Національної поліції України передбачає визначення регіональних особливостей розвитку служб і підрозділів тих органів, діяльність яких спрямовується та координується МВС України, особливостей організації роботи у містах і сільській місцевості. Вона повинна здійснюватися виходячи з оперативного і гнучкого реагування на оперативну обстановку, що складається, на потреби громадян у певних послугах тощо [1, с. 125].

Для досягнення цієї мети передбачені такі заходи:

- демілітаризація Міністерства внутрішніх справ України;
- скорочення значної кількості органів, підрозділів і служб зі спорідненими завданнями та функціями;

- забезпечення ефективної координації діяльності та злагодженої взаємодії Національної поліції, Національної гвардії, прикордонної, міграційної служб, а також служби з надзвичайних ситуацій під політичним керівництвом МВС;

- законодавче визначення оновленої загальної структури Національної поліції України;

- деполітизація діяльності органів і служб, підконтрольних МВС, їх автономізація та оптимізація;

- усунення дублювання функцій апаратів, відомчих підприємств, установ та організацій;

- запровадження європейської моделі підготовки та підвищення кваліфікації кадрів Національної поліції України, застосування єдиних уніфікованих стандартів правозастосовної підготовки, спрямованої на підвищення ефективності взаємодії між Національною поліцією України різних держав-учасниць Європейського Союзу;

- розроблення дієвих засобів та механізмів контролю за діяльністю Національної поліції України та окремого правоохоронця;

- підвищення довіри населення до діяльності Національної поліції, а також авторитету працівника Національної поліції;

- підвищення ролі інститутів громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування у заходах забезпечення прав і свобод населення;

- налагодження тісної співпраці з населенням та місцевими громадами [3, с. 269-270].

У 2015 році Кабінетом Міністрів затверджено постанову «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» згідно з яким за міністерством залишалось загальне керівництво, проте було мінімізовано вплив міністра на оперативне управління діяльністю поліції [5]. Таким чином відбулась деполітизація МВС, яке формально переставало бути «Міністерством поліції». Водночас, всупереч задекларованим цілям і принципам реформи, Національна поліція не має реальної політичної нейтральності. Це відбувається через вади законодавства та завдяки інерції пострадянських традицій та хибній політичній культурі. Політики продовжують зберігати вплив на роботу органів влади загалом та поліції зокрема, що проявляється у розслідуванні резонансних злочинів чи під час громадських акцій.

Розслідування злочинів і боротьба з насильницькими злочинами продовжували здійснюватися у непростих «перехідних» умовах. Управління по боротьбі з організованою злочинністю (УБОЗ) та Департамент боротьби з незаконним обігом наркотиків (ДБНОН), які мали репутацію найбільш корумпованих і злочинних підрозділів МВС, були ліквідовані 12 лютого 2015 р. Функції слідчо-оперативних підрозділів, документи і ресурси, включно з працівниками, передані у територіальні структурні підрозділи поліції. Окрім суто структурних змін, інших заходів з реформування, які би дозволили кардинально поліпшити роботу і запобігти порушенням прав людини, не відбувалось. Серед об'єктивних причин обмеженості результатів – недоліки законодавства і тривала реформа кримінального судочинства. Тому з точки зору ризиків відновлення практики зловживань та схем «кримінальний блок» поліції залишається досить вразливим [5, с. 56-67].

Для оцінки роботи поліцейських продовжують використовуватися цифрові показники – дані відомчої статистики, як от: кількість зареєстрованих

злочинів та кількість розкритих, або новація – кількість направлених до суду проваджень. Цей підхід постійно критикувався, оскільки керівництво і радянської, і пострадянської міліції постійно маніпулювало цими показниками. Цифри відображають ресераційну діяльність поліції, а не реальний стан злочинів. Так, існує стійка тенденція до їхнього зменшення. Натомість кількість розкритих злочинів/направлених до суду справ має постійно збільшуватися. Під «розкриттям» злочину традиційно розуміється встановлення особи злочинця. Від «паличок-показників» залежить заробітна плата працівників, що створює сприятливий фон для зловживань, порушень прав громадян і маніпуляцій. Такі підходи до оцінки роботи поліції не є «європейськими» [5, с. 56-67].

Підсумовуючи, зауважимо, що задекларованих цілей реформування – деполітизації МВС, створення поліції європейського зразка, якісної перестатації колишніх міліціонерів – поки що не досягнуто. Збережено політичний вплив міністра внутрішніх справ на діяльність Національної поліції, а також дореформені підходи до оцінки діяльності поліції. Не відбулось якісних змін у роботі кримінальної поліції та слідства. Очищення поліції від кадрів колишньої («міліцейської») формації з усіма її недоліками та специфічною корупційною культурою не відбулося. Реформа є незавершеною, процеси змін відбуваються непослідовно. Перебіг та якість поліцейської реформи безпосередньо залежать від наявності політичної волі [5, с. 56-67].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глуховець В. Окремі питання подальшого розвитку системи МВС України у світлі проведення реформування правоохоронної сфери держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №1 С. 124-127.
2. Кривницький Ю.В. Погляди П.П. Михайленка щодо питання реформування міліції (поліції) України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №4 С. 45-50.
3. Лесько Н., Шабелько Н. Проблеми реформування органів внутрішніх справ України, *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2015. №813 С. 268-272.
4. Білоус А.С. Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку. *Проблеми функціонування національної поліції України в реаліях сьогодення*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 12-15.
5. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10. 2015 р. № 878. Дата оновлення 30.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p>.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 40-41. Дата оновлення 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
7. Розбудова цілісності і доброчесності під час реформування поліції. Досвід України: аналіз. доп. та матер. спеціаліз. Міжнар. конф. (17 квіт. 2019 р., м. Київ) / [за ред. О. Д. Маркєєвої та Л. І. Полякова]; Національний інститут стратегічних досліджень; Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння; Женевський центр безпекового урядування. Київ: НІСД, 2019. 112 с.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ольга Олександрівна Коротка,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Олена Анатоліївна Сокуренко, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Найбільш дієвим засобом впливу на правопорушника, що передбачена санкціями норм, є юридична відповідальність. Для того, щоб вона повною мірою могла виконати покладені на неї функції стимулятора правомірної поведінки, гаранта здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, у правовій науці потрібно розробити загальне поняття відповідальності, визначити її місце в механізмі правового регулювання, зазначити умови виникнення і реалізації юридичної відповідальності.

На сьогодні жодна із сфер суспільної діяльності не обходиться без використання будь-якого виду санкцій [2].

В юридичній літературі часто постає проблема співвідношення відповідальності та санкцій. Зокрема, поширеною думкою є те, що відповідальність і санкції є рівнозначними поняттями: поняття санкції включає у свій зміст відповідальність, водночас відповідальність є дещо ширшим поняттям і включає у свій зміст санкції. Ця думка має значну наукову цінність, яка полягає у встановленні видових ознак відповідальності чи санкцій, які згодом відображаються на законодавчому рівні й у практичній діяльності учасників господарських відносин.

За допомогою цього засобу забезпечення реалізації нормативно-правових актів та функціонування в рамках правового поля, регулювання господарської діяльності здійснюється на ряду з іншими видами участі суб'єктів у правових відносинах.

Поняття санкцій тісно пов'язане з юридичною відповідальністю, яка у господарській діяльності займає важливе місце, забезпечує виконання зобов'язання, дотримання законності, правопорядку. Це застосування до правопорушника встановлених законом або договором санкцій, внаслідок чого він зазнає майнових втрат. У свою чергу, господарсько-правова санкція становить собою визначену, безпосередньо законом або договором, міру відповідальності правопорушника – граничну величину майнового впливу на його діяльність, що може застосувати до нього кредитор або відповідний орган (наприклад, господарський суд) [3].

Загалом у сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій:

- відшкодування збитків;
- штрафні санкції;
- оперативно-господарські санкції.
- адміністративно-господарські санкції [1].

Відшкодування збитків передбачає відновлення майнового стану суб'єкта господарювання за рахунок іншого суб'єкта – правопорушника.

Штрафні санкції – це господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити в разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання чи неналежного виконання господарського зобов'язання.

Оперативно-господарські санкції – це заходи оперативного впливу на правопорушника, які застосовуються сторонами зобов'язання в односторонньому порядку з метою припинення чи запобігання повторення порушень зобов'язання.

Зараз, у науці не існує єдиної узгодженої думки щодо юридичної сутності оперативно-господарських санкцій, але, узагальнюючи думки вчених, слід відзначити найбільш характерні наукові висновки щодо оперативно-господарських санкцій:

- як особлива категорія правоохоронних заходів, що є окремою стосовно цивільно-правових санкцій та відповідальності;
- як різновид цивільно-правових санкцій та відповідальності;
- як організаційні санкції, які при застосуванні є різновидом цивільно-правової відповідальності;
- як ті, що мають забезпечувальну, превентивну спрямованість і не відносяться до жодної з вищезазначених категорій;
- як різновид цивільно-правових санкцій, але за своєю суттю не є цивільно-правовою відповідальністю [4].

Адміністративно-господарські санкції – це заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків.

Як правова категорія, господарські санкції є невід'ємним елементом господарсько-правової відповідальності. Тому у сфері господарсько-правових відносин господарсько-правову санкцію слід розглядати як захід відповідальності за порушення господарського законодавства, що визначається як засіб державного примусу [2].

Отже, господарська санкція – це захід господарсько-правової відповідальності за порушення господарського законодавства, що покладається державою на правопорушника [1].

Господарські санкції містять у собі як заходи юридичної відповідальності, так і заходи захисту, водночас їх об'єднує те, що вони є засобами державного примусу, покладеного на правопорушників. Їх зміст складає примусове виконання додаткового обов'язку, що виникає в суб'єкта господарювання внаслідок порушення господарського законодавства [2].

Господарсько-правовій відповідальності властиві як загальні, так і специфічні риси, а саме:

- юридичною підставою відповідальності може бути не лише нормативно-правовий акт, але й укладений з дотриманням встановлених вимог господарський договір;
- суб'єктом, до якого можуть бути застосовані форми господарсько-правової відповідальності може бути тільки суб'єкт господарювання;
- змістом відповідальності є додатковий обов'язок, що реалізується в межах охоронних відносин, якого не існувало до моменту вчинення правопорушення;

- наслідком застосування господарсько-правової відповідальності є зменшення наявного майна правопорушника, чи створення для нього додаткових організаційних труднощів у процесі здійснення господарської діяльності;

- господарсько-правова відповідальність одночасно виступає покаранням для порушника і способом захисту (відновлення) прав іншої сторони;

-за загальним правилом реалізація відповідальності заснована на презумпції вини боржника [5].

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, у тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих унаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання [1].

Правовою підставою застосування відповідальності у формі сплати штрафних санкцій є, перш за все, ст. 230 ГК України [1], відповідно до якої такими санкціями визначаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити при порушенні ним правил здійснення господарської діяльності, невиконанні або неналежному виконанні господарського зобов'язання.

Водночас поняття штрафних санкцій знайшло своє відображення також у ЦК України, із змісту якого випливає, що у випадку порушення відповідного зобов'язання боржник зобов'язаний сплатити кредитору неустойку (штраф, пеню) як грошову суму або інше рухоме чи нерухоме майно. Аналіз відповідних положень кодексів дозволяє зробити висновок, що ними визначено різні предмети штрафних санкцій: лише грошові кошти та грошові кошти і інше майно. На підставі цього в літературі розгорнулась дискусія щодо можливості та доцільності використання майнової неустойки у господарських відносинах. При цьому в науці було зроблено спробу розв'язувати названу проблему шляхом накладання обтяження на майно, яке має слідувати за річчю при переході прав на неї до третіх осіб, що полягає у праві кредитора звернути на нього стягнення при порушенні боржником свого зобов'язання [6].

Встановлення відповідальності за порушення господарського законодавства на сьогодні також має важливе значення для забезпечення нормального функціонування системи захисту прав для всіх суб'єктів господарювання. Для потерпілої сторони це виражається саме у захисті порушених прав, а особу, яка здійснює незаконне діяння, така відповідальність спонукає до припинення правопорушення і до реального виконання зобов'язання. Окрім того, санкції в господарському праві сприяють запобіганню створення нових правопорушень та аналізу особою уже здійснених.

Отже, беручи до уваги все сказане вище, можна вважати, що від встановлення системи санкцій за порушення господарського законодавства залежить його ефективність, а значить це поняття слід розглядати як один із основних елементів механізму господарювання, що здійснює значний вплив на розвиток системи господарського права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. № 436-IV *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст.144.
2. Богомолова Н. М. Відповідальність у сфері господарювання. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*. 2013. №2. С. 514–533.
3. Дмитрук І.М. Правове регулювання господарських санкцій згідно законодавства України. *Молодий вчений*. 2017. №11. С. 872-875.

4. Красовський В.В. Оперативно-господарські санкції як особливий вид господарських санкцій. *Молодіжний науковий юридичний форум* : Всеукраїнська науково-практична конференція до Дня науки, Київ, Національний авіаційний університет, 26 травня 2016 р.: тези доповіді К., 2016. Т.ІІ. С.262-263.

5. Матвійчук А.В. Функції та підстави господарсько-правової відповідальності: адміністративний вимір. *Юридичний вісник*. 2019. №1. С. 141-146.

6. Татькова З.Ф. Відповідальність у формі сплати штрафних санкцій. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. №15. С. 37-43.

СУВЕРЕНІТЕТ НАРОДУ ТА СУВЕРЕНІТЕТ НАЦІЇ: ПОНЯТТЯ І СПІВВІДНОШЕННЯ

Віктор Васильович Лунгул,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Лілія Тарасівна Рябовол, доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка*

Поняття «суверенітет» широко використовується у політичній та правовій сфері, при цьому, у науці продовжуються дискусії щодо його сутності й видів. Так, виокремлюють внутрішній та зовнішній, юридичний та фактичний, державний, народний, національний та інші типи суверенітету. Це свідчить про складність досліджуваного явища та породжує потребу у більш детальному аналізі його видів. Особливе суспільне та наукове значення має дослідження саме народного суверенітету як фундаменту народовладдя, і як такого, що залишається «в тіні» більш традиційного для вітчизняної правової науки явища – державного суверенітету.

Поняття «суверенітет» походить від латинського «superareitas» (від *supera* – *superior* – *superanitas* – *soveranitas*) і перекладається як «більш високий, найвищий, верховний». Розглядаючи суверенітет в історичній ретроспективі, потрібно розрізняти суверенітет як явище та поняття. Я. Богів зазначає, що як явище, державний суверенітет виникає разом із виникненням держави, а народний суверенітет – із заснуванням демократичних інститутів. Відповідні поняття були сформульовані значно пізніше [1, с. 68].

У загальному розумінні, безвідносно до певного виду суверенітету, І. Погорська, зазначає, що «семантичне оформлення терміном «суверенітет» певного політико-правового статусу національної держави і суспільства, що утворило її, зводить це поняття у найбільш загальному вираженні до незалежності його носіїв в ухваленні і втіленні в життя політичних постанов, що стосуються їхніх внутрішніх і зовнішніх справ». Дослідниця вважає, що з теоретичних позицій «суверенітет» тлумачиться як наявність абсолютної (від якої залежать

усі) та неподільної влади (яка не залежить ні від кого, крім себе). Суверенітет відночас є вищою і першоджерельною владою [6, с. 39-40]

Французький дослідник Ж. Мере встановив, що термін «суверенітет», обсяг якого з'ясував та вперше увів у вжиток Ж. Боден, виражає ідею свободи, власного виробництва, незалежності та самодостатності. «Новітня політика, яка в основу *respublica* поклала принцип суверенітету, цим самим заявила про свою незалежність від традиційних засад, себто від бога й природи». До ознак суверенітету наразі віднесено: визнання суверенітету обов'язковим атрибутом держави; майже повне отождоження суверенітету з його носієм; визнання монарха носієм абсолютного суверенітету держави; принципове визнання необмеженості, неподільності, невідчужуваності та постійності суверенітету [4, с. 20].

Сама ідея суверенітету та його різновидів розвивалася стрімко, констатує Ю. Волошина, але поетапно, системно: «суверенітет монарха» – «суверенітет держави» – «суверенітет народу» – «суверенітет нації». Її виникнення було викликане необхідністю подолання феодальної роздробленості європейських держав та усунення церковного повновладдя. Якщо спочатку значення категорії «суверенітет» мало теологічне підґрунтя, стосувалося верховної влади в суспільстві та асоціювалося, передусім, з особою монарха, то надалі воно стосувалося держави як безособової організації публічно-політичної влади, а згодом усвідомлювалося властивістю права народу (суверенітет народу), нації (суверенітет нації) [2, с. 31].

Поняття «суверенітет нації» може мати різне змістове наповнення залежно від того, які позиції щодо його розуміння поділяє той чи інший дослідник. У політико-правовому аспекті важливе значення мають розуміння нації в етнічному та політичному аспектах. В Національній доповіді «Національний суверенітет України в умовах глобалізації» зазначено: якщо політичну націю розглядати як таку, що передбачає об'єднання представників усіх національностей, які становлять населення певної держави, то поняття «суверенітет нації» за своїм змістом наближається до поняття «суверенітет народу»; якщо ж націю розглядати як сукупність представників певної національності, то її суверенітет відповідно може означати можливість збереження національної культури, мови, релігії, традицій, чи як можливість політичного самовизначення у формі політичного самоврядування, автономії або ж утворення власної національної держави [5, с. 14].

Ю. Ключковський зазначає, що час різкого протиставлення суверенітету нації та суверенітету народу минув, але отождожнювати ці явища теж не варто. В основі їх відмінності, вважає вчений, є розуміння того, хто є носієм суверенітету – народ, як сукупність громадян, чи нація, як абстрактний неподільний суб'єкт. З принципу народного суверенітету випливає, що «не може бути визнана легітимною держава, нав'язана народові ззовні проти його волі. Розв'язання цієї проблеми приводить до концепції національної держави» [3, с. 16-17].

У контексті дослідження сутності поняття «суверенітет народу» і «суверенітет нації» О. Щербанюк ставить під сумнів визначення народу як сукупності осіб, пов'язаних між собою єдністю мови, релігії, походження, звичаїв тощо, адже, подібна єдність характеризує націю, натомість, народ дуже рідко складається з однієї нації (більше того, для поняття народу не важливо, є він моно- чи поліетнічним), відтак, держава є тим, що об'єднує різні нації в єдиний народ [7, с. 41].

Загалом, суверенітет народу та суверенітет нації є достатньо самостійними явищами, які водночас доповнюють одне одного. Так, національний суверенітет – це верховенство нації як політичної та етнічної спільноти у вирішенні питань мови, культури та визначенні основних напрямів її цивілізаційного розвитку. Доцільність виділення цього поняття обґрунтовується існуванням нації не лише як етнічного, але і як політичного утворення. Реалізація нацією своїх суверенних прав вирішувати перелічені вище питання практично неможлива без суверенітету народу. Це підтверджує тісний взаємозв'язок народного й національного суверенітету, що, до певної міри, ставить під сумнів доцільність їх практичного розмежування. Слід також зазначити, що значна частина дослідників цієї проблематики вважають, що поняття суверенітету народу є універсальним й охоплює своїм обсягом і суверенітет нації, отже, у правовій теорії та практиці може застосовуватися і для його позначення. Більше того, у сучасному розумінні суверенітет народу нерозривно пов'язаний з правами і свободами людини і громадянина, адже вони є правовим вираженням волі народу, і як принцип конституціоналізму передбачає, що народ володіє соціально-економічними й політичними засобами, які забезпечують реальну участь усіх соціальних груп і прошарків в управлінні справами держави.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків: категорія «суверенітет» у правовій науці виражає наявність певної вищої, неподільної, незалежної та самодостатньої влади; суверенітет народу та суверенітет нації є, до певної міри, самостійними, водночас, тісно пов'язаними явищами, так, національний суверенітет – це верховенство нації як політичної та етнічної спільноти у вирішенні питань мови, культури та визначення основних напрямів її цивілізаційного розвитку, однак, реалізація національного суверенітету неможлива поза межами народного суверенітету, адже саме народ володіє конституційно визначеними засобами та способами реалізації своєї волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богів Я. С. Співвідношення народного суверенітету та державного суверенітету. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 52. Т. 1. С. 76-81.
2. Волошина Ю. В. Національний суверенітет: праворозуміння та практика забезпечення: дис. ... канд. юр. наук. : 12.00.01. Київ, 2015. 201 с.
3. Ключковський Ю. Б. Суверенітет: держави, нації чи народу. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 14-22.
4. Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади. Львів: Кальварія, 2003. 216 с.
5. Національний суверенітет України в умовах глобалізації : Національна доповідь. Київ: Парламентське вид-во, 2011. 112 с.
6. Погорська І. І. Цінність національного суверенітету в теорії та зовнішньої політики сучасної держави. Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. Київ: КиМУ, 2012. Вип. 4. С. 39-54.
7. Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владо спроможності демократичної держави: монографія. Кн. 2. Київ: Логос, 2013. 306 с.

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ БОРОТЬБИ З
КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ**

*Дмитро Миколайович Маєвський,
студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Євген Юрійович Соболев, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Стрімкий розвиток кіберпростору сьогодні обґрунтовується активною динамікою впровадження новітніх інформаційних технологій. Разом з тим, поширення кіберзлочинів спричинило вразливість важливих стратегічних інфраструктур, що стало актуальною проблемою системи міжнародної безпеки. Однак, незважаючи на глобальний характер кібератак, на сьогодні відсутні дієві механізми міжнародної боротьби з кіберзлочинністю. У тому числі, міжнародно-правове врегулювання відносин у кіберпросторі, позаяк відсутнє єдине визначення понять кіберзлочинів, кіберзлочинності. Тож, модифікація суспільних відносин у інформаційному полі потребує напрацювання міжнародної та національної законодавчої регламентації, а також сучасного теоретико-правового базису.

Міжнародне право є інтеграцією правових систем у світовій спільноті. На розвиток міжнародного права, що відбувається сьогодні, впливали різні проблемні питання, такі як права людини, демократія, бідність, збереження довкілля та загроза безпеці та миру. Еволюція правової бази демонструє, що зазначені питання перетиналися один з одним, в процесі їх врегулювання. Безперечно, сьогодні на становлення правового базису вказаних суспільно значимих сфер також впливає розвиток інформації та технологій, що як наслідок сформувало виникнення нового злочину міжнародного характеру. Кіберзлочинність як наслідок еволюції міжнародного права, також розширила сферу застосування та регламентування міжнародного кримінального права.

Насамперед, в рамках проблематики дослідження доцільно встановити наукові підходи до тлумачення поняття кіберзлочину як правового явища.

Кембриджський словник дає узагальнююче визначення кіберзлочину як злочину чи незаконної діяльності, які здійснюються за допомогою Інтернету [1].

Серед доктринальних поглядів науковців засвідчується відмінність. Так, А. Музика та Д. Азаров визначають тотожність понять кіберзлочину та злочинів у сфері комп'ютерної інформації [9, с. 5]. Науковці зауважують, що визначати кіберзлочин треба як злочини у сфері комп'ютерної інформації. У той же час, В. Бутузов обґрунтовує думку, що комп'ютерні злочини та кіберзлочини являють собою різні види злочинів у сфері високих інформаційних технологій [3].

Ще один підхід знаходимо в Конвенції про кіберзлочинність, що відповідно до положень міжнародного документа охоплює правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних та систем; комп'ютерні правопорушення; правопорушення, пов'язані з поширенням

контенту; правопорушення щодо авторських прав. Тож, міжнародна спільнота вбачає комплексність дефініції кіберзлочину [8].

Однак, аналіз зарубіжних джерел свідчить про значну відмінність у розумінні сутності кіберзлочину.

На нашу думку, варто розмежовувати подібні, однак не тотожні поняття «кіберзлочинів» та «злочинів, пов'язаних з комп'ютерними технологіями». Не вдаючись до детального вивчення дефінітивного аспекту, підкреслимо, що термін «кіберзлочинність» є вужчим за комп'ютерні злочини, оскільки він повинен охоплювати мережу Інтернет. З іншого боку, комп'ютерні злочини стосуються навіть тих неправомірних дій, які не стосуються всесвітньої мережі, а пов'язані лише з автономними комп'ютерними системами.

Повертаючись до питання нормативно-правового закріплення понятійно-категоріального апарату, акцентуємо, що воно є необхідним базисом механізму боротьби з кіберзлочинністю. Складність прийняття міжнародних актів в цілому щодо кіберзлочинності ускладнюється ще й тим, що «існуючі закони важко застосовувати, коли мова йде про факти неправомірної поведінки, що не піддаються локалізації та атаках в планетарних масштабах, докази яких розкидані і віртуальні» [5, с. 144]. Проте, міжнародна спільнота на сьогодні виробила низку документів міжнародного значення для можливості кваліфікації правопорушень як кіберзлочинів.

Відтак, міжнародно-правову основу боротьби з кіберзлочинами становлять міжнародні нормативно-правові акти, такі як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р., в якій відображені основні напрямки міждержавного співробітництва в цій сфері [7].

Обов'язковим міжнародним документом проти кіберзлочинності на сьогодні є Європейська конвенція про кіберзлочинність. Цей документ слугує нормативно-правовим вектором для будь-якої країни, що розробляє національне законодавство проти кіберзлочинності, а також основою для міжнародної співпраці між державами-учасниками.

Норми цієї Конвенції охоплюють такі види кіберзлочинності, як незаконний доступ, незаконне перехоплення, втручання в дані та системи, неправомірне використання пристроїв, підробка, пов'язана з комп'ютером, шахрайство, пов'язане з комп'ютером, злочини, пов'язані з дитячою порнографією, злочини, пов'язані з порушеннями авторського права та суміжних прав (статті 2-11 Європейської конвенції про кіберзлочинність).

Конвенція регламентує матеріально-правові та процесуальні аспекти розслідування і переслідування кіберзлочинів, закріплює загальні принципи міжнародного співробітництва в боротьбі з ними, виходить з необхідності прийняття на національному рівні уніфікованих норм про кримінальну відповідальність за такого роду злочини, визначає перелік діянь, які слід криміналізувати, формулює положення про екстрадицію комп'ютерних злочинців, вирішує питання взаємного надання доказів і взаємодопомоги в розслідуванні [7].

Однак, Конвенція була неоднозначно прийнята Радою Європи у політичному контексті, а також науковою спільнотою. Відтак, дослідники відзначають, що положення Конвенції є базою для співпраці між державами, проте документ не гарантує безпеку віртуального простору. Позаяк, важливе значення буде мати координація з внутрішнім національним законодавством кожної країни [4, с. 17].

Слід наголосити, що на національному рівні правове врегулювання питання кіберзлочинності пов'язане з прийняттям Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» № 2163-VIII від 05.10.2017, що обґрунтовувалося необхідністю, вироблення єдиного понятійного апарату, як першого кроку на шляху до правової боротьби з кіберзлочинністю [10].

Без уваги не можна залишити також Талліннське керівництво з міжнародного права, що має бути застосованим у разі кібервійни (Tallinn Manual on The International Law Applicable to Cyber Warfare). Талліннське керівництво є повноцінним рекомендаційним науковим дослідженням щодо застосування міжнародного права (зокрема *jus ad bellum* та міжнародне гуманітарне право) у випадку кібер-конфліктів та кібер-війни, яке було опубліковано в квітні 2013 року Cambridge University Press. Талліннське керівництво є найбільш масштабним синтезом теоретичних постулатів, отриманих шляхом аналізу звичаїв і принципів міжнародного права, умов міжнародних договорів, документів міжнародних міждержавних організацій, і правозастосовчої практики міжнародних трибуналів і судів.

Мета Талліннського керівництва – оцінити нормативну і правову базу в галузі інформаційної безпеки та проаналізувати їх ефективність в сучасних умовах. Керівництво містить важливе положення: кожна держава зобов'язана розуміти і усвідомлювати результати розробки, впровадження та застосування нових видів озброєння, включаючи кіберзброю, в рамках міжнародного гуманітарного права [2].

Разом з тим, деякі експерти вважають помилковим застосування норм міжнародного гуманітарного права в кіберконфліктах, наполюгаючи на застосуванні норм міжнародного кримінального права і створення Міжнародного кримінального трибуналу по кіберпростору, що на наш погляд, є актуальним у наш час.

Як зазначає М.Б. Касенов, Талліннське керівництво слід розглядати саме в контексті «прагнення до нормативної визначеності» застосування норм сучасного міжнародного права до так званих кіберзагрозам [6, с. 117]. Проте, керівництво не дає чітко визначеного тлумачення кіберзлочини, також як і на міжнародному рівні.

Серед регіональних правових інструментів можна виділити наступні конвенції Ради Європи: «Про взаємну правову допомогу у кримінальних справах в тому, що стосується судових доручень про перехоплення телекомунікаційних повідомлень», «Про боротьбу з піратством у сфері авторського права і суміжних прав», «Про порядок використання персональних даних поліцією», «Про захист персональних даних в сфері телекомунікаційних послуг, особливо телефонних послуг», «Про злочини, пов'язаних з комп'ютерами», «Щодо проблем кримінально-процесуального права, пов'язаними з інформаційними технологіями».

Таким чином, кіберзлочинність є відносно новим явищем у міжнародному праві. На сьогодні проблема поширення кіберзлочинів є надзвичайно актуальною та потребує створення ефективного механізму боротьби. На нашу думку, міжнародно-правове регулювання має бути універсальним інструментом у цьому напрямку. Незважаючи на численні регіональні спроби закріпити єдине термінологічне поняття кіберзлочинності і здійснити врегулювання правовідносин у кіберпросторі, перш за все необхідно досягнути міждержавного консенсусу. Адже, встановлення єдиного бачення проблеми на міжнародному

рівні стане кроком у боротьбі з кіберзлочинами та підставою для ефективних дій з метою уникнення потенційного інформаційного хаосу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Cybercrime in Cambridge Business English Dictionary. *Cambridge University Press*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/cybercrime>.
2. Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare. URL: <http://csef.ru/media/articles/3990/3990.pdf>.
3. Бутузов В. Протидія комп'ютерній злочинності в Україні (системно-структурний аналіз) : [монографія]. К.: КИТ, 2010. 148 с.
4. Георгієва Р. Конвенція про кіберзлочинність. *Суспільство і право*. 2001. № 11. С. 16–18.
5. Жиліна І.Ю. Кіберзлочинність і боротьба з нею (зведений реферат) . *Соціальні та гуманітарні науки. Вітчизняна і зарубіжна література. Сер. 2. Економіка: реф. журн.* 2003. № 1. С. 144-148.
6. Касенов М.Б. Международное сотрудничество и управление использованием интернета. Документы и материалы. СПб. : Герда, 2013. 401 с.
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
8. Конвенція про кіберзлочинність: Міжнародний документ від 23.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
9. Погорецький М. Кіберзлочини: до визначення поняття. *Вісник прокуратури*. 2012. № 8. С. 89–96.
10. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України № 2163-VIII від 05.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Дмитро Едуардович Мазуренко,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник: Лілія Тарасівна Рябовол, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права, доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Серед усіх видів транспорту в Україні, як і в багатьох країнах, провідне місце займає залізничний транспорт, що пояснюється його універсальністю, зокрема, можливістю обслуговувати всі галузі економіки й задовольняти потреби населення в перевезеннях практично в усіх кліматичних зонах і в будь-який час.

Подальший розвиток залізничної галузі стає важливим державним завданням, від вирішення якого залежить економічний і соціальний розвиток держави, її інтеграція у світове співтовариство.

Залізничний транспорт є однією з важливих базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки, а також потреби населення у перевезеннях. Діяльність залізничного транспорту, як частини єдиної транспортної системи країни сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному і економічному розвитку, зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України. У взаємодії з іншими видами транспорту залізниця повинна своєчасно і якісно здійснювати перевезення пасажирів і вантажів, забезпечувати безпеку руху, розвивати сферу транспортного обслуговування народного господарства та населення.

Безпека руху – одна з основних умов стабільної роботи залізничного транспорту, яка пов'язана із захистом життя та здоров'я пасажирів, працівників галузі, забезпеченням схоронності вантажів, охороною навколишнього середовища, і є головним показником якості роботи усіх підрозділів залізниць, а також пріоритетним завданням залізничників.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про залізний транспорт», безпека руху поїздів – це комплекс організаційних і технічних заходів, спрямованих на забезпечення безаварійної роботи та утримання в постійній справності залізничних споруд, колій, рухомого складу, обладнання, механізмів і пристроїв [6].

Рівень безпеки руху залежить від якості технічних засобів, кваліфікації працівника та рівня організаційної роботи з управління безпекою руху поїздів. Отже, рівень безпеки руху визначається сукупністю дій та чинників, які впливають на безпеку транспортної системи та виконання певного переліку організаційних і технічних заходів працівниками залізничного транспорту. Саме тому, на залізницях системно і цілеспрямовано контролюють стан безпеки. Відповідальність за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту передбачені ст.ст. 276-277 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [3].

Основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. 276 «Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту» ККУ, є суспільні відносини у сфері безпечної експлуатації вказаних видів транспорту. Додатковими об'єктами є відносини, що забезпечують охорону життя і здоров'я людей, власності, довкілля, а також безпечної роботи транспорту. Наслідками цих діянь часто бувають аварії, травмування та загибель людей, майнова шкода або створення реальної небезпеки цим об'єктам. У результаті таких деліктів, вказує Ю. Куриленко, порушується графік руху транспорту, виникає затримка перевезень вантажів і пасажирів, дезорганізується робота транспортної інфраструктури та усіх, пов'язаних з нею сфер життєдіяльності суспільства. Особливістю кримінальної відповідальності за ці злочини є те, що шкода особі чи іншим об'єктам завдається при порушенні певних правил використання джерел підвищеної небезпеки, а також правил їх експлуатації, що полягає у вчиненні дій, заборонених такими правилами або у невиконанні дій, які належить вчинити відповідно до нормативно закріплених вимог [2, с. 104].

До таких дій на залізничному транспорті зокрема віднесено: перевищення швидкості; проїзд на забороняючий сигнал; початок руху без дозволу; неподання

встановлених сигналів; допуск до поїздки осіб, які не мають належної підготовки тощо. Відповідно до ст. 276 ККУ, якщо працівником залізничного транспорту були порушені правила безпеки руху або експлуатації транспорту, був виконаний недоброякісний ремонт залізничного обладнання і це створило небезпеку для життя людей, або інші тяжкі наслідки, такий працівник буде покараний відповідно до ч. 1 ст. 276 ККУ виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років. Якщо ж ті самі діяння, спричинили середні або тяжкі тілесні ушкодження, або заподіяли велику матеріальну шкоду, то покарання буде призначено у вигляді позбавлення волі від двох до семи років. У випадку загибелі потерпілих, строк позбавлення волі збільшується від 5 до 10 років [3].

Згідно з офіційною інформацією, у судовій практиці часто зустрічаються випадки, які відносять до ч. 2 ст. 276 ККУ, коли працівники залізничного транспорту своєчасно не виконали ремонт, внаслідок чого під час руху зійшов з колії електровоз та вантажні вагони, що спричинило велику матеріальну шкоду. Поширеними є ситуації, коли машиніст порушив Інструкцію з руху поїздів і маневрової роботи на залізницях України і, не одержавши від чергового сигнал про готовність до маневрових переміщень, не впевнившись у безпеці, привів у рух локомотив і вчинив наїзд на чергову стрілочного посту, від чого вона померла. На перший погляд, йдеться про позбавлення потерпілої життя через необережність, згідно зі ст. 119 ККУ, проте, описані дії підлягають кваліфікації не за загальною, а за спеціальною нормою, якою в даному випадку є ч. 3 ст. 276 ККУ. Суб'єктами таких порушень можуть бути лише працівники залізничного транспорту [1, с. 95].

Слід зазначити, наразі є такі чинники, що, як залежать, так і не залежать від працівників галузі. Водночас, фахівці з даної проблематики акцентують, що часто до порушення безпеки руху, призводить саме «людський чинник». До прикладу, Н. Макаренко вважає, що потенційний вплив людей на надійність і безпеку руху є значним, а досягнення безпеки руху на залізничному транспорті, у порівнянні з іншими галузями народного господарства, вимагає більш суворого контролю за діяльністю працівників на всіх рівнях системи [4, с. 48]. При цьому йдеться не лише про діяльність професійних залізничників. Так, кримінальна відповідальність може наставати і для пасажирів, якщо, переходячи залізничні колії, він не звернув увагу на наближення потягу і створив аварійну обстановку, що потягла тяжкі наслідки. За такі порушення вимог Правил безпеки громадян на залізничному транспорті України особа підлягає відповідальності за ст. 291 ККУ «Порушення чинних на транспорті правил [1, с. 96].

Одним з основних чинників, що впливає на рівень безпеки руху, вважає О. Мамука, є дії сторонніх осіб, які здійснюють несанкціоноване втручання в діяльність залізниць, що становить пряму загрозу безпеці руху. На залізничному транспорті трапляється дедалі більше випадків навмисного пошкодження та розкрадання сторонніми особами пристроїв залізничної автоматики та зв'язку, що не лише наносить значних збитків галузі, а й створює загрозу безпеці руху поїздів. Так, масового характеру на залізниці набули крадіжки, а, до прикладу, крадіжки елементів верхньої будови колії, матеріальних цінностей підприємств та залізничних вантажів здійснюються переважно організованими групами, при цьому, крадії, як правило, не усвідомлюють, що їхні дії загрожують безпеці життя пасажирів і працівників транспорту [5, с. 24].

Відповідальність за такі діяння настає згідно із законодавством України. Як зазначено у ст. 277 ККУ, умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, рухомого складу, засобів зв'язку чи сигналізації, а також інші дії, спрямовані на приведення зазначених предметів у непридатний для експлуатації стан, якщо це спричинило чи могло спричинити аварію поїзда або порушило нормальну роботу транспорту, або створило небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, караються штрафом від п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років. Ті самі діяння, якщо вони спричинили потерпілому середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження або завдали великої матеріальної шкоди, караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років. Діяння, які спричинили загибель людей, караються позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років [3].

З огляду на важливість залізничного транспорту для забезпечення ефективного функціонування усієї системи народного господарства, а також для задоволення потреб у перевезенні окремих осіб, питання протидії порушенням правил безпеки руху та експлуатації залізничного транспорту не втрачають своєї актуальності. Фахівці стверджують, що удосконалення потребує правове регулювання суспільних відносин у цій сфері діяльності, зокрема, щодо посилення кримінальної відповідальності за деякі види злочинів на транспорті та індивідуалізації покарання винних за порушення правил безпеки руху залежно від суб'єкта злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Злочини і адміністративні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту: офіційне видання / за ред. П. П. Пилипчука. Київ: Істина, 2011. 416 с.
2. Куриленко Ю. О. Особливості кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту. *Актуальні проблеми економічних наук*: зб. матеріалів учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 2014. С. 104–106.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-14. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.04.2020).
4. Макаренко Л. М. Вплив людського чинника на безпеку руху залізничного транспорту. *Залізничний транспорт України*. 2010. Вип. 1. С. 46-51.
5. Мамука О. Стан та забезпечення безпеки на залізничному транспорті в сучасних умовах. *Вісник Української залізниці*. 2014. Вип. 11. С.24-27.
6. Про залізничний транспорт : Закон України від 04.07.1996 р. № 273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-vr> (дата звернення: 05.04.2020).
7. Про затвердження Правил безпеки громадян на залізничному транспорті України : Наказ Мінтрансзв'язку від 19.02.1998 р. № 54. *Офіційний вісник України*. 1998.

**ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ США ТА УКРАЇНИ**

*Анна Михайлівна Мірошніченко,
студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Анна Олександрівна Драгоненко, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство вважається прогресивним та орієнтованим на захист прав і законних інтересів особи, залученої до сфери кримінально-процесуального впливу [1, с.132]. Нові способи та механізми кримінально-процесуальної діяльності почали втілюватися у нове українське законодавство. Велика кількість з них було запозичено із законодавства зарубіжних країн, що актуалізує предмет дослідження.

Отже, для ефективного сприйняття зарубіжного досвіду діяльності органів досудового розслідування, необхідно порівняти особливості досудового розслідування у кримінальному процесі англосаксонської правової системи, що притаманна США та України у якій домінує романо-германський (континентальний) тип правової системи.

До англосаксонського типу відносяться правові системи багатьох країн. Серед них Великобританія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, тобто, в основному, це колишні «великі колонії» Англії.

В англосаксонській системі права (США, Велика Британія) не існує кодифікованого кримінально-процесуального законодавства – кодексу чи іншого спеціального закону в систематизованому вигляді, який би регламентував досудове провадження. Існуючі нормативні акти стосовно кримінального судочинства, найчастіше пов'язані із застосуванням заходів примусу, а кримінальний процес зазвичай структурований на стадії досудового провадження, попереднього розгляду справи у суді, судового розгляду, апеляційного провадження та виконання вироку [2, с.9].

Варто зазначити, що недостатня кодифікованість і наявність значної кількості норм так званого прецедентного права є особливістю кримінально-процесуального права США. Більш того, кримінально-процесуальне право США не має єдиного КПК, за винятком деяких штатів (Іллінойс, Каліфорнія, Нью-Йорк). Крім того, джерелом кримінально-процесуального права США є рішення Верховного Суду в окремих кримінальних справах – судові прецеденти.

Так, у США процесуальні правила розслідування злочинів, на відміну від України, визначені великою кількістю законодавчих актів. До основних з них відносять Конституцію (1787 р.) й поправки до неї – «Біль про права» (1791 р.), а також тлумачення цих положень судами, зокрема Верховним судом США, де передбачені основні положення кримінального судочинства, пов'язані з провадженням у кримінальних справах, як-то: заборона примушування до дачі показань проти себе, порядок проведення арешту та обшуку, право

обвинуваченого знати суть обвинувачення, розмежування компетенції судів штатів і федерації, компетенція суду присяжних, заборона притягнення особи до кримінальної відповідальності двічі за один і той самий злочин тощо [3, с.37].

Згідно кримінально-процесуального законодавства США, орган розслідування отримує право на проведення процесуальні дії з моменту реєстрації заяви чи повідомлення про злочин, а поява особи у статусі обвинуваченого є моментом початку досудового слідства. Більш того, виключно поліція здійснює перевірку за заявами та повідомленнями про можливе вчинення злочину. При цьому, важливою умовою є дотримання конституційних прав і свобод громадян. На етапі перевірки поліція займається збором відомостей про злочин й особу, яка його вчинила та збором доказів та інформації для обґрунтування ордеру на обшук або арешт.

Також, дещо схожим чином врегульовано питання початку досудового розслідування й у КПК України (ст.214). Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування (ч.1 ст.214 КПК України) [4].

Таким чином, як і в США, в Україні закріплюється можливість самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Як зазначає В.М. Николайчик, правом розслідування злочинів у США наділені: поліція, атторнатура (певний аналог української прокуратури), слідчі та урядові комісії (в Україні подібні функції виконують слідчо-оперативні групи та бригади слідчих), журі присяжних засідателів, судейські чиновники та коронери. У наведеній системі поліція посідає провідне місце, адже вона здійснює розслідування більшості злочинів [5, с.43].

За даними Федерального бюро розслідувань, американська поліція різних рівнів щороку реєструє від 10 до 13 млн злочинів. Відтак кримінальне провадження вважається розпочатим з моменту реєстрації повідомлення про злочин [6, с.58].

США будучи федеративною державою, має таку систему, що на кожному рівні є власні автономні органи розслідування: федеральні органи розслідують злочини, що віднесені законом до підслідності й підсудності федерального уряду, а місцеві слідчі органи проводять розслідування злочинів, що віднесені законом до компетенції місцевої влади.

Одне з важливих місць в системі федеральних поліцейських формувань посідає Федеральне бюро розслідувань (ФБР) – це провідний орган федерального уряду, наділений повноваженнями здійснення досудового розслідування (заснований 1907 р. як відділ Міністерства юстиції по боротьбі з посяганнями на внутрішню безпеку США). З його створенням до підслідності ФБР віднесено розслідування злочинів у сфері забезпечення національної безпеки держави. Згодом компетенція ФБР розширювалась, і нині воно вправі розслідувати всі злочини [7, с.43].

Слід підкреслити, що діяльність ФБР викликає особливий інтерес у зв'язку з тим, що в Україні на правовому рівні вже існує Державне бюро розслідувань (ДБР), яке за своїм функціональним призначенням дещо наближене до ФБР.

Отже, можна зробити висновок, що порядок здійснення досудового провадження в більшості країн визначається особливостями їх правових систем що в свою чергу втілюється у відповідному кримінально-процесуальному законодавстві у формі кодексів, а також й інших джерел кримінально-процесуального права. Для країн з англосаксонською системою права характерне розмаїття джерел права та відсутність кодифікованих актів. До числа таких країн відносимо і США. Кримінально-процесуальне законодавство США ускладнюється ще й федеративним устроєм держави. Україна, хоч і відноситься до країн з континентальною системою права маючи базовий кодифікований акт, в системі організації досудового розслідування залучає позитивний досвід США, із числа якого виокремлюємо створення Державного бюро розслідування, реформування органів поліції як ключових суб'єктів досудового розслідування в наших країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вакулік О. А. Особливості кримінальної процесуальної регламентації вирішення питання про початок кримінального судочинства в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 132–139.
2. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств : учебник. Москва : Изд-во «Зерцало-М», 2002. 528 с.
3. Мишин А. Л. Конституция США: политико-правовой комментарий: комментарий. Москва : Международные отношения, 1995. 336 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України : офіц. вид. : станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2006. 207 с.
5. Николайчик В. М. Уголовный процесс США : монографія. Москва : Изд-во «Наука», 1981. 224 с.
6. Курдова А. В. Права защитника в США при проведении полицией процессуальных действий в отношении подозреваемого, обвиняемого. *Юрист*. 1998. № 7.
7. Ларичев В. В. Система органов уголовного расследования США и Германии. *Российский следователь*. 2003. № 5. С. 43–49.

**ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ
НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ**

*Михайло Петрович Мицюк,
студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Тетяна Миколаївна Мілова, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

В умовах запровадження парламентсько-президентської форми правління особливого значення набувають питання пов'язані з функціонуванням парламенту – єдиного колегіального представницького органу законодавчої влади. Народні депутати України виступають повноважними представниками Українського народу у Верховній Раді України та набувають відповідний статус згідно чинного законодавства. Одним з ключових питань у сфері конституційно-правового статусу народного депутата України виступає інститут припинення повноважень народного депутата.

Відповідно до положень Конституції та законів України повноваження народного депутата України починаються з моменту складення народним депутатом України присяги (ч. 3 ст. 79 Конституції), а припиняються, за загальним правилом, одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України (ч. 1 ст. 81 Конституції), у тому числі при достроковому припиненні повноважень Верховної Ради України (ч. 3 ст. 81 Конституції) [2].

Крім того, повноваження народного депутата України припиняються в індивідуальному порядку щодо окремих народних депутатів України при достроковому припиненні їх повноважень (ч. 2 ст. 81 Конституції) [2].

Для надання правової характеристики підставам припинення повноважень народних депутатів України у першу чергу необхідно виокремити ініціаторів таких випадків. Перераховуючи підстави дострокового припинення повноважень народних депутатів, ст. 81 Конституції окремо не виділяє підстав, коли депутатські повноваження припиняються достроково за його власною ініціативою та за ініціативою інших суб'єктів, перераховуючи всі підстави дострокового припинення повноважень народного депутата разом. Не розрізняються ці підстави і у чинній редакції Виборчого кодексу України щодо виборів народних депутатів [1].

На відміну від цього, Закон України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 18.10.2001 у ч. 1 ст. 83 визначає, що проміжні вибори народного депутата проводяться у разі, якщо народний депутат України достроково припинив повноваження (ймовірно – за власною ініціативою) або його повноваження були достроково припинені (ймовірно – за ініціативою інших суб'єктів) [3].

Так, серед усіх підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів в Україні тільки одна відбувається за власним бажанням депутата – у разі подання його особистої заяви про припинення депутатських повноважень.

При чому, виходячи з аналізу практичної діяльності депутатів в Україні, зазвичай це відбувається у разі призначення народного депутата на ту чи іншу посаду у Кабінеті Міністрів України [5, с. 15].

На думку Т.О. Шевченко, підставами припинення повноважень за ініціативою народного депутата України, у деякій мірі можна вважати також наступні: дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі припинення його громадянства або його виїзду на постійне місце проживання за межі України (п. 4 ст. 81 Конституції); в разі порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності (п.5 ст.81 Конституції); в разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції (п.6 ст.81 Конституції) [4, с. 11].

Хоча в цих випадках народний депутат України особисто не подає ніякої заяви і не здійснює зовнішнього волевиявлення припинити свої депутатські повноваження, однак виїжджаючи за кордон на постійне місце проживання, суміщаючи кілька несумісних посад або покидаючи партію (фракцію) депутат усвідомлює, що автоматично втрачає свої повноваження на підставі норм ст. 81 Конституції України. Так, вищенаведені дії є передумовами для припинення депутатських повноважень народного депутата України. Потрібно зазначити, що ці вольові акти депутат здійснює за власною ініціативою, усвідомлюючи, що за даних обставин настає дострокове припинення його повноважень на підставі норм Конституції України.

Отже, припинення повноважень народного депутата України за ініціативою безпосередньо самого народного депутата настає тільки в разі складення повноважень за його особистою заявою.

Дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі припинення його громадянства або виїзду на постійне місце проживання за межі України, в разі порушення ним вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, в разі невходження народного депутата України до складу депутатської фракції або виходу із складу такої фракції теж опосередковано можна вважати такими, що трапляються за власною ініціативою народного депутата, адже останній здійснює вище перелічені дії за допомогою власного волевиявлення, усвідомлюючи, що дані дії є конституційними підставами дострокового припинення його повноважень.

Таким чином, в залежності від ініціатора припинення повноважень парламентарів можна виділити:

- припинення повноважень народного депутата України за ініціативою безпосередньо самого народного депутата: в разі складення повноважень за його особистою заявою, а також опосередковано в разі припинення його громадянства або виїзду на постійне місце проживання за межі України, в разі порушення ним вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, в разі невходження народного депутата України до складу депутатської фракції або виходу із складу такої фракції;

- припинення повноважень народного депутата України за інших обставин, які відбуваються незалежно від його волевиявлення: набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього; визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім; його смерті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 30.03.2020).
2. Конституція України від 28.06.1996 р.; в ред. від 03.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 02.04.2020).
3. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 18 жовтня 2001 р. № 2766-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2766-14> (дата звернення: 02.04.2020).
4. Шевченко Т.О. Законодавче регулювання припинення повноважень народного депутата України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.02. Київ, 2010. 16 с.
5. Шевченко Т.О. Конституційні підстави припинення повноважень народних депутатів України. *Право України*. 2008. № 9. С. 14 – 18.

**СУЧАСНИЙ СТАН ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ТА ФУНКЦІЙ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Василь Михайлович Огородник,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Віталій Миколайович Кондратенко, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Одним із головних завдань держави та її органів Конституція України визначає забезпечення законності та правопорядку в суспільстві, захист прав і свобод людини, охорону прав і законних інтересів державних та недержавних організацій, трудових колективів і громадських об'єднань, боротьбу зі злочинами та іншими правопорушеннями. Діяльність більшості державних органів не обмежується розв'язанням зазначених, але обмежених завдань – завдань безпосередньої охорони законності та правопорядку, захисту прав і свобод людини й громадянина, боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями. Їхніми основними завданнями є вирішення економічних питань, питань культури, науки, освіти, обороноздатності та державної безпеки, зовнішньої політики, економічного співробітництва з іншими країнами тощо. Деякі функції щодо охорони законності та правопорядку вони здійснюють як другорядні поряд з виконанням своїх основних завдань.

Державна діяльність охоплює найбільш важливі сфери життя громадянського суспільства, його взаємовідносин з державними органами. Розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням нормального функціонування економіки, здійснення зовнішньої політики, створення умов для розвитку культури, науки та освіти, підтримка обороноздатності та забезпечення національної безпеки держави, а також виконання інших важливих функцій є змістом цієї багатогранної діяльності. Як складне системне явище, державна

діяльність включає цілу низку відповідних підсистем, зокрема: господарську, зовнішньополітичну, законотворчу діяльність тощо.

Спеціально забезпеченням законності та правопорядку, захисту прав і свобод людини і громадянина, боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями займається значно менше коло органів, які спеціально створені для виконання функцій правоохоронної діяльності й, відповідно, іменуються правоохоронними. Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів віднесені: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [1].

Такий досить умовний перелік правоохоронних органів пояснюється насамперед тим, що законодавчо чітко не визначено поняття правоохоронної діяльності. На нашу думку, законодавцю слід, по-перше, визначитись з терміном «правоохоронна діяльність», по-друге чітко окреслити коло правоохоронних органів. Не можна погодитись з тим, що в законі ототожнюються поняття правозастосовної й правоохоронної функцій стосовно правоохоронних органів. Більше того, якщо правоохоронна функція державних органів визнається в праві, то у формі правозастосування можуть здійснюватися різноманітні функції, а тому термін «правозастосування» слід використовувати як форму здійснення функцій. Звідси цілком логічно було б стверджувати, що правоохоронні органи здійснюють шляхом правозастосування правоохоронну функцію.

Деякі вчені-юристи вважають, що терміном «правоохоронні органи» охоплюються всі державні органи й громадські організації, певною мірою наділені правоохоронними функціями. Інші пропонують розглядати це поняття у широкому (всі державні органи, які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за дотриманням законності й правопорядку) і вузькому (державні органи, спеціально створені для забезпечення законності й правопорядку, боротьби зі злочинністю і яким з цією метою надані повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу та перевиховання правопорушників, – суд, органи юстиції, прокуратури, внутрішніх справ, безпеки) розумінні [2]. Немає однозначності в розумінні цього поняття й серед практичних працівників самих правоохоронних органів [3]. Тому найбільш раціонально розглядати поняття правоохоронної діяльності через призму основних завдань тих органів, які здійснюють таку діяльність, їх функцій та наданих законодавством повноважень для виконання покладених на них обов'язків.

Отже, за великим рахунком, до головних правоохоронних функцій варто віднести: 1) профілактичну (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); 2) захисну (захист життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб); 3) охорону (громадського порядку, громадської безпеки й власності); 4) ресоціалізаційну (найбільш характерна для органів і служб у справах неповнолітніх; служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); 5) оперативно-розшукову; 6) розслідування злочинів; 7) судового розгляду справ; 8) розгляду справ про адміністративні правопорушення; 9) розгляду справ про фінансові та адміністративно-

господарські правопорушення; 10) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання й досудового слідства та прокурорів.

Виконання зазначених функцій потребує досить специфічного правового, організаційного, кадрового, інформаційного, фінансового, наукового та іншого забезпечення, що зумовлює необхідність створення спеціальних служб забезпечення. До другорядних та допоміжних правоохоронних функцій доцільно віднести: 1) контрольну (наглядову); 2) дозвільну (надання дозволів на здійснення певної діяльності, в т. ч. підприємницької, або вчинення певних дій); 3) правороз'яснювальну (в т. ч. надання правової допомоги); 4) аналітичну або методичну; 5) інформаційну (інформування інших державних органів); 6) нормотворчу (з правом видання нормативно-правових актів міжвідомчого характеру); 7) координаційну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 04.02.1994 № 3925-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 05.04.2020).

2. Загуменна Ю.О. Органи внутрішніх справ України як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави : монографія / за заг. ред. Бандурки О. М. Харків, 2012. 251 с.

3. Правоохоронна діяльність: конституційні та адміністративно-правові аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 жовтня 2013 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2013. 332 с.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Анастасія Вікторівна Олійник,

*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Євген Юрійович Соболев, доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка*

Динамічний розвиток інформаційних технологій у наш час створює можливість поширення інформації, доступної необмеженій кількості користувачів. Така інформація потребує надійного захисту від несанкціонованого доступу та розповсюдження, випадкового видалення чи зміни. Усі розвинені країни Європи та пострадянського простору переймаються проблемою інформаційної безпеки та захисту персональних даних власних громадян.

Вивчення міжнародно-правової бази щодо захисту персональних даних неможливе без встановлення власне сутності правової категорії персональних даних. Розглядаючи правові положення міжнародних та національних актів, зауважимо, що тлумачення поняття персональних даних майже не відрізняються. Безперечно, одним з факторів цього є гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу як дієвого інструменту прискорення інтеграції.

Тож, зазначимо, що у Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних № 108 від 28.01.1981, категорія персональних даних визначається як будь-яка інформація, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною [1].

Говорячи про бачення національного законодавця щодо сутності поняття «персональні дані», варто звернутися до інституційного закону. Відтак, згідно зі статтею 2 Закону України «Про захист персональних даних» № 2297-VI від 01.06.2010, персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка може бути ідентифікована або може бути коректно ідентифікована [8]. Зауважимо, що законом також регулюються відносини, пов'язані із захистом персональних даних під час їх обробки. Необхідність врегулювання цього аспекту суспільного життя викликано інформатизацією та цифровізацією інформації, яка отримала широке поширення у всіх сферах людської діяльності, включаючи зберігання особистих та оперативних даних.

Початок становлення та розроблення більш детальних норм охорони прав осіб через захист персональних даних у міжнародному праві пов'язаний із появою у 1960-х роках інформаційних технологій. До середини 1970-х років Комітет міністрів Ради Європи прийняв ряд резолюцій про захист персональних даних, зокрема Резолюцію (73) 22 «Про захист недоторканості приватного життя осіб стосовно електронних банків персональних даних у приватному секторі» від 26 вересня 1973 р. [2] та Резолюцію (74) 29 «Про захист недоторканості приватного життя осіб стосовно електронних банків персональних даних у публічному секторі» від 20 вересня 1974 р. [3].

Однак, безпосереднє виокремлення захисту персональних даних у самостійний напрям міжнародно-правової охорони прийнято пов'язувати із прийняттям Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних № 108 від 28.01.1981. Варто наголосити, що Конвенція 108 була і залишається єдиним юридично зобов'язуючим міжнародним документом у сфері захисту персональних даних.

Конвенція 108 застосовується до будь-якого процесу обробки даних, що здійснюється як у приватному, так і у державному секторах, зокрема, до обробки персональних даних судовими і правоохоронними органами. Вона захищає особу від зловживань, які можуть виникати при збиранні та обробці персональних даних, її другим завданням є регулювання транскордонної передачі персональних даних. Що стосується збирання та обробки персональних даних, визначені в Конвенції принципи стосуються, зокрема, відкритого і законного збирання та автоматизованої обробки персональних даних, які зберігаються для визначених і законних цілей та не використовуються у спосіб, не сумісний із цими цілями, а також не зберігаються довше, ніж це необхідно.

Незважаючи на те, що Конвенція передбачає вільний обмін персональними даними між державами, які є сторонами Конвенції, вона водночас накладає деякі обмеження на передачу персональної інформації, які направлено у країни, де правове регулювання не передбачає відповідний рівень захисту даних.

З метою подальшого розвитку викладених у Конвенції 108 загальних принципів і правил Комітет міністрів РЄ ухвалив декілька рекомендацій, які не мають сили юридичного зобов'язання.

У 1995 р. Європейський парламент та Рада Європейського Союзу прийняли Директиву 95/46 / ЄС Європейського парламенту від 24.10.1995 р. про

захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних [4].

Основна причина, яка спровокувала прийняття додаткових вказівок до Конвенції 1981 року, полягала в тому, що захист персональних даних у країнах-учасницях здійснювався на різних рівнях. Це було обумовлено відсутністю інтегрованого рівня регулювання та відсутністю відповідності рівня захисту персональних даних, що забезпечувалося національними законодавчими нормами.

На додаток до цієї Директиви 15 грудня 1997 року була прийнята Директива 97/66 / ЄС стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі. Вона доповнює та конкретизує правила оперативної обробки даних, які збираються операторами під час надання телекомунікаційних послуг [5].

Тож, ключові принципи у Європейському Союзі були покладені в основу правового захисту персональних даних Директивою 95/46/ЄС [4]. При цьому зміни, які передбачені новим Регламентом про персональні дані, знаменують якісно нову філософію щодо їх охорони із відповідними жорсткими санкціями за порушення його вимог [6].

У 2001 році було прийнято Додатковий протокол до Конвенції 108, який містить положення про транскордонні потоки даних до так званих третіх країн, які не є сторонами, та про обов'язкове створення національних наглядових органів з питань захисту персональних даних. Вони також стосуються якості даних, зокрема, передбачають, що такі дані повинні бути адекватними, відповідними та не надмірними (пропорційними), а також точними [7].

Говорячи про національні засади правового регулювання, акцентуємо увагу, що Україна прийняла закони про захист персональних даних порівняно недавно. Справедливо відзначити, що законодавча база щодо захисту персональних даних тільки почала розвиватися.

Наразі в Україні діє Закон «Про захист персональних даних» № 2297-VI від 01.06.2010, прийняття якого, на жаль, було викликане швидше бажанням вступити до Європейського Союзу, ніж бажанням захистити своїх громадян від несанкціонованого доступу до їх персональних даних.

Отож, правові норми щодо захисту персональних даних, які застосовуються міжнародною спільнотою, встановлені двома міжнародними інструментами. Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних бере початок з 1981 року і була першим міжнародним документом, який встановив юридично обов'язкові правила захисту персональних даних. Більшість європейських країн, включаючи Україну, є сторонами цього документу. Конвенція була доповнена в 2001 році Додатковим протоколом, який встановлює правила щодо органів нагляду та транскордонної передачі даних. Держави-члени Європейського Союзу також мають зобов'язання відповідно до Директиви ЄС про захист прав приватних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних 1995 р., яка містить у цілому схожі, але більш детальні положення, у порівнянні з Конвенцією. Підсумовуючи, відмітимо, що відбувся швидкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій із часу прийняття цих інструментів і, відповідно, в даний час ведеться робота і Радою Європи, і Європейським Союзом із метою зробити їх інструменти з питань захисту персональних даних більш придатними до реагування на виклики сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних № 108: Міжнародний документ від 28.01.1981. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326.
2. Резолюція (73) 22 «Про захист недоторканості приватного життя осіб стосовно електронних банків персональних даних у приватному секторі»: Міжнародний документ від 26 вересня 1973 р. URL: <https://rm.coe.int/1680502830>.
3. Резолюція (74) 29 «Про захист недоторканості приватного життя осіб стосовно електронних банків персональних даних у публічному секторі»: Міжнародний документ від 20 вересня 1974 р. URL: <https://rm.coe.int/16804d1c51>.
4. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних»: Міжнародний документ № 95/46/ЄС від 24.10.1995 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242.
5. Директива 97/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі»: Міжнародний документ № 97/66/ЄС від 15.12.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_243.
6. EU General Data Protection Regulation (GDPR). URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5419-2016-INIT/en/pdf>.
7. Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільне переміщення таких даних № 181: Міжнародний документ від 08.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_363.
8. Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI від 01.06.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

ПРАВО АНГЛІЇ ДО НОРМАНСЬКОГО ЗАВОЮВАННЯ 1066 РОКУ

Юлія Олегівна Пігарєва,

студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету історії та права

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Дмитрівна Чернік, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Розвиток права на території Англії відбувався нерозривно із становленням державності, що було пов'язане з багаточисельними завоюваннями Британських островів племенами германського та скандинавського походження. Брити (кельти), корінне населення, до початку I тис. знаходилося під пануванням Римської імперії. У V ст. римляни залишили територію островів, а з середини VI ст. кельтські племена зазнали вторгнення германських племен англів, саксів і ютів, які витіснили кельтське населення на крайні межі острова (Шотландія, Уельс, Корнуелл), а також на континент (Бретань). До моменту переселення на

вказану територію англосаксонські племена перебували на стадії розкладу первіснообщинного ладу, завоювання в свою чергу активізувало цей процес.

В VII ст. англосакси прийняли християнство й утворили сім королівств (Уессекс, Саксеск, Кент, Мерсіо, Ессекс, Нортумбрія, Східна Англія), які в IX ст. об'єдналися під верховенством Уессекса та увійшли до складу англосаксонської держави – Англії. В цей період неодноразово на державу було здійснено набіги з боку скандинавських племен (нормано-датчан), у результаті чого з кінця VIII ст. вона опинилася під їх владою. Найбільш вдалим правлінням вважається перебування при владі короля Кнута (1016–1035 рр.). Проте згодом, після його смерті, Датська держава розпалася, а англійський престол перейшов королю англосаксонської династії до норманського завоювання 1066 року [1, с. 165].

Формування феодального суспільства у німецьких племен в Британії відбувалося уповільненими темпами, що в певній мірі пов'язано з консервацією племінних звичаїв англосаксів на острові і стійким впливом скандинавських традицій [2, с. 334]. Проте у IX–XI ст. феодальні відносини остаточно закріплюються на території Англії. Селянство перебувало у різних формах феодальної експлуатації. Існувало особисто вільне населення, яке виконувало різноманітні державні повинності, та залежні та фортечні люди, які працювали на землях землевласників. Останні мали судову й особисту владу над селянами.

На думку М. Пруднікова, відмінною рисою еволюції англійської держави на відміну від феодальних держав Західної Європи стали рання централізація, відсутність феодальної роздробленості і швидкий розвиток публічної основи королівської влади. Сеньйоріальної монархія в її класичному вигляді тут не сформувалася [3, с. 282].

З перемогою феодалізму зникали пережитки первіснообщинної організації. Вся влада в державі зосереджувалася в руках короля й знаті, організованої в королівську раду – уїтенгемот («збори мудрих»), що була вищим органом державної влади. Король не мав права без її згоди видавати будь-які закони, проводити важливі державні заходи [1, с. 166]. Однак потреби оборони країни і необхідність об'єднання панівних верств населення з метою стримання опору селян їх прикріпленню до землі, створили передумови для зміцнення королівської влади. Англійські монархи затвердили в той час своє право верховної власності на землю, монопольне право на карбування монети, введення мит, право призову на військову службу вільного населення [3, с. 280-281]. Незважаючи на піднесення королівської влади в англосаксонський період, зберігається ставлення до короля як до військового вождя та принцип обрання короля на престол [2, с. 335].

У досліджуваній період на місцях почав складатися механізм централізованого бюрократичного управління через призначуваних осіб адміністративних округів, підвітних королю і діючих на основі письмових наказів, закріплених королівською печаткою. Слід відмітити, що в цілому до моменту нормандського завоювання процеси феодалізації англосаксонського суспільства, оформлення феодального землеволодіння, васально-ленної ієрархії були не завершені. Продовжував існувати значний прошарок вільного селянства, особливо на сході країни в т. зв. «області датського права» [2, с. 335-337].

Звернемося до характеристики права у донорманській період. Своїм корінням англійське право сягає в далеке минуле. До 1066 р., тобто до нормандського завоювання, не існувало загального права, в Англії в цей час була

відсутня централізована правова система. Право цього періоду являло собою лише місцеві звичаї патріархальних англосаксонських племен. Місцеві суди здійснювали правосуддя на підставі місцевих звичаїв і традицій. У силу своєї локальності місцеві звичаї різних територій суттєво різнилися між собою. По суті до нормандського завоювання англосаксонське право було архаїчним, тобто дофеодальним [4, с. 349].

Зупинимося на особливостях права Англії у досліджуваній період. С. Прудников вважає, що англійське право відрізнялося заплутаністю, складністю та казуїстичністю. Видавалися збірники звичаїв із включенням в них норм, законодавчо затверджених державною владою. Королі по кожному конкретному випадку видавали накази, на підставі яких сторони могли обґрунтувати свої права [3, с. 284-285].

А. Романов зазначає, що у загальному вигляді за своєю суттю до завоювання вікінгами англосаксонське право було архаїчним, тобто дофеодальний. Воно не відповідало потребам становлення феодальних відносин, розвитку господарства, жвавим економічним, соціальним і громадським змінам, які відразу почалися після нормандського завоювання. Також слід відзначити, що правові звичаї англосаксів під час правління Вільгельма Завойовника були застаріли, не відповідали реаліям часу. У зв'язку з цим історично досить швидко зміцнюється нова система права, введена норманами в протигау місцевим правовим звичаям англосаксів [5, с. 71].

Донормандське англійське право відрізнялося заплутаністю, складністю та казуїстичністю. Основним джерело права залишався звичай. Видавалися збірники звичаїв із включенням в них норм, законодавчо затверджених державною владою. Королі по кожному конкретному випадку видавали накази, на підставі яких сторони могли обґрунтувати свої права [3, с. 284-285].

Отже, англійське право до нормандського завоювання 1066 року розвивалося одночасно із еволюцією державності. У зв'язку із завоюванням території Британських островів римлянами та норманами, місцеве право зазнало впливу римського та датського права. Основними рисами англійського права досліджуваного періоду були заплутаність, казуїстичність та складність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. История государства и права зарубежных стран: Учебник для вузов: В 2 ч. Ч. 1 / Под общ. ред. д. ю. н., проф. О. А. Жидкова и д. ю. н., проф. Н.А.Крашенинниковой. 2-е изд., стер. М.: Норма, 2004. 624 с.
3. Прудников М.Н. История государства и права зарубежных стран. М. : Издательство Юрайт ; ИД Юрайт, 2013. 811 с.
4. Чернецька О. В., Шилінгов В. С. Право Англії як класична модель прецедентного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. №4. С. 348-352.
5. Романов А.К. Право и правовая система Великобритании. М. : ФОРУМ, 2014. 288 с.
6. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. М.: Инфра-М-Норма, 1998. 624 с.

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТА ІНШИМИ
ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ**

Олександр Олександрович Підплетній,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Євген Юрійович Соболев, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Однією з найважливіших умов формування позитивного іміджу країни серед високорозвинених світових держав є забезпечення належного рівня захисту права інтелектуальної власності. В Україні значне місце в захисті права інтелектуальної власності займають органи внутрішніх справ та інші правоохоронні органи, діяльність яких націлена саме на виявлення злочинів та профілактиці правопорушень в зазначеній сфері, в тому числі шляхом співпраці та взаємодії. Успішна політика у вказаній сфері є позитивним аспектом реалізації євроінтеграційних намірів нашої держави.

Питання адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності правоохоронними органами України досліджувалися в працях таких учених, як: О.Бандурка, Г.Грабовська, М.Капінос, В.Манохіна, Т.Рудник, О.Штефан, І.Шопіна, Р.Шишка, І.Чернецький та інші. Реформування системи правоохоронних органів стимулює наукові дослідження у зазначеній сфері.

Для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку на реалізацію державної політики в означеній сфері спрямована діяльність таких органів державної влади, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України та інших. Ці державні органи в межах своєї компетенції вирішують питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку, забезпечують створення та ефективне функціонування механізмів захисту прав інтелектуальної власності та контролю за дотриманням норм законодавства в цій сфері. У деяких із зазначених державних органів (Держдепартаменті інтелектуальної власності, МВС України, Службі безпеки України, Держмитслужбі країни) створено спеціальні підрозділи, які займаються саме питаннями, пов'язаними із захистом прав інтелектуальної власності.

Основним органом виконавчої влади в адміністративно-правовому захисті права інтелектуальної власності є органи внутрішніх справ України. Тому що – це правозахисні органи державної виконавчої влади, які приймають участь у здійсненні внутрішніх та зовнішніх функцій держави, спрямованих на забезпечення законності та правопорядку, захисті від протиправних посягань життя, здоров'я, прав та свобод громадян, власності, природного середовища, інтересів суспільства та держави [1, с. 45]. До основних завдань та завдань пов'язаних з захистом права інтелектуальної власності належить: забезпечення

особистої безпеки громадян, захист їх прав, свобод та законних інтересів; реалізація державної політики боротьби із злочинністю; здійснення профілактичних та оперативно-розшукових заходів щодо запобігання, виявлення, припинення та розкриття зазначених злочинів; профілактика правопорушень.

Органи внутрішніх справ та їх підрозділи на місцях вносять до центральних та місцевих органів державної виконавчої влади, підприємств, установ та організацій подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень в сфері інтелектуальної власності, організують серед населення роз'яснювальну роботу з питань охорони порушених прав [2]. Охорона та забезпечення громадського порядку. Органи внутрішніх справ мають відповідні повноваження у сфері забезпечення охорони права інтелектуальної власності. Виявляють та розслідують злочини, зокрема у вказаній сфері. Однією з основних функцій можна виділити охорону прав та законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності.

Основним підрозділом, який здійснює адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності в системі органів внутрішніх справ України є – Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДДСБЕЗ) та його структурні підрозділи. До основних видів діяльності його відносять: виявлення та розкриття економічних злочинів на підприємствах, установах, організаціях, комерційних структурах, фінансово-кредитній та банківській системі, а також осіб, які займаються підробленням грошей, чекових книжок, акцій та інших цінних паперів; боротьба з нецільовим використанням бюджетних коштів, злочинами на фондовому ринку, корупцією, порушеннями правил торгівельної діяльності, посяганнями на інтелектуальну власність, а також інших злочинів, передбачених у Кримінальному кодексі України; аналіз стану злочинності, визначення основних напрямків та тактики оперативно-службової діяльності, пов'язаної з виявленням правопорушень у державному, колективному та приватному секторах економіки, а також підготовка для органів державної виконавчої влади інформаційно-аналітичних документів з питань боротьби зі злочинністю у галузі економіки; перевірка матеріалів про корисливі злочини, дізнання у кримінальних справах щодо злочинів у галузі економіки, виконання письмових доручень слідчих, прокурорів та суддів відповідно до Кримінально – процесуального кодексу України [3].

В системі органів внутрішніх справ України, відповідно до своїх повноважень, органи дільничних інспекторів міліції, слідчі органи, а також інші підрозділи задіяні в розкритті, виявленні та профілактиці правопорушень в адміністративно-правовій сфері захисту права інтелектуальної власності.

Але в Україні існують ще інші правоохоронні органи, які захищають права та законні інтереси громадян, установ та організацій в сфері інтелектуальної власності, наприклад Служба безпеки України (СБУ) відповідно до законодавства має статус державного правоохоронного органу спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України [4]. Вона також є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контр розвідувальної діяльності, охорони державної таємниці та головним органом у сфері боротьби з тероризмом.

На СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист права інтелектуальної власності на загально державному рівні та інформації, захист державного суверенітету, конституційного ладу,

територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

У зв'язку з чим доцільно зробити висновок, що Служба Безпеки України діє не тільки в інтересах громадянина та установ, а ще і в державних інтересах щодо захисту права інтелектуальної власності.

Її завданнями як спеціально уповноваженого органу державної влади у сфері контр розвідувальної діяльності є: добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України, зокрема і безпеці в інтелектуальній сфері; протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян [5, с. 151].

Служба здійснює інформаційно-аналітичну діяльність з метою сприяння керівництву України в реалізації зовнішньо та внутрішньо політичного курсу щодо розбудови держави, зміцнення її обороноздатності й економічного потенціалу, розширення міжнародного співробітництва.

Перед спецпідрозділами по боротьбі з організованою злочинністю стоїть завдання діяти ефективніше, особливо проти стійких груп, що чинять злочини на міжрегіональному і міжнародному рівнях в сфері інтелектуальної власності, шляхом проведення спеціальних операцій.

Для успішного проведення таких операцій налагоджено тісні контакти з Інтерполом, зарубіжними правоохоронними органами та спецслужбами. Виходячи з глобальності цих проблем, ті чи інші питання нині вирішуються у взаємодії зі спеціальними службами іноземних держав. Так, СБУ налагоджена активна взаємодія у цій сфері із спецслужбами та правоохоронними органами понад 60 країн світу, передусім США, Німеччини, Великої Британії, Росії [6, с. 120].

Митна служба України також створює належні умови для захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні. Нещодавно до розділу X Митного кодексу України «Контроль за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності» та до ст. 345 «Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності» внесено суттєві зміни, що стосуються, зокрема: встановлення відповідальності правовласника перед власником товару, митне оформлення якого призупинено, але факт порушення прав інтелектуальної власності не доведено (відповідна норма передбачена ст. 56 Угоди ТРІПС); надання права митним органам призупиняти митне оформлення товару за власною ініціативою в разі переміщення через митний кордон України товару,

щодо якого не подано заяву про захист права інтелектуальної власності, але є достатні підстави вважати, що під час його переміщення можуть бути порушені ці права (застосування дії ExOfficio, що передбачені ст. 58 Угоди ТРІПС); застосування вимог, які містяться у ст. 59 Угоди ТРІПС та стосуються заборони вивезення з митної території у незмінному вигляді товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності; незастосування заходів, пов'язаних із призупиненням митного контролю й митного оформлення щодо товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності та переміщуються через територію України транзитом, чи ввозяться митну територію України, або вивозяться з неї фізичними особами для власного використання і не призначені для виробничої або іншої підприємницької діяльності, пересилаються в міжнародних поштових та експрес-відправленнях [7, с. 245].

Водночас ефективність діяльності системи правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності значною мірою залежатиме від розвитку тих її компонентів, які, з одного боку, пов'язані з якісним збільшенням потужності та технічного оснащення інфраструктури захисту прав інтелектуальної власності, а з другого – з розвитком недержавних установ регулювання діяльності у цій сфері. Саме такі установи мають відігравати значно вагомішу роль у вирішенні ключових питань у цій сфері, як це є у розвинених країнах з ринковою економікою.

Перспективи розвитку та якісного вдосконалення системи охорони прав інтелектуальної власності в Україні та перспективи визначені Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» [8].

Програмою розвитку державної системи охорони прав інтелектуальної власності в Україні, планами підготовки законодавчих актів у Верховній Раді України, затвердженими програмами та планами робіт з адаптації законодавства до норм права Європейського Союзу відповідно до Програми інтеграції України до ЄС. Окреслені заходи в цілому відзначаються системним стратегічним підходом і наближують Україну до стандартів, визначених конвенціями Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Угодою ТРІПС та нормами ЄС. Водночас спектр нормативно-правових актів, до яких необхідно адаптуватися Україні в контексті її входження до ЄС, бажано розширити за рахунок положень європейського законодавства, які регулюють новітні галузі прав інтелектуальної власності, що стосуються нових комунікацій та мережі Інтернет.

Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності на сьогоднішній день є пріоритетним напрямком діяльності Української держави. Це продиктовано рядом об'єктивних факторів. По-перше, Конституція України гарантувала громадянам захист прав інтелектуальної власності, який має здійснюватися саме державою; по-друге, держава сама зацікавлена у належній правовій охороні інтелектуального капіталу, оскільки останній є найважливішою передумовою забезпечення подальшого сталого соціально-економічного і культурного розвитку країни; по-третє, необхідність виконання зазначеного завдання обумовлена також міжнародними зобов'язаннями держави у сфері інтелектуальної власності. У зв'язку з цим Україна взяла курс на побудову дієвого механізму гарантування та охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Історично склалося так, що змістом даного механізму стали переважно норми цивільного права і заснована на них діяльність суб'єктів цивільно-правових відносин.

Однак сучасний стан справ у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності свідчить, що цього замало, оскільки саморегуляція відносин у зазначеній сфері не задовольняє потреби сучасного суспільства. Це обумовлює необхідність активізації участі державних органів у процесі охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, функціонування яких вже набуває управлінського аспекту. У цьому контексті, а також враховуючи проблеми здійснення адміністративної реформи, надзвичайно актуальним є дослідження адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, оскільки недосконалість державної діяльності у цій сфері перешкоджає ефективній охороні зазначених прав.

Але існування адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності та адміністративно-правового механізму захисту цих прав має і позитивні моменти, до яких можна віднести: оперативність розгляду справ, що створює об'єктивні можливості для швидкого поновлення порушених прав; зазначений порядок застосовується для вирішення категорій спорів, які виникають в основному на стадії оформлення прав на об'єкти названої власності, зокрема винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг; справи розглядаються на підставі спеціальної процедури, спрощеної порівняно з цивільним судочинством, що виключає більшість процесуальних дій.

Отже, в Україні дуже велике місце в захисті прав інтелектуальної власності займають органи внутрішніх справ та інші правоохоронні органи, діяльність яких націлена саме на виявлення злочинів та профілактиці правопорушень в зазначеній сфері, в тому числі шляхом співпраці та взаємодії.

Для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку на реалізацію державної політики в означеній сфері спрямована діяльність таких органів державної влади, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України та інших. Ці державні органи в межах своєї компетенції вирішують питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку, забезпечують створення та ефективне функціонування механізмів захисту прав інтелектуальної власності та контролю за дотриманням норм законодавства в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Интеллектуальная собственность. Основные материалы. В 2-х частях. Перевод с англ. Отв. редактор д.ю.н. Гальперин Л.Б. Новосибирск: ВО «Наука». Сибирская издательская фирма. 1993. 357 с.
2. Кузьмічов В. Проблеми захисту інтелектуальної власності. *Вісник Академії правових наук України*. Х., 2005. Вип. 3 (42). С.273-275.
3. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона суб'єктів права власності в Україні : [монографія]. Херсон : ВАТ ХМД, 2006. 356 с.
4. Гамалій І. В. Теоретичні проблеми правового регулювання діяльності міліції щодо забезпечення реалізації конституційних прав і свобод громадян : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2000. 16 с.
5. Адміністративне право України : Академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] : [у 2 т.] / [Авер'янов В. Б., Битяк Ю. П., Зуй В. В. та ін.] ; голова ред. кол. В. Б. Авер'янов. К. : Юридична думка, 2004. Т. 2 : Особлива частина. 624 с.

6.Рахлин З. М. Административно-правовая охрана социалистической собственности : [монография]. Рига : Изд-во Научно-технического общества радиотехники и электроники им. А. С. Попова, 1977. 124 с.

7.Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) від 15 квітня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

8.Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

Владислав Ігорович Пономаренко,

*студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Катерина Євгенівна Трошкіна, кандидат юридичних наук,
викладач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Становлення в Україні правової держави вимагає належного розвитку системи законодавства країни, створення досконалих за формою і змістом законів. Показником дієвості та якості законодавчого акта є, передусім, його стабільність, яка свідчить про ефективну правореалізаційну практику, здатність закону протягом тривалого часу врегульовувати певне коло суспільних відносин за відсутності потреби суттєвих його змін.

Найбільш впливовим та науково обґрунтованим правовим чинником для життєздатності підготовленого закону є дотримання вимог законодавчої техніки під час роботи над його проектом. Рівень розвитку законодавчої техніки значною мірою визначає ефективність впливу законодавства на політичне, економічне, соціальне і культурне життя.

Основу теорії законодавчої техніки складають праці таких вчених: І.Бентама, Р. фон Ієринга, К.Неволіна, Ш.Л.Монтеске та інших. Дослідженням проблем засобів законодавчої техніки займалися такі сучасні вітчизняні вчені, як Н. Артикуца, І. Биля, В. Головченко, Ж. Дзейко, А.Іванова, В. Ковальський, О.Копиленко, П. Рабінович, В. Риндюк, І.Шутак тощо.

Як вказують дослідники, не дивлячись на достатній стан розробленості досліджуваної теми вітчизняною правовою доктриною, сьогодні потреба у науковому дослідженні проблематики законодавчої техніки існує і надалі [1, с.33]. Розвиток якісної системи законодавства вимагає від науковців глибшого дослідження проблем застосування вимог та правил для підготовки саме законів.

Багаторічний законотворчий досвід надає сьогоднішнім законопроектувальникам можливість ефективної та оперативної роботи з огляду на відомі помилки, які коли-небудь припускались їх попередниками, помилки, що стали оцінюватися як такі через складнощі у складанні тексту закону та під час його реалізації.

Українська законодавча база характеризується суперечливістю, неузгодженістю численних актів і норм, а розібратися в багатьох правових приписах важко не лише пересічному громадянину, а й досвідченому юристу. Причиною цього є те, що сучасні акти законодавства характеризуються істотними дефектами у вигляді наявності норм, які регулюють не конкретні правовідносини, а носять декларативний характер, рясніють протиріччями, нечіткими формулюваннями, стилістичними погрішностями та іншими неточностями [2, с. 254]. Це стає також одним із факторів виникнення правового нігілізму, коли у свідомості громадян формується переконання про неважливість або необов'язковість законодавчих приписів, про допустимість їх безкарного порушення.

Якість сучасного законодавства України є предметом постійної критики науковців, практичних працівників, громадян, засобів масової інформації тощо. Неналежна якість законодавства, як правило, пов'язується з помилками, допущеними у процесі правотворчої діяльності, які мають як об'єктивний характер, що зумовлений динамізмом та багатоманітністю суспільних відносин, складністю власне правотворчої діяльності тощо, так і суб'єктивний характер, змістом якого є недотримання правил правотворчої техніки під час прийняття нормативно-правових актів, недосконалість системи інвентаризації нормативно-правових актів, нечіткість розмежування нормотворчої компетенції, поспішність у розгляді та прийнятті нормативно-правових актів і недотримання встановлених процедур їх прийняття, відсутність чіткого нормативного закріплення вимог правотворчої техніки, недостатній рівень правової культури і правосвідомості суспільства загалом та правотворця зокрема тощо.

В нашій державі на сьогоднішній день існує низка документів, що містять положення, які можуть бути використані для розробки проектів нормативно-правових актів, проте єдиний системний документ, який би встановлював вимоги щодо змісту, структури, особливостей формулювання правових норм та конструкцій у проектах нормативно-правових актів не залежно від суб'єкта, що готує такий проект, відсутній.

Стан наукового опрацювання проблем застосування юридичної техніки у сучасній юриспруденції і правовій науці в цілому характеризується поступовим відходом від методологічних підходів радянських часів і зумовлюється змінами підходів до природи прав і свобод людини і громадянина, європейськими правоінтеграційними процесами, у тому числі гармонізацією правової системи України із європейським правом. Тобто, відбувається поступове усвідомлення потреби здійснення змін у сфері юридичної техніки, хоча і підходи до цієї проблеми, які мали місце за радянських часів, великою мірою зберігаються і зараз.

Нині у вітчизняній літературі з'явилася певна кількість робіт, в яких висвітлюється питання юридичної техніки, проте значно менше уваги приділяється питанням правотворчої технології. Ще гірша ситуація з формалізацією цих положень. Так, у юридичній літературі неодноразово наголошувалося, що існує потреба у їх фіксації, наприклад, у Законі України «Про нормативно-правові акти» або Законі України «Про джерела права України». У цьому контексті слід зауважити, що підготовка останнього варіанта законопроекту «Про джерела права України» вже на часі, оскільки система вітчизняних регуляторів значно трансформувалася як за змістом, так і за формою,

зокрема, у ній з'явилася значна кількість нормативно-правових договорів, правові звичаї.

У Верховній Раді України не один рік знаходився на розгляді проект Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» [3] та «Про нормативно-правові акти» [4; 5], які так і не були прийняті. У законопроекті «Про закону і законодавчу діяльність» було викладено окремі мовні, логічні та процедурні вимоги законодавчої техніки. Зокрема, мовна вимога полягає в тому, що текст закону викладається українською мовою (ч. 3 ст. 28 проекту). Однією з важливих логічних вимог законодавчої техніки є структурна організація тексту законодавчого акта. Частина 1 ст. 28 визначає обов'язкові елементи структури закону: назва, поділ тексту на послідовні структурні частини, органічно пов'язані між собою (статті й, за потреби, глави, розділи), місце і дата прийняття Закону, його порядковий реєстраційний номер, підпис Президента України. Положення законопроекту про те, що у законі не повинно бути положень, що суперечать положенням законів вищої юридичної сили (ч. 2 ст. 28), та про те, що усі звичайні закони приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ч. 3 ст. 10), базуються на такому законі формальної логіки, як закон протиріччя. У законопроекті «Про закону і законодавчу діяльність» визначено також обов'язкові стадії законодавчого процесу (ст. 16).

Проект Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» пропонує встановити такі види законів України: Конституція України, закони про внесення змін до Конституції України (конституційні закони) та звичайні закони. Особливим різновидом звичайного закону є закон, прийнятий всеукраїнським референдумом. Відповідно, найвищу юридичну силу в системі законів в Україні має Конституція України. Конституційні закони мають юридичну силу, однакову з юридичною силою Конституції України. Закон, прийнятий всеукраїнським референдумом, має вищу юридичну силу щодо звичайного закону, прийнятого Верховною Радою України. Закон має вищу юридичну силу щодо будь-яких інших нормативно-правових актів.

Проект Закону України «Про нормативно-правові акти» від 21.01.2008 року та Пропозиції Президента України до Закону України «Про нормативно-правові акти» від 22 грудня 2009 року передбачали врегулювання вимог до юридичної техніки в НПА. Сутність наведеного Проекту полягає в тому, що Закон регулює суспільні відносини, пов'язані з розробленням НПА, їх прийняттям, набранням ними чинності, державною реєстрацією та обліком. Проект визначив систему, види, ієрархію НПА та встановив єдині вимоги до нормопроектувальної техніки для всіх суб'єктів нормотворення [4].

Відсутність Закону України про нормативно-правовий акт призводить до викривленого тлумачення норм права, що найбільш наочно виявляються у процесі застосування права. Закони пишуть не для юристів, а для звичайних людей, тому їх зміст повинен бути зрозумілий. Процес тлумачення відбувається переважно у свідомості людини у вигляді різних внутрішніх інтелектуально-вольових операцій (з'ясування вимог норм), які знаходять вираження зовні (роз'яснення) у вигляді інтерпретаційного акта, юридичної поради.

Отже, постало питання про можливість застосування нормативно-правових прецедентів. Мабуть, законодавцю слід готувати новий проект Закону «Про джерела права України». Однак не можна погодитися з тим, що цей Закон має містити всі без винятку правила застосування прийомів та засобів юридичної, зокрема правотворчої, техніки. Він повинен зафіксувати основні, тобто загальні,

положення про юридичну техніку та технологію у правотворенні. Проте конкретизовані правила мають бути відображені в положенні чи порядку, який містив би юридико-технічні та технологічні вимоги до правотворення та його результатів. Серед таких вимог доцільно виокремлювати змістовні та конкретні.

Питання узаконення вимог до юридичної техніки і технології в НПА допоможе вирішити міжнародний досвід. До прикладу, постановою Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД 13.05.1995 року прийнято рекомендаційний акт «Про нормативно-правові акти держав-учасниць СНД». Не без його впливу в республіці Туркменістан прийнято закон «Про нормативно-правові акти» (18.07.1996 року), у Республіці Киргизстан – (01.07.1996 року), у Республіці Казахстан – (24.03.1998 року) [6, с. 25].

Використання порівняльно-правового методу дає зрозуміти специфіку вимог до юридичної техніки як національного і водночас універсального явища. В Японії ще у 1898 році було прийняте «Загальне положення про закони», в Болгарії «Закон про нормативні акти» існує з 29.03.1973 року, а в Угорщині діє «Закон про правотворчість» з 1987 року, відповідні документи є в Австрії, ФРН і США. У 1976 році Декретом Державної Ради Румунії затверджено «Загальну методологію законодавчої техніки», де перелічено основні категорії нормативних актів. В окремих суб'єктах Російської Федерації (Якутії (Соха), Тверській області, Ставропольському краї) діють закони про правові акти [6, с. 26].

У 1991 р. Федеральним міністерством юстиції Німеччини були затверджені рекомендації щодо однакового оформлення законів і нормативних постанов. У рекомендаціях дано загальні правила з формулювання правових норм, правила складання первинних законів, законів про внесення змін та нормативних постанов [7].

У Польщі, Франції, Чехії, Угорщині, Болгарії діють техніко-юридичні правила, що містяться або в регламентах парламентів, або у спеціальних документах урядів і міністерств юстиції. Так, з 1973 р. Закон про нормативні акти діє в Болгарії (змінено в 1995 р.), у 1987 р. Закон про правотворчість прийнято в Угорщині, в 1991 р. Постановою Ради Міністрів Республіки Польща № 147 затверджено «Принципи законодавчої техніки» Польщі.

Подальший розвиток законодавчої техніки в Україні також зумовлений впливом європейських правоінтеграційних процесів. Застосування досвіду Європейського Союзу у сфері правотворчості, вивчення та запровадження до вітчизняної практики питань забезпечення якості європейського нормопроекування є необхідною умовою ефективної роботи з гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу.

Важливою тенденцією розвитку законодавчої техніки в Україні науковцями слушно визначається подальший розвиток комплексної, багатофункціональної комп'ютеризованої системи інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої діяльності [8, с. 3].

Отже, основними передумовами і напрямками удосконалення законодавчої техніки та забезпечення високого юридико-технічного рівня законодавчих актів України є: наукова розробка теорії законодавчої техніки; підготовка та видання монографій, посібників і підручників із законодавчої техніки; викладання навчальної дисципліни «Законодавча техніка» у вищих навчальних закладах юридичної освіти; нормативне і методичне закріплення прийомів, методів законодавчої техніки; вироблення науково-методичних рекомендацій з питань

законодавчої техніки; створення спеціалізованої структури для забезпечення удосконалення законодавчої техніки в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Терлецька І. Актуальні питання законодавчої техніки в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. С. 32-38.
2. Курбатов В. И. Современная юридическая техника: Аналитический обзор концепций: учебное пособие для вузов. Ростов н/Д: Феникс, 2001. 412 с.
3. Проект Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» від 18.12.2006 №2 2763 URL: <http://portal.rada.gov.ua>.
4. Проект Закону «Про нормативно-правові акти» від 01.12.2010 №2 7409 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123
5. Про нормативно-правові акти: Проект Закону України від 21.01.2008 р. №1343-1. URL: www.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF11B011.html.
6. Онищук І.І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки. *Юридична Україна*. 2011. № 6 (102). С.22–27.
7. Справочник по нормотворческой технике / Пер. с нем. 2-е изд., перераб. М.: БЕК, 2002. 296 с.
8. Швець М. Нова технологія законотворення. *Право України*. 2003. № 3. С. 3.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ, НАРОДЖЕНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Каріна Сергіївна Приподобна,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Дмитрівна Чернік, кандидат історичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Підставами виникнення прав та обов'язків батьків і дитини є походження дитини від них, тобто наявність кровного споріднення й реєстрація цього походження в порядку, встановленому законом. Однак походження дитини від батьків може бути не лише біологічним, а й соціальним.

У зв'язку із вдосконаленням інноваційних технологій, метод допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) не є уже новим і його застосування широковідоме у всьому світі. ДРТ мають важливе значення для подружжя, які не можуть самостійно народити дитину, у цьому питанні з боку держави, на законодавчому рівні закріплено права і обов'язки осіб, які є сторонами даних відносин, прописано процедуру встановлення батьківства та роз'яснено питання щодо реєстрації дитини в органах державної влади.

В Україні одним із перших нормативно-правових актів, у якому згадувалося про застосування ДРТ, був Закон СРСР «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів СРСР у питаннях, що стосуються жінок, сім'ї і дитинства» від 22 травня 1990 року, який доповнював ст. 17 «Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю» від 27 червня 1968 року частиною шостою: «Чоловік, який дав згоду на штучне запліднення своєї дружини з допомогою донора, записується батьком народженої нею дитини і не має права оспорювати зроблений запис» [6].

У 1992 році, із доповненням ст. 56 до Кодексу про шлюб та сім'ю України відбулося закріплення на законодавчому рівні сурогатного материнства в Україні. Так, ст. 56 Кодексу про шлюб та сім'ю України було доповнено частиною четвертою, яка містила такі положення: «Дружина, яка дала письмову згоду своєму чоловіку на запліднення та народження дитини іншою жінкою (донором), записується матір'ю цієї дитини і не має права оспорювати проведений запис» [8].

На сьогодні це питання у законодавстві врегульовано нормою ст. 123 Сімейного кодексу України [9] та ґрунтуються на принципі визнання, згідно з яким правового значення набуває не біологічний момент народження дитини, а соціальний намір особи визнати дитину своєю. При цьому визнання відбувається до народження дитини – в момент надання згоди на застосування тієї чи іншої ДРТ. Особа, яка завідомо знає, що народжена дитина не буде мати з нею генетичного зв'язку, тим не менше висловлює бажання встановити батьківські правовідносини з цією дитиною. Донори навпаки, незважаючи на набуття генетичного зв'язку з дитиною, не мають права вимагати встановлення правового зв'язку з ними, і генетична спорідненість не визнається законом достатньою підставою для цього [2, с. 159].

Застосування ДРТ здійснюється також відповідно до норм Цивільного кодексу України, згідно якого повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм ДРТ згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством (ч.7 ст. 281 ЦК), [10] Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [7], Основами законодавства України про охорону здоров'я [4].

У ст. 123 СК України закріплено порядок встановлення походження дитини, яка народилася у результаті трьох різновидів ДРТ: штучного запліднення, сурогатного материнства та імплантації ембріону.

У разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування ДРТ, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини (ч.1 ст. 123 СК України).

У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування ДРТ батьками дитини є подружжя (ч.2 ст. 123 СК України).

Подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування ДРТ (ч.3 ст. 123 СК України).

Реєстрація народження дитини, в тому числі і народженої за допомогою ДРТ провадиться державним органом реєстрації актів цивільного стану за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них.

Відповідно до Сімейного кодексу України якщо дитина народилася у подружжя, дружина записується матір'ю, а чоловік – батьком дитини.

Аналіз норм чинного сімейного законодавства України свідчить, що застосування ДРТ визначено лише для подружжя. Таким чином, особи, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, не входять до кола можливих суб'єктів правовідносин у цьому аспекті.

На думку А. П. Головащук, дана норма дискредитує осіб за сімейним статусом, а тому вона пропонує доповнити ст. 123 СК України частиною такого змісту: «Жінка і чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, але знаходяться у фактичних шлюбних відносинах: проживають однією сім'єю та пов'язані спільним побутом, визнаються і записуються батьками дитини, народженої в результаті застосування ДРТ, здійснених за їх письмової згоди. Такі особи можуть скористатися ДРТ за наявності у них медичних показань до проведення ДРТ» [1, с. 99-100].

Щодо визначення батьківських прав, при застосування ДРТ Ю.В. Коренга відзначас, що у зв'язку з розвитком медичних технологій пріоритетне значення надається генетичному зв'язку дитини або з батьками, або із сурогатною матір'ю, а не факту виношення та народження дитини [3].

Крім визначення походження дитини, важливим є питання, чи має право чоловік оспорювати своє батьківство у випадку використання ДРТ. Чинне українське законодавство такого не допускає. Так, відповідно до ч. 5 ст. 136 Сімейного кодексу України, «не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком, а також особа, яка дала згоду на застосування ДРТ відповідно до частини першої статті 123 СК України» [9].

Відмітимо, що реєстрація дитини генетичними батьками відбувається звичайним шляхом, а не через процедуру усиновлення. Тож подружжя, яке «замовило» дитину, отримує звичайне свідоцтво про народження. Крім того, законодавство України не вимагає засвідчувати відмову сурогатної матері від дитини в суді чи іншому державному органі.

Отже, в Україні встановлення батьківства відбувається за соціальним зв'язком батьків з дитиною. Науковці обґрунтовують це тим, що визначення батьківства відбувається вже під час того, як надається згода батьків на застосування ДРТ. Законодавством встановлюються умови, за яких визначення походження дитини від батьків при використанні ДРТ буде правомірним, зокрема, письмова згода чоловіка і дружини на застосування ДРТ та юридичний факт народження дитини, внаслідок застосування таких технологій. При зачатті подружжям ембріона згода обох членів сім'ї уже наявна, а тому вони автоматично записуються батьками дитини, а відносини між сурогатною матір'ю та подружжям закріплені договором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головащук А. П. Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій. Дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2017. 258 с.
2. Дутко А. О. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі* : зб. наук. ст. за матеріалами ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. 189 с.

3. Коренга Ю. В. Аналіз основних понять сурогатного материнства. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 2 (15). URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-2/12kyvpsm.pdf>.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 лист. 1992 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 10.04.2020).
5. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 18 жовт. 2000 р. № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00> (дата звернення: 10.04.2020).
6. Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів СРСР у питаннях, що стосуються жінок, сім'ї і дитинства : Закон СРСР від 22 трав. 1990 р. № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1501400-90> (дата звернення: 10.04.2020).
7. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ МОЗ України від 09.09.2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13> (дата звернення: 10.04.2020).
8. Про шлюб та сім'ю : Кодекс України від 20 черв. 1969 р. № 2006-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07> (дата звернення: 10.04.2020).
9. Сімейний кодекс України : Кодекс від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 10.04.2020).
10. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січ. 2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.04.2020).

ДО ПИТАННЯ ГЕНДЕРНИХ КВОТ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Наталія Володимирівна Пухальська,

*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Мілова Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Гендерна рівність означає наявність рівних умов для жінок і чоловіків у реалізації всіх прав людини та можливостей участі в політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, а також рівного користування його результатами. У той же час, досягнення гендерної рівності необхідне для нормального функціонування соціальної, економічної, культурної та політичної систем суспільства і держави.

Гендерна концепція суспільного розвитку й соціальних перетворень, спрямованих на суспільний прогрес, передбачає суспільний і державний погляди на життя обох статей як рівних, збалансованість можливостей їх розвитку, долання всіх форм історичної несправедливості щодо ставлення до них і оцінки результатів їхньої діяльності, забезпечення умов для саморозвитку й

самовираження жінки й чоловіка як рівних у правах, свободах, обов'язках та відповідальності [1, с. 292].

Одним із принципів досягнення гендерної рівноваги в українському суспільстві є забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків у громадсько-політичній сфері шляхом введення гендерних квот.

Гендерні квоти являють собою спосіб забезпечення представництва жінок у владних структурах, відповідно до якого правовим чином відводиться певна частина депутатських місць у парламенті для обрання жінок депутатами. А саме «критична маса» представництва жінок у парламенті – визнаний світовою практикою рівень співвідношення (не менше 30 % жінок у складі партійних та державних структур) [2, с. 246].

Гендерні квоти взагалі можуть встановлюватися для обох статей. Але оскільки частка чоловіків у різних органах управління перевищує 90 %, то позитивна дискримінація використовується переважно для встановлення жіночих прав.

Гендерні квоти передбачають збільшення жіночого представництва на виборних посадах. Головною метою гендерного квотування є подолання історичної несправедливості: ізоляції жінки від участі в політичному житті; залучення жінок до прийняття політичних рішень; гарантування участі жінок у представницьких органах влади. Гендерні квоти не тожонні жіночим, що їх практикували за радянських часів. Гендерна рівновага в демократичному суспільстві має бути предметом турботи всіх виборців, політичних і державних структур, громадськості.

Введення гендерних квот – явище тимчасове, засіб забезпечення рівних можливостей. Вони спрямовані на виправлення гендерних перекосів у владі. З розвитком гендерної культури жінок і чоловіків, з утвердженням їхніх рівних прав і можливостей у різних життєвих сферах потреба в гендерних квотах об'єктивно відпаде не тільки де-юре, а й де-факто. В сучасних умовах гендерні квоти – це вид позитивної дискримінації. Під позитивною дискримінацією мається на увазі встановлена державою система пільг, заохочень, заборон і компенсацій, спрямованих на підвищення соціального статусу жінок [2, с. 247].

Історично, найбільша частка жінок у складі Верховної Ради УРСР сягала 30% (у 1985 році 157 жінок було обрано до Верховної Ради УРСР) [3], унаслідок запровадження Комуністичною партією СРСР неофіційної квоти на участь жінок у виборних органах [4, с. 255]. Унаслідок перших багатопартійних виборів, 1990 року кількість жінок в парламенті значно зменшилася. Якщо простежити тенденції останніх років, ситуація з представленням жінок в політиці змінювалася на краще дуже повільно (2002 рік – 28 (6,2%) жінок народних депутатів, 2006 – 42 (9,3%), 2007 – 42 (9,3%), 2012 – 46 (10,2%), 2014 – 56 (12,4%), 2019 – 87 (20,5%) [5].

Чинне законодавство України з 2013 року закріпило добровільну 30-відсоткову гендерну квоту для політичних партій. Так, згідно до п. 10 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про політичні партії в Україні» Статут політичної партії має містити такі відомості про розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі, кандидатів у депутати місцевих рад в багатомандатних виборчих округах і має становити не менше 30 % загальної кількості кандидатів у виборчому списку [6].

Крім того, у разі дотримання такої квоти за результатами виборів партії отримують додатково 10 % щорічного обсягу державного фінансування (п. 1 ч. 1 ст. 17-5 Закону України «Про політичні партії в Україні»).

Під час парламентських виборів 2014 року дотрималася гендерної квоти лише партія «Об'єднання «Самопоміч», оскільки з 32 обраних депутатів партії було 11 жінок (34 %) [5].

Для добровільних партійних квот важливе усвідомлення на рівні партій цінності гендерної рівності і значення залучення жінок на рівень саме ухвалення рішень. Добровільні партійні квоти діють більше як у половині країн-членів ЄС, це Австрія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція [7].

Новий Виборчий кодекс України, прийнятий 19 грудня 2019 року, який набув чинності 1 січня 2020 року запровадив на виборах народних депутатів України пропорційну виборчу систему з відкритими регіональними списками. Згідно ч. 12 ст. 154 Виборчого кодексу України, під час формування загальнодержавного та регіональних виборчих списків партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі) [8].

Зауважимо, що відповідальності за порушення такої вимоги законодавством не встановлено. Крім того, із запровадженням відкритих регіональних списків, коли виборець може обирати конкретного кандидата і не погоджуватися з списком запропонованим партією збереження гендерного балансу у парламенті видається менш передбачуваним.

Станом на 1 листопада 2018 року Україна посідала 146-те місце у світі серед майже 200 країн за відсотком жінок у парламенті [9], маючи лише 12% жінок у Верховній Раді України. У 2019 році цей відсоток збільшився до 20,5, що демонструє помітне покращення гендерної ситуації в законодавчому органі. При цьому збереження 30% гендерної квоти для політичних партій та запровадження обов'язкового квотування у загальнодержавному та регіональних виборчих списках може позитивно вплинути на тенденцію збільшення кількості представників жіночої статі у політиці взагалі, та парламенті зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бублик П.Н. Ідентичність як фактор політичної системи. *Людина і політика*. 2004. № 2. С. 62-67.
2. Основи теорії гендеру: навч. посібник. Київ: К.І.С., 2004. 536 с.
3. Омелян І. Гендер у політиці – історія боротьби за політичні права жінок. URL: <http://gender.at.ua/news/2010-03-04-294> (дата звернення: 25.03.2020).
4. Права людини в Україні – 2004. Доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Харків: Фоліо, 2005. URL: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1117296126.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).
5. Сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list (дата звернення: 30.03.2020).
6. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> (дата звернення: 30.03.2020).

7. Марценюк Т. Міжнародний досвід запровадження гендерних квот та українські реалії. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html> (дата звернення: 30.03.2020).

8. Виборчий кодекс України від 19.12. 2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 30.03.2020).

9. Станом на 1 листопада 2018 року. Узято 9 січня 2019 року з бази даних: Women in National Parliaments. Inter-Parliamentary Union. URL: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (дата звернення: 31.03.2020).

ГЕНЕЗА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ПІРАТСТВОМ НА МОРІ

Дмитро Олександрович Сайко,

студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету історії та права

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Іванівна Поляруш, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

У глобалізованих міждержавних відносинах все більш небезпечним видом злочинів міжнародного характеру стає морське піратство або морський тероризм, масштаби якого набули загрозливо широкого поширення. Цей різновид злочинів міжнародного характеру, як і інші злочини проти миру і безпеки, роблять існування світової спільноти дедалі небезпечнішим і тривожним в силу факту їх зростаючої кількості. Відповідно зазначені процеси відображаються як в сучасній міжнародно-правовій доктрині, так і в доктрині міжнародного кримінального права. Актуальним залишається і питання про зусилля держав поставити більш ефективні правові бар'єри перед піратськими угрупованнями, які здійснюють ці протиправні, злочинні діяння.

Насамперед, варто зазначити, що правове регулювання боротьби з піратами здавна встановлювалося звичаєвим міжнародним правом. Звичаєве міжнародне право є результатом загальної та послідовної практики держав з подальшим закріпленням визначених юридичних зобов'язань.

Історично піратство було визнано злочином проти закону націй (jus gentium). У Стародавньому Римі Цицерон, розмірковуючи про піратство, висловлював ідею, що «pirata non est ex perdullium numero definitus, sed communis hostis omnium» (піратство не є злочином, спрямованим проти певної кількості осіб, а скоріше агресія проти громади в цілому). Правило «pirata est hostis generis humani» («піратство є загальним ворогом усього людства»), породжене цим аргументом [1, с. 48]. Згідно з давнім правилом звичаєвого міжнародного права, будь-яка держава може захоплювати піратські кораблі у відкритому морі, незалежно від їхнього прапора, і може переслідувати піратів незалежно від їх національності [2, с. 433].

Відтак, морське піратство традиційно вважається міжнародним злочином, оскільки воно порушує право на вільний проїзд людей та перевезення товарів, у тому числі свободу ловити рибу у відкритому морі, так званий *mare liberum* - право, спочатку висловлене Уго Гротіусом у 1609 році і нині викристалізоване у звичайному міжнародному праві.

Одним з перших в сучасному міжнародному морському праві документів, в якому містяться положення і норми, що регулюють боротьбу з морським піратством є Женевська конвенція про відкрите море 1958 року [8]. Свій подальший розвиток і закріплення вони отримали в Міжнародній морській конвенції ООН 1982 року [4]. Так, у статті 105 цього міжнародного документу визначено, що «у відкритому морі або в будь-якому іншому місці поза юрисдикцією якої б то не було держави будь-яка держава може захопити піратське судно або судно, захоплене у результаті піратських дій і знаходиться у владі піратів, заарештувати осіб і захопити майно, що знаходяться на ньому».

Норми діючого міжнародного законодавства у сфері морського піратства містяться в положеннях Конвенції Організації Об'єднаних Націй про морське право 1982 р. [4]. Однак, цей договірний режим був не першою спробою прийняття положень щодо піратства.

Ще в 1924 році, в епоху Ліги Націй, була зроблена спроба укласти міжнародну угоду з цього питання. Проте, на той час проблематика піратства не набула достатньої актуальності та відмічалася малоімовірність досягнення взаємної домовленості міжнародної спільноти.

Так, Асамблея Ліги Націй під час першого засідання 22 вересня 1924 року, діючи за пропозицією шведської делегації, одностайно прийняла резолюцію, яка зобов'язала Раду Ліги створити комітет експертів, що складається з представників тогочасних цивілізацій та основних правових систем світу. Діяльність цього комітету, зокрема, полягала у створенні попереднього реєстру предметів міжнародного права, кодифікація яких шляхом міжнародної угоди була б найбільш бажаною і реалізованою на той час. Відповідно, цей комітет експертів був призначений Радою Ліги Націй на 32-й сесії в Римі в грудні 1924 р.

Після другого засідання в Женеві у січні 1926 року Комітет направив зазначений попередній реєстр предметів міжнародно-правового регулювання, що мали бути нормативно зафіксованими. Такими сферами стали наступні: громадянство, територіальні води, дипломатичні привілеї та імунітети відповідальність держав за травми, заподіяні на їх території особі або майну іноземців, порядок проведення міжнародних конференцій та порядок укладення та складання договорів, піратство та експлуатація морських продуктів [3].

Морське піратство, тобто насильницький розбій, характеризується, головним чином, як дезорганізація міждержавної торгівлі, яке не тільки завдає матеріальної (майнової) шкоди власникам вантажів, що перевозяться (товарів), а й, як правило, призводить до загибелі чималої кількості людей. Що стосується дій військово-морських сил держав, особливо в період збройних конфліктів, то вони не можуть розглядатися в якості актів морського піратства. Такі дії розцінюються міжнародною спільнотою як акти агресії з усіма міжнародно-правовими наслідками, за які передбачено юридичну відповідальність.

У 1988 р в Римі був прийнятий інший важливий документ - Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, учасниками якої є більше 70 держав, у тому числі й Україна [7]. Характерно, що в основі багатьох статей даної Конвенції лежать відповідні

положення Гаазької конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 р. [5] і Монреальської конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р. [6].

Що стосується змісту статті 1 Римської конвенції 1988 року, то її положення поширюються на морські судна, включаючи судна з так званими динамічними принципами підтримки, підводні апарати або інші будь-які плавучі засоби. Конвенція застосовується в тих випадках, коли судно здійснює плавання в воді, через води або з вод, розташованих за зовнішньою межею територіального моря або за боковими межами територіального моря з суміжними державами. Відповідно до статті 3, будь-яка особа вчиняє злочин, якщо вона незаконно і навмисно робить такі дії: захоплює судно або здійснює контроль за ним силою чи загрозою сили або шляхом будь-якої форми залякування, здійснює акт насильства проти особи на борту судна, якщо цей акт може загрожувати безпечному плаванню даного судна, поміщає/або здійснює дії з метою розміщення на борт судна будь-яким способом пристрій чи речовину, яка може зруйнувати це судно, завдати йому або вантажу пошкодження, яке загрожує чи що може загрожувати безпечному плаванню даного судна, руйнує морське навігаційне обладнання чи завдає йому серйозні пошкодження або створює серйозні перешкоди його експлуатації, якщо будь-який такий акт може загрожувати безпечному плаванню судна, повідомляє завідомо неправдиві відомості, створюючи тим самим загрозу безпечному плаванню судна, завдає поранення будь-якій особі або вбиває його в зв'язку з вчиненням будь-якого із злочинів, зазначених у попередніх підпунктах [7].

Таким чином, правильне розуміння сутності морського піратства неможливо без знання історичних витоків та аналізу існуючої міжнародно-правової бази, а також підходів до глумачення піратства як міжнародного злочину. Саме тому, проведене дослідження є відображенням нормативно-правових актів, що регулюють міжнародний режим боротьби з піратством та власне модифікацій поняття піратства. Разом з тим, вивчення історичного аспекту становлення правового регулювання піратства свідчить, що дана проблематика є малодослідженою як у міжнародному, так і у національному контексті. Піратство є явищем, яке має глобальний характер, а тому історико-теоретичні витoki даного явища мають неабияке значення і потребують його подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Anderson James. A Sea of Change Reforming the International Regime to Prevent, Suppress and Prosecute Sea Piracy. *JML&C*. 2013. Vol. 44. №1. pp. 47-68.
2. Pellegrino Francesca. Historical and Legal Aspects of Piracy and Armed Robbery Against Shipping. *JML&C*. 2012. Vol. 43. №3. pp. 429-446.
3. Zbigniew B. Rudnicki. Attempts to Codify the International Law of Piracy within the Framework of the League of Nations. *Polish Review of International and European Law*. 2012. Vol. 1. Issue 1-2. URL: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/priel/article/download/1154/1829>.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права: Міжнародний документ від 10.12.1982. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
5. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден: Міжнародний документ від 16.12.1970. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167.

6. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації: Міжнародний документ від 23.09.1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_165.

7. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства: Міжнародний документ від 10.03.1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220.

8. Конвенція про відкрите море: Міжнародний документ від 29.04.1958. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_180.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СПАЛЕННЯ СУХОГО ЛИСТЯ В УКРАЇНІ

Андрій Геннадійович Смірнов,

*студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Корнійченко Анастасія Олександрівна, асистент кафедри
державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

На сьогоднішній день питання про відповідальність за забруднення довкілля та атмосферного повітря шляхом спалення рослинності або її залишків дуже актуальна для нашої країни оскільки впливає на зміну клімату та знищення родючих земель, що зумовлює причину для розробки і внесення змін до сучасного законодавства про відповідальність осіб. Сьогодні громадяни об'єднуються в спільноти для того, щоб забезпечувати свої права та свободи, зокрема право на чисте навколишнє природне середовище. Під час таких спалення рослинності відбувається загроза винищення тварин, рослин та інших організмів, які охороняються національним законодавством. Це зумовлює негативні наслідки для екосистеми в природі, що призводить до зменшення родючих чорноземів, кінцевим наслідком цього є зменшення врожаю. Тому на сьогоднішній день є актуальним питання про відповідальність осіб, які спалюють сухе листя, забруднюють клімат нашої держави та стають причиною для багатьох захворювань у дітей і дорослих через шкідливі залишки рослин в повітрі, що потрапляють в легені людини.

Відповідно до ст. 50 Конституції України, кожній людині гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1].

Шкода від спалювання листя та сухої трави є значною. При згорянні однієї тони рослинних залишків у повітря вивільнюється біля 9 кг мікрочастинок диму. До їх складу входять пил, окиси азоту, чадний газ, важкі метали і низка канцерогенних сполук. У тліючому без доступу кисню листі виділяється бензопірен, що здатен викликати у людини ракові захворювання. Окрім того, з димом у повітря вивільняються діоксини – одні з найотруйніших для людини

речовин. На присадібних ділянках рослини нерідко окроплюють пестицидами, які також вивільняються у повітря при згорянні листя чи трави. Найбільше пестицидів містить бадиля картоплі, яке ми так рясно окроплюємо від колорадського жука [3].

Відповідно до Закону України «Про Правила утримання жилих будинків та прибудинкових територій», спалювання всіх видів відходів на території домоволодінь і в сміттєзбірниках забороняється; прибудинкова територія повинна постійно утримуватися в чистоті, систематично очищатися від сміття, тари, опалого листя [6].

Додаткова проблема полягає в тому, що з листям, як правило, горить і безліч різноманітного сміття, що суттєво посилює забруднення атмосфери. При згорянні, скажемо, поліетиленового пакету, в повітря вивільняється до 70 різноманітних хімічних сполук, більшість з яких отруйні для людини. Саме вони, як правило, стають причиною першіння в горлі, кашлю. Щільний чорний дим від тління пластикового сміття містить канцерогенні поліциклічні вуглеводні. При горінні гуми, окрім згаданого, утворюються канцерогенна сажа, що сприяє респіраторним захворюванням. Постійно подразнений димом епітелій слизової оболонки дихальних шляхів не здатен протистояти мікробам. Особливо погано тим, хто страждає на бронхіти, бронхіальну астму, риніти чи тонзиліти [3]. Вдихання диму від спалювання опалого листя та залишків рослинності завдає негативних наслідків здоров'ю людини. Листя дерев і будь-яка рослинність – це своєрідний природний фільтр, який очищає повітря та накопичує в собі різні шкідливі речовини [5].

В ст. 16 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» чітко встановлюється регулювання шкідливих впливів на атмосферне повітря при відсутності нормативів шкідливі впливи на атмосферне повітря, для яких не встановлено відповідних нормативів екологічної безпеки, забороняються. У виняткових випадках такі впливи допускаються тимчасово лише з дозволу Міністерства енергетики та захисту довкілля України та Міністерства охорони здоров'я України за умови, що за цей період буде встановлено відповідний норматив та вжито необхідних заходів щодо охорони атмосферного повітря. І ст. 22 цього Закону зазначається про не допускання спалювання зазначених відходів на території підприємств, установ, організацій і населених пунктів, за винятком випадків, коли це здійснюється з використанням спеціальних установок при додержанні вимог щодо охорони атмосферного повітря [4].

Альтернативою від спалення листя є використання методів, які застосовують в Європі – листя везуть на спеціалізовані заводи, де за допомогою стиснення опале листя перетворюється на брикети для отримання газу, які цілком придатні для спалювання в камінах. У деяких країнах зібране листя просто утилізують на полігонах твердих побутових відходів, переорюючи листя з ґрунтом, або спалюють на сміттєспалювальних заводах, обладнаних комплексною системою очищення диму. Альтернативою спалювання листя є його компостування, що безпечно та не шкодить здоров'ю людей та довкіллю.

Окрім безпосередньої загрози людському здоров'ю, спалювання листя і сухої трави призводить до таких загроз:

1. В сухому листі згорають зимуючі комахи, такі як сонечка. Їх здобич – попелиці, лишаються зимувати на стадії яйця на гілках. Спалюючи листя восени ми створюємо умови для розвитку попелиць навесні;

2. Спалювання листя призводить до руйнації ґрунтового покриву, адже безпосередньо вигорають рослинні залишки, гинуть ґрунтоутворювачі мікроорганізми. Крім того, вони гинуть і від утворюваних при горінні важких металів;

3. За нормальних умов, коли листя перегниває, необхідні для розвитку рослин речовини повертаються в ґрунт. Дуже поганим добривом і, таким чином, спалювання листя щороку призводить до все більшого збіднення ґрунту;

4. На природних ділянках і газонах вогонь знищує насіння і коріння трав'янистих рослин частини їх коріння;

5. Знищення природної листяної підстилки призводить до збільшення у 2-4 рази промерзання ґрунту;

6. При спалюванні трави на присадибних ділянках або стерні на фермерських полях виникає загроза перекидання вогню на природні ділянки, що веде, у свою чергу до порушення законодавства і знищення диких рослин та тварин;

7. Аналогічним чином, існує загроза лісових пожеж і загоряння житлових будинків;

8. Якщо ведеться спалювання стерні на полях, через які проходять високовольтні лінії електропередач, постає нова загроза. Густий дим є напівпровідником і за певних умов здатний стати причиною короткого замикання;

9. Дим від вогнищ, в туманні дні може утворювати смог і на довго зависати у повітрі. В цьому випадку погіршується видимість на дорогах, що призводить до збільшення частоти ДТП, аварій;

10. Задимлені населені пункти використовують для освітлення значно більше електроенергії [3].

У зв'язку з цим, згідно зі ст. 77-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачено адміністративну відповідальність за самовільне випалювання рослинності або її залишків: випалювання стерні, луків, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого дозволу, а так само нежиття особою, яка одержала дозвіл на випалювання зазначеної рослинності або її залишків та опалого листя, заходів щодо своєчасного їх гасіння – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Штраф для громадян становлять 340 – 1360 грн., а для посадових осіб підприємств – 850 – 1700 грн. Ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2].

На нашу думку, ці заходи є недостатніми, тому пропонуємо більш суворішу відповідальність, як приклад запровадити кримінальну відповідальність до 1 року позбавлення волі або збільшити розмір штрафу до тисячі (1 000) неоподаткованих мінімумів, або виправні роботи за цей тяжкий злочин проти довкілля та суспільства. Тому, що особа усвідомлено спричиняє шкоду

навколишньому природного середовищу і відповідно до цього посягає на права і свободи кожної особи, які захищаються Конституцією України.

Отже, у результаті проведеного дослідження ми можемо запропонувати наступне: забезпечити органами місцевого самоврядування вивезення органічних відходів; підвищити екологічну свідомість громадян шляхом використання засобів масової інформації; компостувати органічні відходи та перетворення їх на цінне органічне добриво; збільшити штрафи за самовільне спалювання рослинності або її решток у 100 разів; посилити контроль з боку органів виконавчої влади за дотриманням вимог природоохоронного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Поточна редакція від 21.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.10.19).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення Редакція від 20.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 28.10.19).

3. Про заборону спалювання листя. *Громада gov.ua*: веб-сайт. URL: <http://www.gromada.gov.ua/2018/10/12/pro-zaboronu-spalyvannya-lysty/> (дата звернення: 28.10.19).

4. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.92 № 2708-ХІІ поточна редакція від 18.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (дата звернення: 28.10.19).

5. Спалювання опалого листя та трави – небезпечно! *Хмельницька обласна державна адміністрація*. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=64011> (дата звернення: 28.10.19).

6. Правила утримання жилих будинків та прибудинкових територій: Закон України від 19.08.2002 № 723. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-05> (дата звернення: 28.10.19).

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРОКУРОРОМ ТА СЛІДЧИМ СУДДЕЮ

Дмитро Вікторович Саласенко,

студент другого (магістерського) рівня вищої освіти

факультету історії та права

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Євген Юрійович Соболев, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Успішне розкриття кримінальних правопорушень при розслідуванні слідчим злочинів пов'язується з характером та якістю взаємодії слідчих та інших суб'єктів розслідування. Таку позицію варто пояснити тим, що надпотужний ефект у боротьбі зі злочинністю має правильно організована взаємодія слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. Невипадково, цілим рядом

науковців та практиків-криміналістів досліджувалися всі можливі форми та види взаємодії осіб, які сприяють розслідуванню злочинів, задля забезпечення найбільш оптимального розподілу обов'язків між органами, які здійснюють боротьбу зі злочинністю та сприяють зниженню показників злочинності.

Однак сказати, що існуючі системи взаємодії абсолютно досконалі, ми не можемо, тому що, як показує практика, існує багато недоліків і невирішених питань.

Сучасні умови вимагають розробки нових підходів щодо можливої взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження, принципів і форм її здійснення, рекомендацій, що сприяють підвищенню ефективності такої взаємодії.

Кримінальний кодекс України суттєво змінив порядок розслідування злочинів, виявлення винного та доведення його вини. Здійснення повноважень прокуратури, слідства, суддів та слідчих суддів у кримінальних справах залежить від того, як вони будуть здійснюватися (окремо або у формі взаємодії).

Питання, яке стосується слідчого та взаємодії з прокурором, що та слідчим суддею на досудовому етапі, охоплює всі важливі риси такої спільної діяльності органів прокуратури та слідчого судді. Специфіка співпраці прокурора та слідчого визначається їх процесуальним статусом та основним завданням діяльності під час слідчого процесу.

Перш за все, слід зазначити, що згідно з КПК України, слідчим суддею офіційно призначається процесуальна особа, яка несе відповідальність за здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [1].

Слідчий, згідно з пунктом 18 частини 1 статті 3 КПК України, визначається як службова особа відповідних державних органів, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Що ж до прокурора, то у пункті 15 частини 1 цієї ж статті КПК України зазначається, що під цим терміном розуміються службові особи, перелічені в законі, які діють в межах повноважень, визначених цим Кодексом. Функція прокурора на стадії досудового розслідування суттєво змінилася і нині визначається як нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що є однією з найбільш значних новел чинного КПК України. Повноваження прокурора, якими його наділено для виконання зазначеної функції, визначено у статті 36 КПК України. На наш погляд, вони є надзвичайно широкими та такими, що явно перевищують завдання, що стоять перед прокурором при здійсненні ним прокурорського нагляду. Тим самим фактично зведено нанівець саме поняття процесуальної самостійності та незалежності слідчого, який зобов'язаний виконувати передбачені пунктом 5 частини 2 статті 40 КПК України повноваження щодо погодження з прокурором суттєвої частини передбачених цим Кодексом процесуальних дій [2].

Необхідною умовою існування якісної взаємодії слідчого, та слідчого судді у кримінальних справах є наявність у кожного з них окремих повноважень, визначених в КПК України.

Актуальність концепції взаємодії у кримінальному провадженні залежить від особливого статусу прокурора у процесі. Якщо мова йде про моніторинг у формі процесуального керівництва, прокурор повинен не лише визначити обсяг

доказів, які мають бути отримані в ході попереднього слідчого процесу, а й забезпечити законність збору доказів. У цьому контексті необхідно враховувати суть прокуратури у формі процесуального керівництва.

Відповідно до ст. 36 КПК України прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора [1].

Здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, прокурор уповноважений [1]:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;

2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а за необхідності – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України;

5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

6) призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;

7) скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;

8) ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування;

9) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;

10) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

11) повідомляти особі про підозру;

12) пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, у порядку, передбаченому КПК України та законом;

13) затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання.

Слідчий зобов'язаний виконувати вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних інструкцій та вказівок прокурора, передбачених КПК України, тягне за собою дисциплінарну та кримінальну відповідальність.

Прокурор не повинен виконувати функції слідчого, а лише контролювати розслідування кримінальних проваджень у формі процесуальних вказівок. Це означає, що прокурор або визнає, і погоджується з правовими документами слідчого, або не визнає і не відхиляє прохання слідчого, визначає обсяг доказів, достатній для повідомлення особи про підозру, і визначає продовження розслідування. Слідчий у свою чергу здійснює вибір тактичних методів розслідування злочинів і погоджує їх з прокурором [2].

Слідчий за погодженням із прокурором, а у відповідних випадках – винятково прокурор залежно від процесуальної необхідності можуть звертатися до слідчого судді, зокрема, із такими клопотаннями [2]:

- клопотання прокурора про усунення (обмеження) від участі в кримінальному провадженні законного представника та призначення іншого законного представника;
- клопотання слідчого про проведення обшуку;
- клопотання слідчого про надання дозволу на знищення речових доказів;
- клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії;
- клопотання слідчого про здійснення приводу;
- клопотання слідчого про накладення грошового стягнення за невиконання процесуального обов'язку;
- клопотання слідчого про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- клопотання слідчого про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- клопотання слідчого про відсторонення від посади;
- клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей і документів;
- клопотання слідчого про арешт майна;
- клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання;
- клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки;
- клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту;
- клопотання слідчого про продовження строку тримання особи під домашнім арештом;
- клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді застави;
- клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави;
- клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- клопотання прокурора про продовження строку тримання під вартою;
- клопотання прокурора про зміну запобіжного заходу;

– клопотання слідчого про направлення особи до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи.

Слідчий суддя не є учасником кримінальних справ і не заслуховує справи по суті. Його головним і основним завданням є забезпечення встановлених законом прав та свободи громадян при проведенні слідчих дій або застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Прокурор повинен обґрунтувати перед слідчим суддею необхідність та наявність законних підстав для проведення слідчих дій чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження, нормативну базу, на основі якої ним було прийнято рішення, наявність допустимих ризиків, які можуть настати при відхиленні клопотання слідчого і прокурора про надання дозволу на проведення зазначених дій чи застосування цих заходів [2].

Процесуальний статус слідчого судді не визначається окремою статтею КПК України, що стосується його прав та обов'язків. Про це йдеться у кожній конкретній статті КПК України. Постанови слідчого судді можуть бути оскаржені у порядку, визначеному статтею 309 КПК України.

Сам слідчий суддя у порядку, визначеному ст. 303 КПК України розглядає скарги інших сторін кримінального провадження на дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, які можуть бути оскаржені в ході розслідування.

Особливості взаємодії слідчого, прокурора та слідчого судді у кримінальному провадженні проявляються і в застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування.

У ст. 131 КПК України передбачено, що до заходів забезпечення кримінального провадження належать [1]:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи.

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків виклику слідчим, прокурором, тимчасового вилучення майна та затримання особи [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.02.2020).

2. Галаган В. І., Канфуй І.В. Взаємодія слідчого, прокурора та слідчого судді під час вирішення питання проведення обшуку за КПК України *Криміналістика і судовая експертиза*. 2015. Вып. 60. С. 161-171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2015_60_21.

3. Гришин Ю.А. К вопросу о принципе процессуальной самостоятельности и ответственности следователя. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 1998. №3.

4. Душейко Г.О. Організаційно-тактичні основи реалізації оперативно-розшукової інформації в стадії порушення кримінальної справи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук. Х., 2001. 19 с.

5. Зайцев О.В. Правовий статус слідчого за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України 1960 року: порівняльна характеристика. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №5. С. 331-334.

6. Кубарев І.В. Поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів. *Наук. вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ*. 2010. № 2. С. 181–185.

7. Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2007. С. 15-19.

8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: посібник для студентів по спеціальності «правознавство». (2-ге вид.) Київ. Б.В. 1994. 345 с.

9. Сандуляк І.О. Додаткове розслідування: задача с двома невідомими. *Вісник НУВС України*. 2001. Вип. 16, С.42-43.

10. Чепурний О.О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2005. 16 с.

ВІЙСЬКО ГЕТЬМАНЩИНИ ЗА УКРАЇНО-МОСКОВСЬКИМИ СТАТТЯМИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дмитро Віталійович Ткаченко,

студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультету історії та права

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Ірина Анатоліївна Козир, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Україно-московські договірні статті другої половини XVII століття були важливими нормативно-правовими документами, які врегульовували різноманітні аспекти життя українського суспільства. Важливе місце в даних статтях належало питанням війська та прав військових, адже в ті часи, коли українська держава виборювала право на існування, військо було особливо затребуваним. З огляду на таку важливість збройних сил на другу половину XVII століття, є сенс більш докладно розглянути особливості правового регулювання становища військових за україно-московськими статтями.

Питання історико-правового аналізу військових інституцій розглядалися науковцями у контексті дослідження історії Гетьманщини. Зокрема важливих організаційно-правових аспектів військового будівництва у козацькій державі торкалися у своїх роботах О. Апанович, І. Бойко, М. Брайчевський, М. Петровський, В. Смолій, Т. Чухліб, Т. Таїрова-Яковлева, А. Яковлів та ін.

Мета дослідження – з'ясувати особливості правової регламентації питань, пов'язаних з військом Гетьманщини за україно-московськими статтями.

Уже у Березневих статтях 1654 року фіксувались правові засади військового співробітництва між Гетьманщиною та Московією. Остання мала надати допомогу гетьману Б. Хмельницькому та вислати свої війська під Смоленськ. Найманого царського війська на кордонах України з Польщею мало б бути біля 3000 осіб, а за волею царя могло б бути й більше. У разі нападів кримських татар на Україну, українські та московські війська мали дати спільну відсіч. Зазначалося, що в Кодаці, фортеці на кордоні з Кримським Ханством, гетьман утримував гарнізон з 400 осіб. Цар мав виділити забезпечення для цього гарнізону у вигляді харчів та запасів пороху. Те ж саме стосувалося й козаків, які знаходилися на Запорозькій Січі. Козацький реєстр встановлювався чисельністю в 60 000. За своєю суттю це була професійна та постійна армія. Війська України також повинні були надавати військову підтримку московським збройним силам, тому Україна брала участь у воєнних кампаніях царя. Гетьман Богдан Хмельницький зобов'язувався впорядкувати реєстр козаків і негайно вислати його на підпис цареві [1, с. 10].

Відповідно до положень Переяславських статей 1659 року гетьман був зобов'язаний вислати на службу до московського царя декілька полків. У цьому вбачається одне з обмежень для української сторони, адже нічого подібного не згадувалося в попередніх, Березневих статтях 1654 року. Козаки залучалися для охорони російських кордонів, насамперед південних. Московські війська з воеводами розміщувалися в наступних українських містах: Переяслав, Ніжин, Чернігів, Брацлав та Умань. Вони утримувалися за рахунок місцевого українського населення. Українські залоги були зобов'язані залишити території в Білорусії, захоплені внаслідок війни проти Речі Посполитої. Фіксувалося, що керівні посади в українському війську повинні були обіймати лише православні християни, оскільки через іноземців чиниться смута. Новохрещеним іноземцям також заборонялося вступати на начальницькі пости у війську. Новообрані полковники повинні були принести присягу на вірне підданство та вічну службу цареві. Також московські знамено та гармати, одна верхова гармата, захоплені українцями під час україно-московської війни 1658–1659 років за гетьманування Івана Виговського, підлягали поверненню московитам. Як видно з цих положень, очевидно, що московський уряд вирішив скористатися недосвідченістю нового українського гетьмана – Юрія Хмельницького, підписавши з ним договірні статті, які багато в чому не відповідали інтересам України [2, с. 271].

Батуринські статті 1663 року знову визначали утримання московських військ в Україні за рахунок місцевого українського населення. Воеводам належало мати по одному млину з двома колесами; головам спільно з полковниками – п'ятдесят осмачок; підполковникам з майорами – двадцять п'ять осмачок; ротмістрам і капітанам – двадцять осмачок; поручикам разом з прапорщиками та сотниками – десять осмачок; рейтарам з драгунами, солдатами та стрільцями – чотири осмака кожному на рік житнього борошна. У вказаних статтях зберігалася тенденція щодо обмеження Московією прав та вольностей України [3, с. 321].

Нові договірні статті між Україною та Московією, а саме Московські 1665 року, збільшували присутність московських військових залог на українських територіях, кількість міст, в яких зазначені війська розквартирувалися. Московські війська знаходилися в таких містах України: Київ, Переяслав, Канів, Чернігів, Ніжин, Новгородка, Полтава, Запоріжжя, Кременчук, Кодак, Остер, Мотовилівка. Фіксувалася кількість війська у кожному з перелічених міст. У

Київі перебували 5000 ратних людей, у Переяславі – 2000, у Каневі – 500 з переміною, в Чернігові – 1200, в Ніжині – 1200, в Новгородці – 300, в Полтаві – 1500, на Запорозжі – 1000, в Кременчуці – 300, в Кодаці – 300, в Острі – 300, в Моговильці – 300 осіб. Встановлювалося, що 100 московських військових мали знаходитись при гетьманові. Таким чином, в Україні розташовувалися близько 12 000 московських солдатів, причому українське населення мало утримувати їх своїми власними силами. Закріплювалося положення, відповідно до якого воєводи мали безвідмовно надавати гетьману та полковникам половину з військових гарнізонів міст для потреб воєнних походів. Московські статті фактично впововину збільшували кількість міст, в яких розквартирувалися московські війська, а також їхню загальну чисельність. Якщо за умовами Переяславських статей московські залоги базувалися в 5-ти українських містах, то в Московських статтях таких міст уже налічувалося 11. Даний пункт стане одним із тих, який викличе масове невдоволення серед українського населення невдовзі після підписання Московських статей [9, с. 225].

Відповідно до положень Глухівських статей 1669 року, московські військові гарнізони знаходилися в Києві, Переяславі, Ніжині, Чернігові та Острі. В цьому питанні Глухівські статті суттєво відрізнялися від попередніх українсько-московських договорів, адже вперше йшлося не про збільшення військ Московії в Україні, а навпаки, про зменшення. Царські війська знову розташовувалися в 5-ти містах, а не в 11-и. Перш за все, це було викликано загальним невдоволенням українців Московськими статтями 1665 року та Андрусівським договором 1667 року, повстаннями внаслідок цього невдоволення, і тому царський уряд погодився піти на певні компроміси з Україною. Козацький реєстр встановлювався чисельністю в 30 000 чоловік. Це було обмеження, порівнюючи з попередніми статтями, зокрема з Березневими, де реєстрових козаків налічувалося 60 000 осіб. Зазначалося, що український уряд був зобов'язаний вжити заходів для повернення московських воєвод та військових, які були захоплені силами гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка внаслідок його походів на Лівобережжя в прагненні об'єднати всю Україну під своєю єдиною булавою. У випадку наступу на Лівобережну Україну ворожих військ царський уряд відсилав війська для допомоги у відбитті нападу супротивників. Допомогу в подібних випадках також надавали московські гарнізони, розташовані за домовленостями в українських містах. Якщо гетьман виступав у похід проти ворожих сил та заколотників, то йому надавалося в поміч по 200 московських військовиків з Ніжина та Чернігова, однак гетьман мав утримувати ці підкріплення власними ресурсами. Українцям поверталася частина гармат, взятих московськими воєводами [4, с. 221].

Конотопські статті 1672 року мало торкалися військових питань, оскільки вони виступали в якості додатку до Глухівських статей 1669 року. У десятому пункті документа йшлося про скасування тисячного охоцького полку компанійців Новицького, створення якого передбачалося у відповідності з положеннями Глухівських статей. Лише даний пункт можна віднести до тих, що врегулювали військову сферу [7].

Умови Коломацького договору 1687 року встановлювали, що московські війська знаходилися в п'яти українських містах: Києві, Переяславі, Чернігові, Ніжині та Острі. Як видно, збільшення кількості міст, в яких розташовуються московські залоги, не сталося. Козацький реєстр визначався чисельністю в 30 000 осіб. В цьому питанні Коломацькі статті повторювали зміст Глухівських

статей 1669 року. Належало провести складення реєстру козаків. Встановлювалася норма, за якою до реєстру в першу чергу записувалися козаки, які служили у війську тривалий час. У випадку нестачі козаків, до цього стану могли прийматися міщанські та поселянські діти. «Мужиків», як зазначалося в тексті статей, заборонялося включати до списків козацького реєстру. Для захисту українських та російських міст від набігів Кримського ханства у відповідних місцях трималися воєнні полки. За необхідності українським військам відповідно до царського указу мала надаватися військова підтримка з боку Москви.

Відновлювався компанійський охотницький тисячний платний полк, діяльність якого припинялася за Конотопськими статтями 1672 року. Полк складався з однієї тисячі реєстрових козаків. За цим аспектом Коломацькі статті також були подібні до Глухівських статей 1669 року. Зазначалося, що Московія утримує Україну «в повній обороні від ворогів». У випадку ворожого нападу на Лівобережну Україну, Московія надавала Україні військову підтримку. Також допомогу надавали московські залоги, розміщені в українських містах. Під час гетьманських походів на ворога, йому на підтримку надавалася частина московських піших та кінних військ з Києва, Ніжина та Чернігова. Ці підкріплення утримувалися за рахунок гетьмана. В гетьманській резиденції Батурині розміщувався московський стрілецький полк. Гетьман зобов'язувався надавати утримання цьому полкові. З метою захисту України та Московії від походів з Криму український уряд був зобов'язаний збудувати додаткові фортифікаційні захисні споруди біля Кодацької фортеці. На річках Самарі, Орелі, в гирлах річок Берестової та Орчик належало збудувати нові міста та заселити їх українськими мешканцями для оборонних потреб. Мешканці цих міст не могли покидати їх, що затверджувалося в універсалах для населення цих міст. Зберігалися охотницькі кінні та піші полки. В загальному вигляді, Коломацькі статті зберігали тенденцію щодо обмеження прав України [6, с. 115].

Таким чином, україно-московські договори другої половини XVII століття врегульовували військові питання, а саме: визначали міста, в яких розміщуються московські війська, чисельність козацького реєстру, в яких випадках Україні надавалася військова підтримка з боку Москви тощо.

У цілому, договори українських гетьманів з Московським царством визначали засади державного устрою України, її дипломатичні відносини з Московією та іншими державами, врегульовували широкий спектр державно-політичних, у тому числі, військових, питань. Це підтверджує думки про те, що дані статті були документами, які врегульовували різноманітні сторони суспільного життя держави, подібно сучасним конституціям. Характерно, що з прийняттям кожних нових статей обмежувалося право Гетьманщини на ведення самостійної зовнішньої політики. Також збільшувалася кількість російських військових залогів в Гетьманщині. Такі тенденції яскраво демонстрували прагнення московських урядовців поступово перетворити Україну на залежну територію, обмеживши її зносини з іншими державами та встановлюючи дедалі більшу кількість військ на її землях, тим самим обмежуючи суверенність української держави. Прийняття таких статей з обмежуючим для України характером також виступало явним доказом того, що влада Москви розглядала гетьманські договори як документи, що головним чином укладалися не для боротьби зі спільним супротивником у вигляді Речі Посполитої, а як можливість розширити свій вплив на Гетьманщину.

Таким чином, становище збройних сил Гетьманщини протягом другої половини XVII століття зазнавало значних змін відповідно до московсько-українських угод. Як правило, з кожним новим документом, починаючи від укладення Березневих статей, йшла тенденція до обмеження прав України у військовому аспекті. Це проявлялося в скороченні козацького реєстру та збільшенні кількості міст, в яких розміщувалися московські війська, обов'язку гетьманської адміністрації та цивільного населення утримувати московські залоги на своїй території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т.9. Київ, 1931. 1631 с.
2. Голубець М. Велика історія України. Київ, 1993. 351 с.
3. Губерський Л. В. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. Київ, 2004. 760 с.
4. Горобець В. «Велимо царя східного...». Український гетьманат та російська династія до і після Переяслава. Київ, 2007. 465 с.
5. Грушевський М. С. Очерк истории украинского народа. Санкт-Петербург, 1906. 512 с.
6. Історія України: нове бачення: У 2-х т. / Авт. кол.: О. І. Гуржій, Я.Д. Ісаєвич, М. Ф. Котляр, О. П. Моця, О. В. Русина, В. Г. Сарбей, В. А. Смолій, Ф. І. Стеблій, В. С. Степанков, Т. В. Чухліб; Під ред. В. А. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Т. 1. К., 1995. 350 с.
7. Конотопські статті. Договір між Військом Запорозьким і Московським царством, підписаний у Козачій Діброві поблизу Конотопа 17 червня 1672 р. URL: <http://litopys.org.ua/suspil/sus126.htm> (дата звернення: 22.04.2020).
8. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів, 1990. 408 с.
9. Терлецький О. Історія Української держави. Львів, 1924. 290 с.

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОВОВ'ЯЗАНЬ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Юлія Василівна Шарпарь,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Олена Анатоліївна Сокурєнко, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Починаючи з Київської Русі аліментні обов'язки батьків та дітей, займали особливе місце в правовідносинах батьків і дітей і завжди протягом всієї вітчизняної історії передбачалися певні санкції за порушення даних зобов'язань. Власне природа аліментних зобов'язань також неодноразово змінювалася протягом всієї історії свого розвитку. Основною тенденцією розвитку законодавства щодо аліментних зобов'язань на всіх етапах історичного розвитку є

дотримання і відповідність історичним реаліям і рівню розвитку суспільства і правової держави в конкретний історичний період.

В даний час механізм примусового стягнення аліментів, врегульований чинним українським законодавством зазнає активних трансформацій. Історична ретроспектива правового регулювання аліментних зобов'язань на українських територіях слугує своєрідною базою для вивчення концептуальних засад цього виду цивільного правовідношення.

Еволюція правового регулювання аліментних зобов'язань батьків та дітей на теренах сучасної України бере початок більше аніж тисячі років тому. Розвиток цього правовідношення прямо пов'язаний із процесом становлення української державності та нормативно-правовими актами, які регулювали аліментні правовідносини у конкретний історичний період. Окрім того, зауважимо, що до кінця дев'ятнадцятого сторіччя на території сучасної України юридичну силу мали законодавчі акти різних держав, тож враховуючи це доцільним вважаємо аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань батьків та дітей за різними правовими системами.

Відтак, у правових нормах Руської Правди і Псковської судної грамоти простежується принцип, який свідчить про зародження аліментних зобов'язань. Ці акти як перші джерела, що з'явилися в XII ст., містять засади аліментних зобов'язань в період феодальної роздробленості на Русі. Стаття 95 Руської Правди містить правило про те, що майно не передається у спадок дітям жіночої статі при наявності дітей чоловічої статі. Однак при цьому дочки повинні отримати придане, що виділяється їм згодом дітьми чоловічої статі. У цьому ж джерелі в ст. 106 міститься пряма вказівка на те, що успадковувати після матері можуть тільки ті діти, «хто годує». Отже, передбачалася обов'язок дітей утримувати батьків «по саму смерть», доставляти їжу. В іншому випадку вони втрачали право на частку у спадщині. Схожа норма закріплена в ст. 53 Псковської судної грамоти. Ця норма позбавляла сина права на спадщину, якщо той відділився від батька і матері і відмовив їм у допомозі («Не згодує до смерті»). Кошти на утримання членів сім'ї часто не були виражені в конкретній грошовій формі, але це було певне майно [7].

На захист майнових прав неповнолітніх були спрямовані норми вищезазначених статутів: в статті 10 Розділу V «Про оправу посагу» «Волинського» статуту 1566 року та в статті 11 Розділу V «Про право посагу і про віно» «Нового» статуту 1588 року йшлося про те, що матір можна призначити їхнім опікуном за дорученням людей, гідних довіри, доки вона вдруге не вийде заміж. Однак у випадку невинуватих витрат наданого їй в опіку майна вона позбавляється права опіки і має відшкодувати дітям збитки зі своєї частки спадщини, якщо ж її майно не перебиває суми збитків, то їх мають відшкодувати поручителі. Отже, аліментні зобов'язання прямо не передбачені Литовськими статутами, але є передумови виникнення цивільної відповідальності за ухилення від утримання дітей та батьків [8, с. 89].

Вперше норму про аліментних зобов'язаннях прямої дії закріпив Артикул воїнський, прийнятий за Петра I в 1715 р [1]. Згадана норма міститься в гл. 20, артикул 176, згідно з якою позашлюбну дитину і його мати повинен містити холостяк, щоб не потрапити в місце позбавлення волі, тобто щоб уникнути тюремного терміну і ув'язнення.

Майнові відносини подружжя з XVIII ст. змінювалися. Після сходження на престол Миколи I була проведена ретельна систематизація російського

законодавства, і в 1832 р з'явилося перше видання Зводу законів Російської імперії [5]. Том 10 іменується як «Звід законів цивільних». Книга перша цього томи присвячена родині, шлюбу, утриманню та вихованню дітей. Звід Законів Російської Імперії містив норму про те, що батьки зобов'язані були не тільки виховувати своїх дітей, «якщо діти потребують ще в опікою батьків», а й повністю утримувати їх. Це означало давати дітям їжу і одяг. Такий обов'язок могла зберігатися тривалий час і припинялася при роздільному проживанні дорослих дітей від батьків, а також коли діти в змозі самі себе утримувати службою, промислами, заміжжям, доходами з власного майна. На позашлюбну дитину аліменти встановлювалися відповідно до майновим станом батька і громадському статусу матері. Розмір утримання міг як збільшуватися, так і зменшуватися (ст. 138.8). Згідно ст. 172 батьки зобов'язані були утримувати своїх законних дітей, тобто народжених в офіційному шлюбі. Подібну норму можна зустріти в Статуті благочинства 1782 р. : «Природна любов до дітей наказує їм (батькам) борг дати дітям їжу, одяг і виховання ...» [9].

У період з 1917 р по 1968 р відбулися серйозні зміни в правовому регулюванні як сімейних відносин в цілому, так і аліментних відносин зокрема. Починаючи з грудня 1917 г. почалася реформа сімейного права. Стали з'являтися кодифіковані акти за відсутності цивільного, кримінального кодифікованого законодавства. Питання подружнього аліментування були в загальному вигляді вирішені Декретом про розірвання шлюбу від 19 грудня 1917 року, який закріпив односторонню обов'язок чоловіка утримувати дружину після розірвання шлюбу (пп. 8, 9). Аліментні права дітей розглядалися як невід'ємні. Вони могли бути притягнуті до аліментування непрацездатних батьків.

У 1936 р. прийняли нову Конституцію СРСР і новий Сімейний кодекс, який зміцнює право вимагати аліменти для дитини, народженої поза зареєстрованого шлюбу. Після прийняття Указу Президії Верховної Ради СРСР від 21 липня 1967 «Про поліпшення порядку сплати та стягнення аліментів на утримання дітей» було передбачено, що аліменти можуть бути стягнуті в судовому порядку, а також можуть бути сплачені за згодою сторін.

Останній варіант повинен був стати переважним способом виконання аліментних зобов'язань. Однак, громадяни віддавали перевагу вирішенню питання через судові інстанції і службу судових приставів. Подальша зміна в правовому регулюванні відбувалося одночасно в відповідно до нових умов суспільного життя, які закріплювалися Конституціями СРСР 1924, 1936, 1977 рр. [2]. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 21 липня 1967 «Про поліпшення порядку сплати та стягнення аліментів на утримання дітей» передбачав, що «утримання коштів на утримання дітей із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших сум проводиться не тільки на підставі рішення суду, але і за письмовою заявою особи, яка виявила бажання добровільно платити аліменти, поданою адміністрації підприємства, установи, організації за місцем роботи заявника». Сплата аліментів за заявою була простіше і зручніше і повинна була стати переважним способом виконання аліментних зобов'язань. Однак, така процедура не отримала гарантій належного дотримання та засвідчила свою неефективність [6].

Кодекс «Про шлюб та сім'ю» 1969 р. торкнувся таких важливих аспектів, як пайове стягнення аліментів, допустимість стягнень у твердій грошовій сумі, визначення розміру стягнень, питання щодо тимчасового стягненню до розгляду справи в суді та інші. В цілому можна сказати, що радянське сімейне право

відстоювало інтереси тієї частини населення, яка не мала можливості забезпечити своє існування трудовою діяльністю [3].

Сучасна історія розвитку правового регулювання аліментних зобов'язань починається з прийняття Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 30 січня 1996 року [4]. Зміни, внесені даним законом, стосувалися порядку стягнення аліментів на користь одного з подружжя та аліментів на користь повнолітніх дітей.

Таким чином, розвиток правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей можна поділити на шість етапів. Основною тенденцією розвитку аліментних зобов'язань на будь-якому етапі свого історичного розвитку є дотримання і відповідність історичним реаліями і рівню розвитку суспільства і правової держави в конкретний історичний період. Аліментне законодавство в своєму розвитку пройшло тривалий шлях еволюції, і основною метою правового регулювання аліментних правовідносин повинен залишатися, перш за все, захист прав неповнолітніх і повнолітніх непрацевдатних членів сім'ї, які потребують матеріальної допомоги, через механізми звернення стягнення на заробітну плату боржника шляхом виплати аліментів через судового виконавця за умови наявності у нього виконавчого документа, а також шляхом звернення стягнення на інше майно боржника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Артикул воїнський від 26 квітня 1715 р. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/articul.htm> (дата звернення: 04.04.2020).

2.Багданова Т.В. Історичний аспект розвитку та розвитку громадськості, регулюючи порядок видання аліментів. *Законність і правопорядок у сучасній громадянськості*. 2010. № 1. С. 44–50.

3.Кодекс про шлюб і сім'ю: Закон УРСР N 2006-VII від 20.06.1969 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0004.html (дата звернення: 04.04.2020).

4.Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України : Закон України від 30 січ. 1996 р. № 11/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 7. Ст. 2.

5.Свод законов Российской империи. Т. 10. Свод законов гражданских. СПб. 1900. URL: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/211/1.html> (дата звернення: 04.04.2020).

6.Седунов Е.М. Історія становища аліментного управління в Російській імперії та СРСР. *Московский економічний журнал*. 2015. № 3. С. 2. URL: <http://qje.su/biznes-i-pravo/istoriya-stanovleniya-alimentnogo-zakonodatelstva-v-rossijska-imperii-issr> (дата звернення: 04.04.2020).

7.Соборное уложение 1649 года. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649.htm> (дата звернення: 03.04.2020).

8.Сокол О. О. Історико-правовий аналіз розвитку протидії ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацевдатних батьків. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2015. № 4 (50). С. 88–94.

9.Указ Екатерины II «Устав Благочиния или Полицейский» от 8 апреля 1782 г. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1-е. 1 марта 1649–1825 г. : В 45 т. Том XXI. 1781–1783. СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1830. С. 461–488.

Ярослав Олегович Шевченко,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Євген Юрійович Соболев, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Питання оптимізації національної моделі правоохоронної діяльності є актуальним сьогодні, зокрема, у зв'язку з новими витками євроінтеграційних процесів в Україні.

Розглядаючи наукові погляди стосовно організаційної побудови правоохоронних органів, необхідно відмітити, що на їх формування значимий вплив мають у кожній конкретній країні форма державного устрою і ступінь централізації органів управління [1, с. 12]. Тобто, навіть основні суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави мають свою специфіку в залежності від форми держави.

На думку Н.В. Камінської, існуючі національні правові системи об'єднуються у певні правові сім'ї, основними серед яких виокремлюють романо-германську та англо-американську. Дослідниця відзначає, що неможливо розглядати питання класифікації моделей чи систем правоохоронних органів без вивчення їх зв'язку з тими чи іншими національними правовими системами, правовими сім'ями та тенденціями їх розвитку [5].

Подібного підходу щодо виокремлення моделей правоохоронної діяльності дотримується І.А. Горшеньова, яка вказує на існування двох основних моделей її організації: континентально-європейської та англо-саксонської (британської) [4].

З іншого боку, А.Г. Кравченко, умовно поділяє моделі правоохоронної діяльності на три типи: централізовану, децентралізовану та змішану. Відтак, до країн централізованого типу правоохоронної діяльності відносять Францію, Італію, Іспанію, Португалію і т.д. Для США характерний децентралізований тип правоохоронної системи. Змішаний тип представлений у таких державах як Великобританія, Японія, ФРН, Російська Федерація і т.д.

Власне дотримуючись цієї позиції розглянемо у нашому дослідженні характерні ознаки кожної моделі правоохоронної діяльності на прикладі зарубіжних держав.

Перша модель характеризується жорстким централізованим управлінням поліцейським відомством з боку держави, владною «вертикаллю» і широким обсягом повноважень поліції. Тобто континентальна правова традиція визнає за державою право представництва та захисту інтересів суспільства, що зумовлює необхідність делегування їй права на застосування примусу. За таких умов поліція переважно розглядається як апарат примусу (репресії), а публічну безпеку неможливо забезпечити поза межами суверенної держави. У той же час, для централізованої моделі характерним є невисокий рівень злочинності, відсутність

серйозних політичних і соціальних конфліктів, тому вони не потребують спеціальних поліційних формувань збройних сил.

Серед недоліків централізованої системи, наприклад, у Франції, стало те, що поліція переважно зосереджується на вирішенні загальнодержавних проблем і недостатньо враховує інтереси окремих територіальних громад (комун). Розбудова сучасної структури поліцейської системи країни характеризується шляхом своєрідної централізації, коли безпосереднє керівництво поліцейською діяльністю здійснюється в межах особливих ланок міністерства – департаментів або дирекцій, яким безпосередньо підпорядковуються і всі галузеві служби [6, с. 289].

У свою чергу, англосаксонська правова доктрина не абсолютизує ролі держави у сфері безпеки та передбачає значну роль недержавних суб'єктів поліцейської діяльності. Це означає, що друга (британська) модель відрізняється децентралізацією управління, владною «горизонталлю», підвищенням рівня повноважень місцевих органів влади і меншими за обсягом поліцейськими правоохоронними функціями [2].

Розглянемо децентралізовану модель у дії на прикладі Сполучених Штатів Америки. Відтак, формування правоохоронних структур з відносно локальною адміністративною та юрисдикційною самостійністю муніципальних правоохоронних органів і правоохоронних органів штатів, власним регіональним законодавством, що визначає територіальні особливості адміністративного і кримінального переслідування, є характерними для правоохоронної системи США. Починаючи від особливостей кримінально-виконавчого виробництва, побудови судових процесів і закінчуючи адміністративними режимами, кожен штат виробив унікальну правоохоронну підсистему, адаптуючи юридичний інструментарій під територіальні соціальні, криміногенні і інші особливості. Наприклад, в США придбання, зберігання і носіння зброї громадянами сприймається як гарантія дотримання права на життя та особисту недоторканність. Виключаючи же ідеологічний контекст даного постулату, можна констатувати, що державою не стільки визнається право на зброю, скільки частково перекладається функція поліції з охорони прав особи на самого громадянина. При цьому, крім федерального законодавства, кожен штат встановлює свої обмеження на оборот цивільної зброї [8, с. 94-99], адаптуючи його під місцеву культуру застосування зброї.

Ще однією моделлю правоохоронної діяльності є змішана, яку доцільно розглянути у контексті нашого дослідження наступною, адже вона є найбільш спорідненою до США – це правоохоронна модель Великобританії. Тут також органи поліції підпорядковані муніципальній владі і опосередковано підзвітні населенню через виборні механізми глави муніципальних утворень [7, с. 15]. Сама правова система в Англії також має змішаний тип і також порівняно з децентралізованим допускає використання самостійних джерел права в Північній Ірландії і Шотландії. Проте, вважаємо, що моделі правоохоронної функції Англії і США базуються на різних традиціях. Якщо в США принцип децентралізації був наслідком формування політичної системи від конфедерації до федерації, то в Великобританії, поряд з історичними традиціями, існує національно-територіальний фактор. Північна Ірландія і Шотландія, будучи історично приєднаними територіями, обумовлювали свій особливий статус в правовому полі. Звідси ми можемо констатувати, що на конкретне наповнення і структуру правоохоронної функції конкретної держави також впливає її історія формування

(приєднання інших територій населених етносом, який вірізняється від титульної нації культурними, релігійними і правовими традиціями).

На відміну від моделі правоохоронної функції держав в англо-саксонській і романо-германській системи права, правоохоронна діяльність в країнах мусульманської права нерозривно пов'язана з шариатом. Зокрема кримінальне переслідування здійснюється за правилами, що визначаються релігійними джерелами: Коран, Сунна, кияс (акти тлумачення Корану і Сунни), иджма (угода мусульманських правознавців), урф (звичайне право). При цьому звичаєве право на законодавчому рівні зберігає ряд інститутів, які в інших державах світу вважаються злочинами. Зокрема інститут кровної помсти певною мірою визнається в ряді мусульманських держав. Однак, поряд з цим, мусульманське право не легалізує швидкий, бездоказовий самосуд. Тільки за рішенням суду родичам потерпілого (умисне вбивство) надається право вибору юридичних санкцій (прощення, штраф або смертна кара) [3, с. 298-300]. Тобто, по суті, не змінюючи ключового принципу - монополії держави на здійснення насильства, мусульманське право використовують диспозитивний метод правового регулювання в кримінальному праві, залучаючи в правоохоронну діяльність громадян. Цей приклад дозволяє зробити висновок, що правова сім'я (тип національної системи права) також жорстко взаємопов'язана з типом моделі реалізації правоохоронної функції держави. З вище сказаного випливає, що модель реалізації правоохоронної функції східних держав значно відрізняється від західних, в тій мірі, в якій це продиктовано співвідношенням правової культури суспільства, національних традицій і ефективністю юридичних засобів, що застосовуються в східних суспільствах.

Узагальнюючи, слід зазначити, що розглянуті вище правоохоронні системи провідних країн світу ґрунтуються на глибоких історичних традиціях. У світі не існує «ідеальної» моделі реалізації правоохоронної функції, а кожна національна модель адаптована під конкретні соціокультурні особливості, традиції товариств, в яких вони історично склалися і діють. Хоча більшість названих країн здійснювали безрезультатні спроби відійти від традиційного правоохоронного укладу, що остаточно тільки закріпило необхідність цивілізаційного підходу до архітектоніці правоохоронної функції.

Таким чином, модель правоохоронної функції держави відображає характер культурних, релігійних традицій етносів, а також форму державного устрою. Відповідно, до будь-якої національної правоохоронної моделі об'єктивуються такі вимоги як: національні і релігійні особливості етносів, правоохоронних традицій, правових цінностей, що історично склалися на певному етнокультурному просторі держави. При цьому порівняльно-правовий аналіз національних моделей правоохоронних функцій провідних світових держав показує їх яскраво виражені індивідуальні особливості, що історично склалися, стійкі, адаптовані до етнокультурних територіальних особливостей як унітарних, так і федеративних держав. Порівняльно-правовий аналіз змісту зарубіжних правоохоронних систем свідчить, що очевидним є взаємозв'язок рівня правопорядку і законності з рівнем правоохоронного контролю, тобто методів і засобів правоохоронної діяльності органів державної влади, громадських інститутів і громадянської участі в реалізації правоохоронної функції держави. Ця теза підтверджується процесами централізації елементів правоохоронних систем, перегляду ієрархії пріоритетів охорони правових цінностей західноєвропейських держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Быков А.В., Кикоть-Глуходєдова Т.В. Полицейская система современного демократического государства: монография. М. :ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2010. 303 с.
2. Горшенєва И. А. Полиция в механизме современного государства : теоретико-правовые аспекты : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. М., 2002. 28 с.
3. Иванов Ю.А. Мусульманське право: питання кримінальної юстиції. *Судова влада і кримінальний процес*. №4. 2015. С. 298-300.
4. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування (міжнародно-правові засади становлення, функціонування та розвитку) : дис. ... на здоб. наук. ступеня доктора юрид. наук за спеціальністю 12.00.11. К., 2013. 474 с.
5. Кравченко А.Г., Хажіроков В.А. Моделі правоохоронної функції держави в федеративному просторі: порівняльно-правовий аспект. *Адміністративне право і практика адміністрування*. 2016. № 5. С. 26 - 38. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=20248.
6. Криштанович М. Ф. Європейський досвід державного управління органами поліції та можливості його використання в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. 1 (47). С. 287-293.
7. Рудой К. М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2004. 20 с.
8. Яшин К.В., Алексєєва А.В. Проблеми легалізації зброї. Аналіз законодавства США і Росії. *Сучасна наука: теорія і практика*. 2014. № 3 (7). С. 94-99.

ПРАВОВА ОСВІТА: РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Олександр Олександрович Шеремет,

*студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Лілія Тарасівна Рябовол, доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка*

Важливу роль у житті кожної людини, незалежно від того, в якій країні вона проживає, відіграє обізнаність у праві, яка досягається як результат правової освіти і дає особі можливість як реалізовувати, так і захищати свої права і свободи у разі їх порушення. Всі демократичні країни світу сьогодні створюють належні умови для реалізації громадянами своїх прав, забезпечують доступ до правової інформації та якісної юридичної допомоги. Значення і роль правової освіти в Україні підкреслюється зокрема й тим, що Указом Президента України

від 18.10.2001 р. введена в дію Національна програма правової освіти населення [6].

Проблематика правової освіти, заходів з підвищення рівня правової свідомості та правової культури населення України в сучасних умовах економічної кризи та, як результат, соціальної невлаштованості населення, росту злочинності та криміналізації суспільства, набуває особливої актуальності. Не можна не погодитися з Т. Ярошевською у тому, що необхідно поступово, систематично, у різних формах і методах підвищувати в очах молодих людей роль моральних цінностей у суспільстві, де порушення законодавства за внутрішнім переконанням кожного сприймалося б як зло і несправедливість, а його дотримання – як добро і благо для окремої людини і суспільства в цілому. Вчена продовжує, ще давньогрецький філософ Сократ зазначав, людина вчиняє погано тому, що не знає, як саме вона має вчиняти, оскільки моральне зло йде від незнання, отже, знання є джерелом моральної досконалості [8, с. 150].

Науковці виробили різні підходи до визначення поняття «правова освіта». На думку О. Скакун, правова освіта, як і правове виховання, це – процес засвоєння знань про основи держави і права, виховання у громадян поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та правопорядку [5, с. 384]. В. Чужикова розглядає правову освіту як систему навчальних і виховних дій, спрямованих на формування: поваги до права; власних уявлень і переконань, що базуються на сучасних правових цінностях суспільства; знань, вмінь і навичок, необхідних для захисту прав, свобод і законних інтересів особистості й правомірної реалізації її громадянської позиції [7, с. 245].

Вивчаючи правову освіту як структурний компонент системи освіти України, Л. Висоцька виокремлює три аспекти такого багатогранного явища, яким є правова освіта. Так, вчена розглядає її як: діяльність органів влади, юстиції та освіти, спрямованої на розробку і запровадження напрямів, програм, рекомендацій, механізмів інформаційного та методологічного характеру із забезпечення правової освіченості населення; комплекс виховних, навчальних та інформаційних заходів, спрямованих на створення належних умов для набуття населенням правових знань та навичок; процес засвоєння правових знань, умінь і навичок з метою формування правової свідомості, правової культури особистості для реалізації правових поведінкових настанов існування соціально неоднорідного суспільства [2, с. 278].

Як справедливо вважають І. Бугаєвський і М. Товстопят, сьогодні стан правової свідомості та правової культури нашого суспільства ще суттєво відстає від європейських стандартів. Відтак, правова освіта не може полягати лише в інформаційній або просвітницькій діяльності. Її завданням і основною метою має стати – навчити людину орієнтуватися у правовому просторі, дотримуватися стандартів правомірної поведінки [1, с. 69].

Правова освіта має здійснюватися в системі й охоплювати безпосередньо викладання правових дисциплін і правове виховання, поширення правової інформації та розповсюдження юридичної літератури і роз'яснення чинного законодавства. Суттєву роль у виконанні цих завдань належить не лише закладам освіти, але й бібліотекам, органам державної влади та місцевого самоврядування, трудовим колективам, іншим суб'єктам правової освіти. Особливу роль у формуванні високої правової культури громадян в галузі прав людини покликани відіграти громадські об'єднання й неурядові правозахисні організації, головне

призначення яких в цілому сприяти розбудові в Україні громадянського суспільства, в якому громадяни знають свої права і обов'язки та застосовують ці знання у моделях правовірної поведінки.

Слід зазначити, що для переважної більшості населення України основним шляхом набуття правових знань є шкільна правова освіта. За визначенням Л. Рябовол, шкільна правова освіта – це сукупність систематизованих адаптованих наукових знань про державу, право та законодавство, практичних умінь і навичок щодо їх використання у процесі навчання й поза ним, ціннісних ставлень та орієнтацій, компетентностей учня. Засвоєння цієї сукупності відбувається у процесі навчання правознавства як спеціально організованої цілісної діяльності вчителя й учнів (сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій), у процесі якої передбачається створення сприятливих умов для сприйняття, усвідомлення, розуміння, закріплення і застосування учнями певного змісту, визначеного навчальною програмою [4, с. 19].

Правова необізнаність завжди шкодить людині, при цьому, знання про право краще засвоюються тоді, коли безпосередньо застосовуються в реальних суспільних відносинах і підкріплюються життєвим досвідом. Не можна не погодитися з І. Бугаєвським і М. Товстопятом у тому, що правова культура має виховуватися змалечку. Для сучасної України правова освіта є необхідною умовою розвитку особистості, запорукою інтелектуального зростання потенціалу суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені. Складовою вдосконалення правової освіти населення на шляху формування правового світогляду є перебудова системи вивчення правових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах, цілеспрямована правовиховна робота у дитячому і молодіжному середовищі зі збереженням наступності у викладанні правових дисциплін протягом усього навчального процесу, починаючи з дошкільного віку. При цьому, учні і студенти повинні не просто знайомитись з текстами законів і запам'ятовувати їх зміст, а через призму права пізнавати проблеми життя, вчитись за рядками правових законів бачити реальні життєві потреби і проблеми з якими вони стикаються кожен день. Згадані вчені також вказують, що формування у молодих людей демократичної правової свідомості та правової культури є умовою їх правової соціалізації [1, с. 71].

А. Заєць також акцентує, що у процесі правової освіти і правового виховання особа повинна набути не тільки знання чинного законодавства, а й способи самостійного оволодіння ним, адже, про правову обізнаність свідчить не стільки те, що особа знає конкретне правове положення, скільки вміння його швидко знайти і використати для реалізації або захисту своїх прав [3, с. 15].

Роль і значення правової освіти на сучасному етапі розвитку нашої держави визначається тим, що вона є дієвим важелем формування правової свідомості та підвищення рівня правової культури, а також сприяє у усвідомленні людиною того, що право не може відігравати роль регулятора суспільних відносин, не набувши справедливої характеру, що воно має спрямовуватися на утвердження соціальної цінності людини, її невід'ємних прав і свобод, прищеплення громадянам правових цінностей, переконань, мотивів і установок з метою втілення принципу верховенства права, розвитку громадянського суспільства.

Таким чином, правова освіта – необхідний інструмент, без оволодіння яким, особа не може повноцінно жити, працювати, самореалізовуватися в сучасному світі. Правова освіта сприяє у вихованні поваги до права, формуванні

навичок активної правомірної поведінки, що, у свою чергу, допомагає особі в реалізації й захисті своїх прав і свобод. Особливого значення це набуває у контексті євроінтеграційних прагнень України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бугасвський І., Товстопят М. Проблеми правового виховання та правової культури молоді в Україні. *Науковий Вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4. С. 68-73.
2. Висоцька Л. Правова освіта в соціокультурному просторі громади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 8. С. 273-283.
3. Заєць А. Правова освіта як структурний елемент освіти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 42. С. 13-15.
4. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 600 с.
5. Скакун О. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
6. Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992/2001 «Про Національну програму правової освіти населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.
7. Чужикова В. Методика викладання права: навч. посіб. Київ. 2009. 425 с.
8. Ярошевська Т. Правова освіта для студентів вищих технічних навчальних закладів. *Право України*. 2010. № 5. С. 149-153.

**ІНСТИТУТ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ
ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Марина Василівна Шпилька,

*студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Світлана Дмитрівна Чернік, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного
права Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Родина є природнім середовищем для дитини. Сім'я виступає тим осередком з якого починається формування норм поведінки, загальний світогляд, трудові навички та інші якості, які розвивають особистість людини. Одним із пріоритетних завдань будь-якої сучасної держави виступає забезпечення реалізації права дитини на виховання в сім'ї. В першу чергу це стосується дітей, які перебувають в дискомфортних і складних умовах, а саме дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

На сьогоднішній день більшість держав роблять все можливе для того, щоб діти зростали в сім'ях рідних батьків, зокрема підтримуючи їх в складних життєвих ситуаціях, але коли це неможливо альтернативою біологічній родині може стати інша сім'я.

У більшості країн світу в останні 20 років спостерігається тенденція щодо відмови від великих дитячих установ і підтримка дітей в їх природному (сімейному) середовищі проживання, тому розвиваються еквівалентні форми сімейного виховання дітей. За пріоритетністю форми опіки в міжнародній практиці визначаються таким чином: 1) усиновлення; 2) опіка в сім'ях родичів; 3) прийомна сім'я; 4) інтернатний заклад [5, с. 213].

Наразі однією із пріоритетних форм опіки є прийомна сім'я. Сьогодні інститут прийомної сім'ї активно розвивається, удосконалюється і поступово замінює більшість інтернатних установ. Прийомна сім'я – це сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [6].

В Україні інститут прийомної сім'ї, порівняно з деякими державами, є новим і лише формується. Законодавчу платформу для нього становлять Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» від 26.04.2002 р. №565 [6], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу від 09.05.2017 р.» № 526-р [7] тощо.

З метою розв'язання сучасних проблем опіки над дітьми, позбавлених батьківського піклування, в Україні доречним є вивчення позитивного досвіду країн романо-германської правової системи, зокрема дослідження правового регулювання інституту прийомної сім'ї.

Досить інформативною для України є практика Польщі. Після вступу країни до Європейського Союзу виникла потреба в реформуванні польської системи опіки над дітьми-сиротами з метою наближення до європейських стандартів. Важливим рішенням було прийняття в 2011 році Закону «Про підтримку сімей та системи опіки над дітьми-сиротами», спрямованого на повне реформування системи опіки над дітьми-сиротами в Польщі, збільшення підтримки прийомних сімей, більш активну профілактику проблеми соціального сирітства та поступову заміну всіх дитячих будинків у Польщі альтернативними установами сімейного типу. Відповідно до цього Закону до 2020 року всі діти до 10 років мають виховуватись у прийомних сім'ях або установах сімейного типу. Також реформа передбачає, що до 2021 року в усіх виховних закладах буде перебувати не більше 14 вихованців [3, с. 87]. Вважаємо, що така позиція держави є цілком обґрунтованою і необхідною. Звісно, для дітей старшого віку виховання в умовах наближених до сімейних теж потрібне, однак слід пам'ятати, що світогляд дитини її ставлення до навколишнього світу починає формуватися ще у ранньому дитинстві, і найбільш сприятливим середовищем для засвоєння життєвих навичок є родина.

Також слід наголосити, що в Польщі прийомні сім'ї поділяються на два види: звичайні і професійні. Професійні прийомні сім'ї надають прийомним дітям спеціалізовану допомогу, якої здебільшого потребують немовлята, діти до трьох років, діти з інвалідністю, а також неповнолітні матері. В усіх типах прийомних сімей допускається утримання до трьох дітей [1, с. 54]. Виокремлення професійних прийомних сімей є значним позитивом, оскільки категорії їх вихованців дійсно передбачають більш фахового догляду. Отже, з наведеного можна сказати, що рівень правового регулювання прийомних сімей має досить високий рівень. Проте слід наголосити, що уряд Польщі докладає значні зусилля

для розвитку і удосконалення альтернативних сімейних форм. Основною метою реформування системи опіки над дітьми-сиротами є відновлення та збереження здоров'я дитини. Таким чином, досвід Польщі може слугувати прикладом врегулювання проблем, пов'язаних із реформуванням системи опіки над дітьми сиротами чи дітьми, позбавленими батьківського піклування, в Україні.

Однією із сусідніх країн з Україною, в якій успішно запроваджено перехід до сімейних форм виховання є Угорщина. До нормативних актів, що стосуються правового регулювання захисту дітей в Угорщині, належать: Цивільний кодекс Угорщини (IV книга: Сімейне право); Закон «Про опіку та захист дітей»; наказ «Про фостерні відносини і про деякі питання правового регулювання відносин прийомних батьків». Законодавство Угорщини ставить певні вимоги до прийомного вихователя, а саме: прийомним вихователем може бути особа, яка: 1) досягла 24-річного віку; 2) не має судимості; 3) за наслідками обслідування сімейним лікарем не становить загрозу для здоров'я дитини; 4) може запропонувати дитині відповідні умови проживання (чистота оселі, окрема кімната для дитини і т.д.); 5) успішно пройшла 50-годинне навчання для прийомних батьків. У прийомній сім'ї може виховуватись не більше чотирьох дітей, водночас до них входять й рідні діти прийомних батьків [4, с. 57-59]. Варто відзначити, що в Угорщині набула поширення програма стимулювання професійних прийомних сімей на рівні сільських територій. Таким чином, держава намагається зменшити рівень безробіття серед сільського населення, а також забезпечує виховання й утримання дітей-сиріт в умовах родини [5, с. 214]. Вважаємо, що розвиток подібної ініціативи в Україні сприяв би не тільки зменшенню безробіття та зміцненню сімейних цінностей, але й позитивно вплинув на підтримку населення сіл.

Політику деінституалізації ще з 1960-х років реалізує й Італія. Так, з 1983 року закон гарантує право дитини на виховання в сім'ї, в законі № 149 від 2001 року підкреслюється право дитини на виховання в біологічній сім'ї та виділяється роль держави в усуненні перепон цьому. Фостерні (прийомні) сім'ї розглядаються виключно як тимчасове рішення, максимальний термін проживання в прийомній сім'ї не повинен перевищувати більше двох років (хоча і може бути продовжений). Поміщення у фостерну (прийомну) сім'ю може бути здійснено або за бажанням батьків (для подолання тимчасових труднощів), або за рішенням суду. Обов'язковою вимогою є відвідування групових курсів підготовки прийомних батьків [2]. Відтак розуміємо, що як і в більшості країн законодавство Італії спрямоване на збереження кровного споріднення. Однак, за умов коли неможливо відновити родинні зв'язки, до прийомних батьків ставляться досить високі вимоги за-для створення найбільш сприятливих та комфортних умов для розвитку дитини.

Отже, для всебічного розвитку і соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують особливої уваги держави, в країнах Європейського Союзу, зокрема, Польщі, Угорщині та Італії, в більшості випадків залучають професійних прийомних батьків. Водночас законодавство містить жорсткі вимоги до прийомних батьків, які не мають відповідного фахового рівня. Слід підкреслити, що досвід європейських держав, які відмовилися від інтернатної системи та орієнтуються на визнання інституту прийомної сім'ї, переконує, що опіка в сімейних формах виховання є набагато

ефективнішою і сприятливішою для розвитку дитини та збереження її психологічного здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Алешко А. Проблема сиротства и опыт её решения в Австрии, Болгарии и Польше. *Возможные уроки для Беларуси* / ред. С. Навродского. Варшава, 2013. 60 с.

2.Бирюкова С.С., Варламова М.А Обзор семейных форм устройства детей-сирот в странах Северной, Континентальной и Южной Европы URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0609/analit04.php> (дата звернення: 17.04.2020).

3.Бондарчук О. І. Правове забезпечення системи опіки над дітьми-сиротами в Польщі: досвід для України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 86 – 89.

4.Лешанич Л. В. Правове регулювання квазісімейної форми виховання дітей: дис. к.ю.н.: 12.00.03. Ужгород, 2015. 205 с.

5.Лопатченко І. Генезис закордонних систем профілактики соціального сирітства: національний та регіональний аспекти. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 3. С. 212 – 220.

6.Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 №565 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF> (дата звернення: 17.04.2020).

7.Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.05.2017 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80> (дата звернення: 17.04.2020).

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ

Андрій Олександрович Юрченко,

*студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії та права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: Анастасія Олександрівна Корнійченко, асистент кафедри
державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

На сьогоднішній день питання правової охорони природно-заповідного фонду для нашої держави є досить актуальним, оскільки в контексті великих й негативних кліматичних та інших видів змін в природі існує велика потреба у його збереженні та відповідному захисті. Також розробка особливостей охорони окремих природних об'єктів заповідного типу має на меті модернізування й покращення стану навколишнього середовища в Україні, забезпечення всебічного

контролю над ним. Чітке з'ясування всіх особливостей та ознак правової охорони природно-заповідного фонду дасть значний поштовх для уточнення окремого інституту екологічного права.

Важливість цього питання також відбивається у постійній загрозі з боку незаконної діяльності окремих осіб та браконьєрських угрупувань, що винищують (відповідно і зменшують) кількість об'єктів національної природної системи в Україні, що й зумовлює потребу постійного розширення та пояснення екологічного права в країні саме в охороні таких територій.

Крім цього, з огляду на досить стрімкий суспільний прогрес, що характеризується постійною модернізацією й спрощенням суспільного життя, питання охорони об'єктів природно-заповідного фонду стає ще більш нагальним, тому що люди, освоюючи й забудовуючи все більше територій, винищують природні різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, цілі природні ареали.

Актуальність дослідження на сьогодні викликана необхідністю майбутніх реформ у сфері охорони навколишнього природного середовища України. Серед українських вчених, які вивчали вказані проблеми слід відмітити: Я. О. Герасименко, З. В. Герасимчук, А. П. Гетьман, О. М. Ковтун, С. О. Козловський, Т. М. Микитин, М. В. Шульга та інші.

Науковець О.М. Ковтун вважає, що першими джерелами писаного права в Україні, що містили норми природоохоронного спрямування, можна вважати Руську правду (XI ст.), хоча самі природоохоронні традиції і звичаї, які пізніше стали правовими, виникали значно раніше. Юридичною формою закріплення поняття природно-заповідного фонду і методом його регулювання в широкому розумінні є закон. Тому поняття природно-заповідного фонду визначено у ст. 5 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», який визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів [1, с. 220].

Відмітимо, що природно-заповідний фонд України – це такі невеликі площі природного простору, а також інші певні комплекси та об'єкти, яким властива унікальна процедура охорони й захисту. Вони складають справжнє національне надбання і окреслені для того, щоб зберегти натуральне різномайття природних ареалів, особливих об'єктів флори так фауни, сприяння загально-екологічної рівноваги та циклічного відновлення довкілля.

Особливій охороні підлягають природні території та об'єкти, що мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси для збереження сприятливого екологічного стану, запобігання та стабілізації негативних природних процесів і явищ. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему. Вона включає території та об'єкти: природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій [1, с. 233].

Охорона і збереження біорізноманіття є важливим показником сталого розвитку, а одним із засобів його збереження є організація раціонального використання природно-заповідного фонду України, збереження його комплексів та об'єктів.

Унікальність порядку охорони природно – заповідних об'єктів, національних парків, локальних ландшафтних парків, садів, дендрологічних парків, зоологічних парків всенационального значення є саме те, що ці обов'язки

відносяться до повноважень окремих служб, які утворюються в складі адміністрації охоронюваних територій зазначених категорій.

У зв'язку з цим, законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Завданням законодавства України про природно-заповідний фонд України є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління у цій галузі [2].

Також варто наголосити, що охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій покладається на підприємства, установи та організації, у віданні яких вони перебувають. У разі необхідності їх охорона може покладатися на адміністрації розташованих поблизу природних та біосферних заповідників, національних і регіональних парків (ст. 60 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»). Особливості правової охорони права користування територіями та об'єктами природно-заповідного фонду полягають в установленні заповідного режиму щодо використання їх корисних властивостей, обмеженні прав і розширенні обов'язків відповідних суб'єктів під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності (землепорядкування, лісовпорядкування тощо), захисті цього режиму, а також законних прав та інтересів природокористувачів шляхом встановлення підвищеної відповідальності за правопорушення, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів [3. с. 44].

В контексті цього, треба розуміти всю унікальність санкціонування за недотримання вимог екологічного права об'єктами природно-заповідного фонду, що закріплюються в створенні та провадженні більш серйозних майнових, адміністративних та кримінальних санкцій за порушення прав та обов'язків природокористування. Наприклад, розміри шкоди, заподіяної через пряме порушення чинного законодавства, що відноситься до врегулювання саме екологічного права, виокремлюються на основі своєрідної кадастрової еколого-економічної оцінки включених до його складу територій та об'єктів, що застосовується відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та спеціальних такс, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Працівники служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду мають право перевіряти у громадян і службових осіб посвідчення на перебування і використання природних ресурсів та іншу діяльність у межах відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду; вилучати у порушників предмети та знаряддя незаконного використання природних об'єктів; проводити особистий огляд осіб, речей, транспортних засобів та перевірку знарядь і продукції, одержаної в результаті природокористування тощо [4].

Водночас перелічені природні об'єкти та ландшафти разом утворюють цілий заповідний фонд України, правове регулювання якого засновується лише на особливих правових засадах щодо експлуатації, захисту та часткового відновлення природного різноманіття в країні. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» захист територій та об'єктів екологічного фонду гарантується за допомогою таких методів: 1) Забезпечення унікального охоронного режиму; 2) Встановлення та проведення періодичного аналізу стану природно значимих об'єктів; 3) Організація цілих дослідів для розробки науково-технічних засобів їх збереження та раціональної експлуатації; 4) Дотримання установ щодо захисту певних територій під час здійснення

сільсько-господарської праці, розробка планувальної документації, здійснення екологічного аналізу; 5) Застосуванням серйознішої відповідальності, якщо є факт порушення порядку експлуатації та захисту національно-природного фонду; 6) Широкої міжнародної співпраці у сфері дослідження навколишнього середовища та відновлення природних об'єктів [5, с. 124].

Отже, підводячи підсумки, варто зазначити, що охорона природно-заповідного фонду України є дуже важливою складовою захисту всієї природи нашої країни. Саме врегулювання цього питання дає змогу державі через спеціально уповноважені органи не тільки якісно й чітко забезпечити принцип відновлюваності природного середовища, а й модернізувати цілий інститут екологічного права. На нашу думку, питання охорони й захисту природно-заповідного фонду України є пріоритетним у вирішенні у зв'язку з постійними загрозами зникнення рідкісних видів рослинного і тваринного світу через різкі кліматичні зміни, а також нелегальну діяльність окремих осіб й угруповань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Герасимчук З. В., Микитин Т. М., Якимчук А. Ю. Маркетинг природно-заповідних територій. Монографія. Луцьк: ЛНТУ, 2012. 245 с.
2. Герасименко Я. О. Правова охорона природно-заповідного фонду України. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4. С. 266-271.
3. Ковтун О. М. Правова охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Київ, 2003. 58 с.
4. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 19.04.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
5. Гетьман А. П. Екологічне право. Підручник. Харків: Право, 2013. 432 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

**Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції
Частина 2.**

м. Кропивницький, 17 квітня 2020 року

Оргкомітет науково-практичної конференції не завжди поділяє погляди, думки, ідеї авторів та не несе відповідальності за зміст матеріалів, наданих авторами для публікації.

Підписано до друку 6.05.20 р. Формат 60x84
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. аркушів 7,9. Наклад 100.
Віддруковано з оригіналів

Віддруковано: ФОП Озеров Г.В.
м. Харків, вул. Університетська, 3 – 9
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 818604 ВІД 02.03.2000